

ЗМІСТ

Держава і освіта

Станіслав Ніколаєнко. Фундаментальне значення середньої освіти.....	4
Вріз 1. Уряд збільшить видатки на освіту. Політика має піти зі школи	10
Вріз 2. Над чим працюватимуть МОН і місцева влада... 13 “Ідея оволоділа масами” Потрібно ще, аби вона оволоділа певними коштами... – Інтерв’ю з директором департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України Павлом Полянським	14
Ваші запитання – відповіді МОН	17
Круглий стіл редакції журналу. Школа майбутнього: якою їй бути?	18
Олена Чинок. Школа майбутнього сьогодні: фантазії дітей та роздуми директора	18
Василина Хайруліна. Школа майбутнього: не мріяти, а діяти	23
Лілія Донська. Про злободенне та вічне	27
Маріанна Босенко. Школа майбутнього: тези	29
Ольга Виговська. Реалії сьогодення – прогноз на майбутнє!	29

Інноваційна школа

Анатолій Кудін, Георгій Жабєєв, Юрій Свистун, Лілія Харченко. Інноваційна школа: інформатизація навчального процесу.....	32
Людмила Забродська. Інформатизація закладу освіти: управлінський аспект.	38
Володимир Калошин. Позитивне мислення – важливий фактор забезпечення життєтворчості особистості	44
Людмила Кутєпова. Гуманістичний аспект контролю знань учнів при використанні інформаційних технологій навчання.....	49
Монастирна Галина. Навчальні педагогічні задачі як засіб підготовки майбутніх учителів.	54
Оксана Давискіба. Психолого-педагогічний аспект організації навчального діалогу в системі ”педагог – комп’ютер – студент”	58
До XII Всеукраїнських педагогічних читань “В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості”	62
Борис Ведмеденко. Теорія і методика виховання інтересу в діяльності В.О. Сухомлинського.	62
Людмила Бондарчук. Ідеї Василя Сухомлинського у щоденній діяльності гімназії.....	66

Управління школою

Ольга Виговська. Діяльність учителя і цілепокладання: теоретико-практичне обґрунтування технології дії та навчання.	70
--	----

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕУ ГІМНАЗІЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004. р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

БАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція та коректура:

Олег БАКУН

Валерій ФЕДОРЕНКО

Художній та відповідальний редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка

Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12
Тел.: (044) 244-09-09

E-mail: director@oldbank.com

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© “Директор школи, ліцею, гімназії”, 2005

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М. П. ДРАГОМАНОВА

ВИДАВНИЦТВО
"ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА"

ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Марія **БАРНА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛИЙ**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАННИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Лідія Ващенко. Про критерії оцінювання навчально-методичного комплекту.....	76
Вріз. Тетяна Борзенкова. Як я бачу застосування цих критеріїв у шкільній практиці.....	78
Олена Онаць. Управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя у ЗНЗ: методичне забезпечення.....	82
Іван Жерносек. Професіограма директора школи нового типу: ліцею, гімназії, колегіуму.....	89
Іван Осадчий. Проектно-цільове управління: каскадна програма розвитку навчального закладу.....	95
До Всеукраїнського дня бібліотекаря Ельга Татарчук. Роль бібліотеки в підготовці сучасного вчителя. Про наукову бібліотеку НПУ імені М.П. Драгоманова.....	100
Віртуальний круглий стіл редакції. Серпневі наради освітянських керівників: Лілія Донська. Обміркуймо разом.....	104
Людмила Паращенко. Час змін.....	105
Ганна Сазоненко. Парадокси та перспективи сучасної освіти.....	108
Ольга Виговська. З думою про школу: сон, що має стати реальністю.....	111
Наші ювіляри.....	112
<hr/>	
Освітнянські виставки та презентації.....	75

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 10 від 23.06.2005 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ “ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ”

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису “Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць.

2. Редакція лише за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на дискетах 3,5”.

Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116; 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, кімната 12.

5. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.

6. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжується авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу “Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 22.08.2005 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 7,5 умов. друк. арк. Наклад 3500

Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

Друк: Акціонерне товариство “Книга”. Зам. 5-101.

ДЕРЖАВА І ОСВІТА

*Учителем
школа стоїть*

Іван ФРАНКО

*Якщо нинішня
влада, еліта не
зрозуміють, що
освіта належить
до стратегій
національної
безпеки, то ми
програємо
завтрашній день*

Віктор ЮЩЕНКО
Президент України

ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

18 серпня завдяки державній компанії “Укртелеком” понад 30 тис. освітян та керівників різного рівня змогли взяти участь у підсумковій селекторній колегії Міністерства освіти і науки України.

Від імені уряду насамперед подякували освітянам за чотирнадцять років напруженої праці, коли нам доводилося отримувати за свою нелегку працю мізерну зарплатню (про заходи уряду читайте далі у врізах до цієї статті).

В українській освіті за роки незалежності нагромадилося й чимало прорахунків. Нині лише за офіційною статистикою в Україні налічується 22 тис. так званих “дітей вулиці і підворотні”, для яких основним заняттям стало заробляння грошей. Повернути таких дітей у класи – одне з головних завдань українського уряду, яке він має виконати протягом нинішнього навчального року

Міністерство освіти і науки разом з українським урядом докладе максимум зусиль для того, щоб піднести працю вчителя на належний рівень, запевнив учасників колегії Станіслав Ніколаєнко.

**Станіслав
НІКОЛАЄНКО**

В.о. Міністра
освіти і науки
України

Редакційну статтю підготовлено на основі доповіді

С.М. Ніколаєнка на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України

“Про виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України “Назустріч людям” щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти”

Матеріали передано прес-секретарем МОНУ Лілією Долгановою.

У своєму виступі на Всеукраїнському форумі “Турбота про вчителя – надія на майбутнє” Президент України В.А. Ющенко наголосив, що “... для мільйонів українських родин, громадян України освіта – це шанс для своєї дитини. Цей шанс формується двома складовими: доступністю і якістю...”

Реформування освіти в Україні є складовою процесу адаптації національної освітньої системи до змін, що відбуваються останні двадцять років у європейських країнах і пов’язані з визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Отже, питання забезпечення рівного доступу не просто до освіти, а саме до якісної освіти є ключовим для розвитку не тільки освітньої галузі, а й усього суспільства.

СЕРЕДНЯ ОСВІТА: ЧИМ ПИШАЄМОСЯ, НАД ЧИМ ПРАЦЮЄМО

На сьогодні її реформування є найбільш системним, масштабним та забезпеченим. Україна досить привабливо виглядає серед країн світу за показниками охоплення загальною середньою освітою, зокрема дітей 6-9 років – 99,2 відсотки, а повною загальною середньою освітою – 91 відсоток.

Це один з кращих показників серед країн Центральної та Східної Європи. Попереду лише Угорщина та країни Прибалтики.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО

Результати моніторингу свідчать про гостру потребу в таких дослідженнях; тільки на їх основі повинні прий-

матися важливі управлінські рішення. Сподіваємося, що Академія педагогічних наук України буде нашим надійним партнером у цій важливій справі.

- Українське є поставлене Президентом України завдання щодо створення *національної системи моніторингу якості освіти* на основі критеріїв держав – членів Європейського Союзу та участь України в міжнародних дослідженнях якості освіти; проведення прогностичних заходів щодо розвитку освіти з урахуванням запитів ринку праці.
- У зв'язку зі зменшенням контингентів учнів гострою є проблема функціонування загальноосвітніх шкіл, насамперед із малою наповнюваністю. **Позиція міністерства в цьому питанні лишається незмінно: будь-які зміни щодо школи мають здійснюватися лише за згодою територіальної громади.**
- У 2005 році завершився перехід початкової школи на новий зміст та структуру навчання.
- У новому навчальному році розпочинається перехід основної школи на новий зміст освіти. З метою поліпшення якості освіти було вжито заходи щодо розвантаження змісту освіти основної школи; **втілення моделі особистісно-орієнтованого навчання**; зосередження уваги на потребах розвитку дитини; турботи про її емоційне благополуччя. Зокрема, *розроблено сім варіантів типових навчальних планів* для основної школи; запропоновано ряд нових предметів; на конкурсній основі відібрано навчальні програми, які передбачають розвантаження від надмірної деталізації, зайвої інформації та термінології. Навчальні програми зорієнтовані не лише на отримання знань, а й на формування життєво важливих компетентностей дитини.
- Актуальними залишаються питання пошуку власної моделі профільного навчання, адаптованої до умов регіону, створення освітніх окру-

гів, розгалуження мережі “опорних” шкіл.

Переваги профільного навчання у старшій школі підтверджують результати учнівських предметних олімпіад.

Вагомі успіхи України в Міжнародних олімпіадах. Серед 24 учасників – усі 24 вибороли медалі різного гатунку, а саме: 5 золотих, 10 срібних, 9 бронзових.

- На сьогодні кожен район повинен мати принаймні хоча б одну “ідеальну” школу, яка відповідала б сучасним освітнім вимогам: від матеріальної бази до технологій навчання. Це надасть нам можливість **формувати мережу сучасних закладів, що будуть виконувати роль пілотних навчальних майданчиків для модернізації шкільної освіти** (знайомтеся далі з матеріалами круглого столу редакції).
- Особливу увагу в новому навчальному році міністерство приділятиме поліпшенню якості шкільної природничо-математичної освіти (наприкінці року це питання буде розглянуто на засіданні колегії МОН) та підтримці спеціалізованих та профільних навчальних закладів. Таких, наприклад, як Український фізико-математичний ліцей. Також у наступному році Україна приєднається до міжнародних досліджень якості природничо-математичної освіти TESIS.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Всі ми усвідомлюємо, що розвиток країни, її місце у світовій спільноті визначальною мірою залежать від рівня інформаційної культури суспільства. Одним із факторів успіху України в розбудові інформаційного суспільства є формування в української молоді знань та навичок із володіння цифровими технологіями. Провідна роль у цьому процесі належить школі. На Всеукраїнському форумі вчителів Президент України В.А. Ющенко зауважив, що *наша школа досі перебуває поза межами інформаційних потоків.*

Дійсно, оснащення загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів НКК у цілому по Україні становить лише **63 відсотки** (у т.ч. **56 відсотків** для ЗНЗ, розташованих у містах, та **69 відсотків** – у сільській місцевості).

Маємо лише **1,3 комп'ютера на 100 учнів** шкільного віку. В інших країнах кількість комп'ютерів на **100 учнів** шкільного віку складає: Угорщина – **6,0**; Латвія – **5,0**; Словенія

– **4,8** а у Франції – **1 комп'ютер на 3 учні**. Отже, маємо орієнтуватися на показники країн Євросоюзу.

До мережі Інтернет підключено лише **15 відсотків** загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів. Понад **1 млн. учнів** (близько **20 відсотків**) навчаються в школах, де немає жодного сучасного комп'ютера.

Указом Президента України визначено невідкладним розроблення та реалізацію Державної програми інформатизації загальноосвітніх, позашкільних і вищих навчальних закладів на 2006-2007 роки; завершення протягом 2006 року комп'ютеризації загальноосвітніх шкіл, забезпечення їх телекомунікаційними засобами виходу до міжнародної інформаційної мережі Інтернет, залучення для цього потрібних коштів державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Слід звернути особливу увагу на ефективність використання вже наявних у навчальних закладах комп'ютерів. З цією метою міністерством розроблено й у новому навчальному році впроваджуватимуться критерії визначення ефективності використання комп'ютерів у школах.

Одним із першочергових завдань є підготовка вчителя до використання комп'ютерної техніки та запровадження інтерактивних методів навчання. Нам вдалося в цьому напрямку зробити перші кроки. У минулому році та за **8 місяців** поточного року за **спільним проектом з Intel** підготовлено майже **17 тис. учителів**.

Успішно реалізується програма міністерства та корпорації Microsoft "*Партнерство в навчанні*", що

сприяє вдосконаленню знань з інформаційних технологій учителів та учнів. Проведено навчання понад **700 вчителів**. Протягом двох років забезпечується робота “літніх шкіл” для обдарованої молоді. У лютому 2005 року вдалося досягти домовленості між міністерством та корпорацією щодо постачання за пільговими цінами відповідного програмного забезпечення для загальноосвітніх навчальних закладів.

Одним із основних факторів підвищення ефективності використання засобів інформатизації є наявність електронних засобів навчання, потрібних для вивчення різних шкільних предметів. Вирішенням зазначених питань сприятиме подальша реалізація державної програми “Інформаційні й комунікаційні технології в освіті і науці” на **2006-2008 роки**.

Державним бюджетом на **2005 рік** передбачено фінансування в обсязі **50,5 млн. грн.** на поставку навчальних комп’ютерних комплексів та **5,84 млн. грн.** на розробку навчальних програм. У **2005 році** за різними державними програмами планується виготовити за кошти державного бюджету ще **38 програмних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів та закладів професійно-технічної освіти**.

НАВЧАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕОСНАЩЕННЯ

Однією з гострих проблем, що негативно впливають на процес модернізації освітньої галузі, є практична відсутність сучасного навчального обладнання.

Ні для кого не секрет, що упродовж **20 років** навчальні заклади не мали коштів навіть на підтримку наявного в них обладнання, не кажучи вже про їх переоснащення.

Попередній Уряд затвердив розраховану на **11 років** Комплексну програму забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання із природничо-математичних і технологічних дисциплін вартістю **1,3 млрд. грн.**, у тому числі **926 млн. грн.** з державного

бюджету. Її практична реалізація, зокрема **пілотний проект, розпочинається в цьому році**. З цією метою розроблено Перелік засобів навчання, Концепцію створення та впровадження в навчальний процес сучасних засобів навчання. Для того, щоб у наступному році здійснювати поставки навчальних кабінетів до шкіл, педагогічних ВНЗ, інститутів післядипломної педагогічної освіти, **необхідно відродити в Україні індустрію засобів навчання**. Сприятиме вирішенню цього завдання буде використання й кредиту від Світового банку на **86 мільйонів** доларів у рамках проекту “Рівний доступ до якісної освіти”.

Якісному поліпшенню ситуації буде сприяти виділення бюджетних призначень на розвиток навчальних закладів в обсязі не менше **10 відсотків від загального обсягу асигнувань на освіту**.

Важливим напрямом роботи міністерства стало **розширення доступу до вищої освіти найбільш талановитій молоді**. Цьому сприяють нові умови прийому, в тому числі надання абітурієнтам можливості одночасно вступати до декількох вищих навчальних закладів, а також розведення в часі вступної к омпанії в різних вищих навчальних закладах.

Окрім того, запроваджено **700 стипендій Президента України** для студентів вищих навчальних закладів. Встановлено **500 стипендій Верховної Ради України та 100 стипендій Кабінету Міністрів України**. Цього року запроваджується **100 стипендій імені Михайла Грушевського**.

ЗОВНІШНЄ ТЕСТУВАННЯ

В новому навчальному році ми плануємо зробити суттєвий крок у напрямку впровадження національної системи зовнішнього тестування, а саме: забезпечити перехід до проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів, а з **2007 року** в поєднанні з шкільною державною підсумковою атестацією.

Почнуть функціонувати Український та регіональні центри оцінювання якості освіти.

У сертифікаційному тестуванні з математики, історії, української мови та економіки у **2005 році** на добровільних засадах взяли участь **8,6 тисяч учнів**. Понад **40 відсотків** школярів з української мови та історії показали **достатній рівень** навчальних досягнень, з математики – **35 відсотків; високого рівня** досягли відповідно **13-15 відсотків школярів; 1 відсоток** випускників не впоралися із завданнями з української мови та **2,5 відсотки** – з математики. На нашу думку, ці результати реально відображають рівень навчальних досягнень наших дітей.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Важливу роль у створенні умов для реалізації здібностей дітей та молоді, забезпечення змістовного дозвілля **вдіграє позашкільна освіта**. У **1479** державних і комунальних позашкільних навчальних закладах, що охоплюють позашкільною освітою **21,9 відсотка**, дітей шкільного віку (порівняно з 2003 роком дітей, охоплених позашкільною освітою, *збільшилось на 1,2 відсотка*).

У 2005/2006 навчальному році позашкільні навчальні заклади почнуть видавати свідоцтва про позашкільну освіту державного зразка.

Оновлюється зміст позашкільної освіти. Готуються до видання типові навчальні програми для гурткової роботи з основних напрямів позашкільної освіти: туристсько-краєзнавчого, еколого-натуралістичного, науково-технічного, художньо-естетичного.

З метою вдосконалення роботи з обдарованою молоддю у 2005-2006 навчальному році розпочне роботу Всеукраїнська очно-заочна школа Малої академії наук учнівської молоді з сільської місцевості.

ДУХОВНЕ ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ І ШКОЛА

Державі складно врегулювати законами і нормативними актами духовно-моральні цінності, суспільну поведінку. **Тому саме школа має стати осередком відродження духовності та моральності нашої держави.**

У ситуації гострого дефіциту ціннісних орієнтацій все більш значущу роль мають відігравати загальнолюдські й християнські моральні цінності. Починаючи з **2005-2006** навчального року, в школах запроваджується вивчення предмета **“Етика”**. При цьому батькам надається можливість доповнити його факультативними курсами **“Етика віри”**, **“Релігієзнавство”** та ряду інших, що апробуються в регіонах.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

З метою визначення стратегії виховання підростаючого покоління Міністерством освіти і науки України спільно з Академією педагогічних наук України, зокрема Інститутом проблем виховання, розроблено проєкт Національної програми виховання дітей та учнівської молоді. Програма спрямовує всіх учителів на посилення виховного впливу кожного предмета – від математики до образотворчого мистецтва. **Кожен учитель, це, насамперед, педагог, а лише після цього – фізик, хімік, біолог тощо.**

Наріжним каменем духовності нації **є її мова**. Ми маємо зробити все залежне від нас, щоб українську мову вивчали не з примусу, а з любові та поваги до неї. Міністерством розроблено проєкт Закону України **“Про розвиток і застосування мов в Україні”**, яким встановлено загальні принципи мовної політики, правові та організаційні засади розвитку і застосування державної мови, насамперед у східних і південних областях, Автономній Республіці Крим.

Головні ж наші **зусилля** маємо **спрямувати на рівень навчання української мови**. Велику **роль у цьому повинні відіграти не тільки вчителі-мовники, а їхні колеги з різних предметів**. Вони покликані навчати мови через географію, історію, математику тощо. Мова і мовлення вчителя мають бути взірцем для учнів, а звідси необхідність спільної роботи над культурою мови в педагогічному середовищі, від дитячого садка до університету.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ – ЛЕЙТМОТИВ ОСВІТЯНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Особливо непокоїть, що понад **85 відсотків дітей та підлітків мають суттєві відхилення у фізичному розвитку та стані здоров'я**. Прогресують у молоді хронічні ревматичні хвороби серця, гіпертонія, неврози, сколіози, ожиріння тощо.

За статистичними даними кількість учнів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, становить у:

- загальноосвітніх навчальних закладах – **4,5 відсотки**;
- професійно-технічних навчальних закладах – **5,4 відсотки**;
- вищих навчальних закладах – **10 відсотків**.

Значним поштовхом до активізації фізкультурно-оздоровчої роботи стало проведення *Всеукраїнського конкурсу на кращий стан фізичного виховання в навчальних закладах*. У 2004/2005 навчальному році в ньому взяли участь близько **14,3 тисяч** дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Розгалужується мережа спеціалізованих спортивних класів, що функціонують на базі загальноосвітніх навчальних закладів, де навчається понад **11 тисяч учнів**.

З метою формування здорового способу життя створюється система оздоровчо-виховного комплексу *“Козацький гарт”*. У 2005-2006 році *буде започатковано проведення щорічного Всеукраїнського фізкультурно-оздоровчого фестивалю школярів “Нащадки козацької слави”*.

Вживаються заходи щодо формування державної системи моніторингу і корекції фізичного здоров'я дітей та підлітків, **розробляється фізкультурно-оздоровчий комплекс тестування школярів “Крок до здоров'я”**.

У той же час слід констатувати, що продовжується оренда приміщень спортивних залів, особливо у вечірній час; **чомусь у адміністрації навчальних закладів не “вистачає годин”**

саме на проведення гурткової роботи; після 16 години у школах вже не знайдеш не тільки вчителів, а й дітей; недостатньо ефективною є робота з батьками щодо виховання здорової дитини; практично не залучаються до цієї роботи громадські організації, у т.ч. волонтерські.

Зберігається також **негативна тенденція перепідпорядкування освітнянських спортивних шкіл та передача їх майна управлінням з питань фізичної культури і спорту місцевих держадміністрацій, іншим структурам і навіть громадським товариствам**.

Важливою умовою збереження здоров'я учнівської молоді є забезпечення належних побутових умов перебування її у навчальних закладах.

Тільки упродовж цієї зими **призупиняли свою роботу у зв'язку із порушенням температурного режиму понад 1,2 тис. загальноосвітніх шкіл, а з оголошенням епідемії грипу – 2,7 тис. шкіл**.

ГРОМАДСЬКІСТЬ – ДІЄВА СИЛА ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Якісне оновлення системи освіти може відбуватися лише за умови залучення до цього процесу громадськості. Це один з важливих напрямів творення сучасної освітньої політики. Влада, професійне науково-освітнє співтовариство, українське суспільство повинні стати повноправними суб'єктами освітньої політики. Саме з цією метою ми створили громадську колегію Міністерства освіти і науки України та громадські ради з питань загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Ми дали відповідні доручення щодо створення громадських колегій та рад у регіонах. Відтепер громадськість стає не лише рівноправною стороною в дискусіях про пріоритети освітньої політики, а насамперед дійовою особою на всіх шаблях її впровадження.

Так, з цього року започатковано звітування керівників навчальних закладів перед педагогічним колективом (див. с.19), радою навчального закладу, піклувальною радою, органами

УРЯД ЗБІЛЬШИТЬ ВИДАТКИ НА ОСВІТУ

На колегії переконливо лунало, що український уряд *робитиме все* від нього залежне, *щоб полегшити працю вчителів середньої школи*, викладача вищої школи і вихователя дитячих дошкільних закладів. Насамперед *це стосується фінансового забезпечення освіти*, і в цьому плані уряд має вже певні здобутки.

Загалом цього річний бюджет освіти – це майже **14 мільярдів** гривень. Порівняно з минулим роком, він збільшився на **4,5 мільярда**. Крім підвищення заробітної плати педагогів, суттєво зросло фінансування на одного учня. Якщо в 2004 році це було **970 гривень**, то сьогодні – більш як **1500**. На одну дитину дошкільного віку норматив видатків збільшився на **30 відсотків** – з минулорічних **1500 гривень** він виріс до більш як **двох тисяч**. Збільшення за один фінансовий рік становить **45 відсотків**. Проте наступного року державні видатки на освітянську галузь уряд планує збільшити ще на **25-30 відсотків**.

До кінця нинішнього року заробітна плата українського вчителя до кінця року збільшиться загалом на **57 відсотків**.

Учасників колегії запевняли, що уряд нині посилено працює над виконанням **57-ї статті Закону України “Про освіту”** і протягом трьох-п’яти найближчих років виплатить учителям усі борги з *надбавок та вислуги років*, що нагромадилися протягом **1995-2002 рр.**

Болочою проблемою для освіти України залишається житло. Гроші на такі програми уряд зможе отримати від чесної і прозорої приватизації об’єктів, які належать до стратегічних і які попередня влада майже за безцінь віддала під приватизацію “своїм людям”. *“Гроші на глобальні програми, такі як освіта, можна і треба шукати, але українське суспільство має стати однодумцем уряду в цій справі”*.

Пріоритетними завданнями в освітянській галузі. Уряд вважає *повну комп’ютеризацію всіх шкіл, відкриття нових будинків для безпритульних дітей, заведення на кожну таку дитину ошадної книжки, яка супроводжувала б її до досягнення повноліття, повну ліквідацію безпритульності як суспільної хвороби протягом одного року, будівництво в кожній області нових шкіл, які відповідали б вимогам ХХІ століття*.

ПОЛІТИКА МАЄ ПІТИ ЗІ ШКОЛИ

Під час спілкування з регіонами міністр освіти і науки звернувся до керівників областей та начальників управлінь освіти, щоб припинилися “експерименти зі скороченням, ліквідацією відділів й управлінь освіти, невиважених кадрових кроків, які підводять до суспільної напруги, як було у Рівненській, а сьогодні в Київській області”. **Станіслав Ніколаєнко** *попросив з повагою ставитися до фахових керівників шкіл*. Бо для того, *щоб підготувати директора, треба багато років*.

Щоб не звільнялися директори шкіл через те, що вони неохайно поведили себе під час виборчих кампаній. Ніхто не винен у тому, що наше суспільство жило під політичним тиском.

батьківського самоврядування. На часі запровадження проведення моніторингу ефективності діяльності навчальних закладів з визначенням їх рейтингу та щорічним опублікуванням результатів у засобах масової інформації. **Школа стає більш відкритою для суспільства, а діяльність керівників – прозорою, що створює передумови для подолання таких негативних явищ, як прийняття одноосібних управлінських рішень, посадові зловживання, невинуватні збори коштів з батьків**.

Громада буде забезпечувати фінансування освітньої галузі та впливати на її розвиток. Тому розуміння громадськістю освітянських проблем, *залучення місцевих громад до розвитку навчальних закладів* (від участі в процесах соціалізації молоді до розв’язання фінансових проблем) *є на сьогодні вимогою життя*.

Зміцнення демократичних засад в освіті неможливе без розвитку учнівського та студентського самоврядування. Відбулася установча конференція студентської ради при Міністерстві освіти і науки України. Розвивається учнівське самоврядування.

УЧИТЕЛЬ: ЯКІСНА ПІДГОТОВКА ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Учитель має бути не тільки ключовою постаттю в сучасних освітніх процесах, а й духовним наставником у суспільстві. Від його підготовки залежить не лише якість шкільної освіти, а й рівень духовної культури суспільства, утвердження демократичних цінностей та процесів. І це спільне зав-

дання і держави, і вчителя.

Тому Всеукраїнський педагогічний форум, який відбувся за участю Президента України В. Ющенка, “Турбота про вчителя – надія на майбутнє” був присвячений саме вчителю. **Основні питання, які поставали на Форумі, – це якісна підготовка вчителя та його соціальне благополуччя.**

Поступове підвищення заробітної плати педагогічним працівникам сприяло суттєвому зменшенню кількості вакансій учителів.

Поліпшенню ситуації буде сприяти запровадження з 2005 року практики **укладання тристоронніх угод “студент – вищий навчальний заклад – роботодавець”** для осіб, які навчаються за державним замовленням за напрямками і спеціальностями педагогічного профілю, та **встановлення доплати** протягом трьох років за першим місцем роботи педагогічним працівникам загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості.

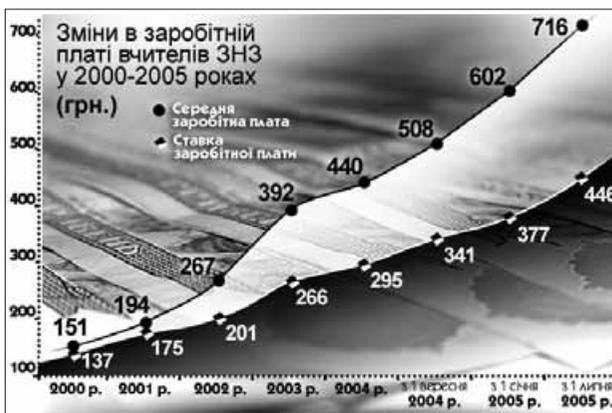
Ще недостатньо використовуються можливості професійного відбору педагогічно обдарованої молоді. Вищі педагогічні навчальні заклади комплектують студентські контингенти випускниками шкіл, які не мають схильності до педагогічної діяльності. Відповідно й школа отримує посереднього вчителя. Для виправлення ситуації з **2006 року запроваджується психолого-педагогічне тестування для вступників на напрями і спеціальності педагогічного профілю.**

Розширено діапазон пілг для переможців Все-

українських конкурсів. Так, наприклад, при вступі на спеціальності напряму “педагогічна освіта” **особливі умови встановлюються для переможців II туру** Всеукраїнського конкурсу творчих учнівських робіт “Учитель – моє покликання”.

Викликає занепокоєння і **невиправданий адміністративний тиск на вчителів.** Це і численні наради, перевірки, огляди, засідання, які, як правило, займають більше часу, ніж сам навчально-виховний процес. З метою виправлення зазначеної ситуації мною був підписаний **наказ щодо подолання проявів бюрократизму в освіті.**

Мал. 1

Мал. 2

Офіційні дані Міністерства економіки України

ДОВГООЧІКУВАНА РЕФОРМА

На часі – реформа оплати праці вчителя. Особлива увага Уряду спрямована на соціальний захист педагогічних працівників. Соціальна спрямованість бюджету України цього року дозволила якісно підвищити заробітну плату.

Із введенням єдиної тарифної сітки *вже на 1 вересня поточного року заробітна плата вчителя вищої категорії складатиме понад*

750 грн., а молодого спеціаліста – близько 550 грн. (мал. 1).

Буде здійснюватися подальше вдосконалення механізму оплати заробітку, зокрема щодо встановлення підвищених посадових окладів залежно від кваліфікаційної категорії і педагогічного звання; збільшення розмірів доплат за окремі види педагогічної діяльності.

Вперше за тривалий час буде переглянуто посадові оклади керівників дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Підвищенню престижу педагогічної праці *буде сприяти проведення у 2007-2009 роках реформи оплати праці педагогічних працівників.* Зазначеною реформою планується змінити не тільки підходи до оплати праці, а й привести у відповідність із реальними затратами вчителя його робочий час, спрямувати його на позаурочну роботу з учнями.

ПРО ЖИТЛО

Не можна залишитися осторонь проблеми надання житла педагогам. За оперативною інформацією, на квартирному обліку перебуває понад 21,5 тисячі вчителів. Протягом 7 місяців поточного року вчителі отримали лише 188 квартир (мал. 3).

Потрібно серйозно поставитися і до здоров'я педагогів. Тільки *здоровий і щасливий учитель може виховати здорового і щасливого учня.*

Мал. 3.

НАД ЧИМ ПРАЦЮВАТИМУТЬ МОН І МІСЦЕВА ВЛАДА

Міністерству освіти і науки України в новому навчальному році необхідно:

- завершити створення науково-освітнього сайту в мережі Інтернет;
- вжити відповідних заходів щодо проведення, починаючи з 2007 року, моніторингових досліджень рівня комп'ютерної грамотності учнів;
- працюватимуть над:
  - підготовкою до реформи оплати праці;
  - удосконаленням системи прогнозування та задоволення потреб суспільства в педагогічних і науково-педагогічних кадрах;
  - запровадженням психолого-педагогічного тестування для вступників до вищих навчальних закладів на напрями і спеціальності педагогічного профілю та практики укладання тресторонніх угод “студент – вищий навчальний заклад – роботодавець” для осіб, які навчаються за державним замовленням;
  - проведенням моніторингу працевлаштування випускників вищих педагогічних навчальних закладів, які навчалися за державним замовленням;
  - забезпеченням оновлення змісту підготовки педагогів з вираховуванням сучасної методичної та інформаційно-комунікаційної підготовки майбутнього вчителя;
- розробити навчально-методичний супровід предмета “Основи здоров'я”; забезпечити проведення моніторингу ефективності навчальної програми з “Основ здоров'я”;
- запровадити у навчальний процес інноваційні технології, що формують позитивне ставлення до здорового способу життя;
- посилити виховний потенціал навчальних предметів, що формують позитивне ставлення до здорового способу життя та особистість з активною громадянською позицією;
- спрямовувати дії на:
  - на докорінне поліпшення виховної роботи з дітьми, учнівською та студентською молоддю;
  - поєднання зусиль держави, громадськості і Церкви у створенні високодуховного виховного середовища. Забезпечення поступового впровадження в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів курсів морально-етичної проблематики.

Є над чим працювати і місцевим органам виконавчої влади та самоврядування, а саме:

- забезпечити підготовку навчальних закладів до комп'ютеризації та підключення до міжнародної інформаційної мережі Інтернет;
- прискорити перепідготовку вчителів, спрямовану на впровадження інформаційних технологій у навчальний процес;
- визначити перелік населених пунктів, навчальні заклади яких необхідно в першочерговому порядку забезпечити педагогічними працівниками, та створити умови для залучення до роботи в них випускників вищих навчальних закладів;
- упорядкувати графіки здійснення перевірок навчальних закладів, залучивши до цієї роботи підрозділи обласних (районних) державних адміністрацій. Забезпечити узгодження цих графіків з управліннями освітою органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- підвищити ефективність системи післядипломної підготовки вчителя;
- вжити заходів щодо забезпечення житлом педагогічних і науково-педагогічних працівників (вирішувати питання придбання житла за рахунок бюджету, погашення відсотків за кредитами, оплати частини суми кредитів; сприяти розробленню регіональних житлових програм. Наприклад: програма Київської міськдержадміністрації “50х50”, що передбачає 50-ти відсоткову оплату покупцем вартості квартири; з коштів місцевого бюджету передбачити цільову матеріальну допомогу молодим спеціалістам на придбання або оренду житла тощо);
- спрямувати свою роботу на:
  - активізацію фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи. Облаштувати спортивні зали, ефективно використовувати їх для позаурочної гурткової роботи з дітьми;
  - залучення батьків до роботи з формування культури здорового способу життя серед молоді (активізація діяльності батьківських рад, проведення спільних заходів тощо);
  - забезпечення належних умов для навчання учнів в осінньо-зимовий період;
  - вирішення питання щодо організації безкоштовного харчування учнів 1-4 класів;
  - забезпечення видатків на утримання та розвиток мережі гуртків, студій, позашкільних закладів;
  - взяття під опіку кожного юнака і дівчини, які перебувають під негативним впливом;
  - забезпечення стовідсоткового охоплення дітей шкільного віку навчанням;
  - вирішення проблеми культурного та спортивного дозвілля молоді, для чого переглянути регламент роботи заступників директорів з виховної роботи, учителів фізичної культури. Там, де це можливо, винести уроки фізичної культури за межі шкільного розкладу.

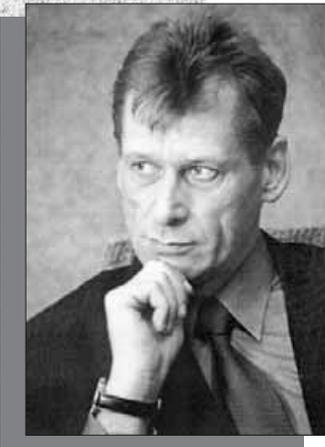
Методичні рекомендації з цього питання МОН вже направило до управлінь освіти і науки облдержадміністрацій.

ІДЕЯ ОВОЛОДІЛА МАСАМИ ПОТРІБНО ЩЕ, АБИ ВОНА ОВО- ЛОДІЛА ПЕВНИМИ КОШТАМИ...

ІНТЕРВ'Ю ОЛЬГИ ВИГОВСЬКОЇ З ДИРЕКТОРОМ
ДЕПАРТАМЕНТУ СЕРЕДНЬОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВИТИ МОН УКРАЇНИ ПАВЛОМ ПОЛЯНСЬКИМ

**– Усіх наших читачів, на-
самперед директорів шкіл,
дуже хвилює питання зов-
нішнього тестування,
яке одночасно слугу-
ватиме вступним іс-
питом. Чи не могли б
Ви прояснити ситуа-
цію навколо цієї
проблеми?**

Павло
ПОЛЯНСЬКИЙ

– Сьогодні ця справа нарешті зрушила з напівмертвої точки. Всі попередні роки ті апробаційні проекти, які ми реалізовували в регіональних центрах, здійснювалися за інтелектуальної та організаційної підтримки Міністерства освіти і науки й Академії педагогічних наук України та фінансової підтримки міжнародного фонду “Відродження”. Упродовж декількох років і донині держава не виділила на це жодної копійки. Поки що не виділено також коштів і на 2005 рік. Однак є доручення Президента України про те, що після завершення наступного навчального року наша країна повністю переходить на зовнішнє тестування вступників до вищих навчальних закладів. Попередньо у Проекті державного бюджету на 2006 рік вже передбачені в захищену статтю певні кошти на створення дев'яти центрів тестування, на реконструкцію примі-

шень – тобто капітальні та поточні видатки. Проте суми оприлюднювати передчасно, тому що питання бюджету ще дискутуватимуться.

Хочу звернути увагу на певні особливості проекту. Оскільки створити систему оцінювання водночас по всій Україні дуже складно через фінансові причини, доводиться обирати пріоритети. Нині більш вірогідним видається інший формат розв'язання цієї проблеми – проводити тестування вступників до вищих навчальних закладів після завершення наступного навчального року. Якщо дотепер, в останні три роки, розглядали можливість тестування за середню школу, яке б зараховувалось як вступний іспит до ВНЗ, то нова модель тестування не використовуватиметься для атестації випускників середньої школи – тестуватимуться не учні випускних класів, а особи, які вже закінчили школу й отримали атестати; йдеться про тестування абітурієнтів, тобто акцент децю зміщується.

Україні важливо, щоб кошти на розроблення тестових завдань було виділено не пізніше листопада 2005 року. Сьогодні науковці Академії наук і спеціалісти міністерства і Українського центру оцінювання якості освіти розробляють їх, власне, без жодних коштів у вільний від роботи

час. Але якщо до листопада не буде профінансовано створення банку тестових завдань (з метою втаємничення змісту тестування їх має бути у декілька разів більше, ніж використовується), у наступному році ситуація дуже ускладниться.

Ми робимо усе від нас залежне; *проб-*

– Отже, директори шкіл, уболіваючи за своїх випускників, знаючи про те, що їх очікує при вступі до вищих навчальних закладів, теж мають провести

– Павле Броніславовичу, тепер про долю приватної школи. Нас дуже цікавить Ваша думка як директора департаменту: яка Ваша особиста позиція щодо приватних закладів? Бути їм в Україні чи не бути?

– Безперечно, бути.

Колись один відомий стародавній китайський філософ сказав: *“Хай квітне багато квітів”*. Мені здається, що сама думка про те, що щось має існувати лише в єдиній формі, позбавлена здорового глузду. І не хочеться геть впадати у такий, знаєте, чиновницький раж і казати, що за Конституцією всі форми власності рівні. Якщо є попит – а він є, хоча і не такий поки що масо-

– Які кроки з боку міністерства і Вашого департаменту ініціюватимуться щодо розв’язання питання виділення коштів на кожну дитину, яка навчається у приватному закладі середньої освіти?

– Річ у тому, що міністерство не фінансує навчання дитини не лише в приватному, а й у комунальному закладі, бо фінансування здійснюється за кошти місцевих бюджетів. Учора на колегії Прем’єр-міністр доручила Міністерству фінансів і Міністерству освіти і науки ще раз уважно проаналізувати формульний розрахунок на утримання дитини в контексті не тільки щільності населен-

– Тобто фінансування дітей, які навчаються у приватних закладах, – це регіональна проблема?

– Згідно з чинним законодавством, фінансування приватних закладів – проблема виключно засновників приватних закладів. Приватний навчальний заклад – це приватне підприємство, яке створюється з метою отримання

лема в коштах – цей процес надзвичайно вартісний. Однак ідею підтримано на рівні і Міністра, і Віце-прем’єр-міністра, і Прем’єр-міністра України. За словами лідера однієї з політичних сил, “ідея оволоділа масами”. Потрібно ще, аби вона оволоділа певними коштами, тоді все буде добре.

значну організаційну роботу у своїх школах і розпочинати її не вагаючись?

– Безперечно.

вий – то воно має існувати. Є батьки, які обирають таку форму навчання, і це їхнє право. *Держава має забезпечити різні форми.* На мою думку, якщо ко-мусь раптом здається, що не повинно існувати приватних навчальних закладів, то така людина, очевидно, не дуже орієнтується, що у світі є в освіті.

Між іншим, хочу зауважити: мені як особі, причетній до освіти, навіть на думку не спадає оцінювати, які заклади кращі. Завжди хочеться запитати, про який конкретно заклад іде мова. Приватні послуги – платні, і якщо вони виявляються неякісними, батьки своїх дітей забирають і віддають до іншого закладу.

ня, а й щодо інших параметрів: місто-село тощо. Коли кажуть, що формульний розрахунок неправильний чи незручний, то можна уточнити: для одних він сьогодні дуже зручний, а для інших – ні. Отже, зміни в розрахунку можуть викликати невдоволення серед тих, хто зараз ним цілком задоволений.

Ідея такого фінансування, коли гроші, так би мовити, “ходять за дитиною”, не нова. Але *технологічно це зробити доволі складно* хоча б тому, що коли дитина переїздить, наприклад, з однієї територіальної одиниці в іншу, звичайно *виникають певні бюджетні бар’єри.*

прибутків, як і будь-яка приватна організація підприємницької діяльності. За нинішнім законодавством вони не фінансуються ні з місцевих, ні з державних джерел.

У батьків є вибір. Як платники податків, вони можуть віддати свою дитину до комунального закладу, за навчання в якому вони вже розрахувалися,

сплачуючи податок. Але батьки обрали приватний... З другого боку, умови навчання у приватному закладі їм відомі наперед. Тобто вони знають, що мають оплачувати навчання, підручники тощо.

– Тоді батьки мають бути позбавлені сплати відповідного податку, адже

– Отже, хай борються самі за місце під сонцем і за дітей!

Щодо нарікань: від кого і на кого їх сьогодні більше? Як у цьому питанні виглядають приватні заклади?

– Погано? Можливо, у цьому випадку це й добре...

– Павле Броніславовичу, учора Ви були на колегії. Чи можете прокоментувати для нашого директора середнього закладу, на які з визначених учора пріоритетів йому треба звернути увагу в цьому навчальному році?

– Зауважу, що колегія була досить незвичною. Мене вразило те, що і висупи, і сам дух колегії поєднували такі речі, які в житті поєднати доволі складно: колегія була романтично-прагматичною. З одного боку, говорилося про те, щоб створити школу майбутнього в кожному регіоні, де вона буде абсолютним взірцем. З другого – йшлося про дуже прагматичні речі, наприклад про інформатизацію гірських сіл.

Щодо пріоритетів міністерства на цей навчальний рік, то на першому місці буде педагог і його соціальне забезпечення, передусім проблема житла. До речі, ця проблема є не менш (якщо не більш) гострою для міських вчителів.

Багато говорилося також про нове навчально-методичне забезпечення, особливо про осучаснення педагогічних технологій на уроці. На мою думку, останні щонайменше 15 років че-

– Павле Броніславовичу, ще нас цікавить нормативна база, від якої залежить ритмічна, організована робота в цьому році. Чи є щось нове, на що звертати увагу? Чи все вже забезпечено, школи отримали підручники?

– Підручники школи ще не отримали, їх саме зараз розвозять. Але їх отримують усі з 1 по 5 класи включно. Інші

Звісно, можна філософствувати на тему “справедливо – несправедливо”, проте згідно з чинним законодавством – передусім законодавством про підприємницьку діяльність – це законно.

вони платять за освіту своєї дитини?

– Це питання до законодавців.

– Якщо є нарікання щодо приватних шкіл, то до міністерства вони чомусь не доходять. І це погано: вони мають доходити.

– Набагато більше нарікань з боку батьків щодо порушення законодавства при прийомі до школи тощо.

рез відомі фінансові проблеми (коли вчителі не отримували вчасно заробітної плати) директор і завуч не завжди цікавились у вчителя, як він проводить уроки. Питання якості діяльності вчителя у класній кімнаті, його роботи з дітьми так само буде серед пріоритетних.

Плануються також подальші моніторингові дослідження за міжнародними стандартами. Хочу подякувати всім директорам: вони абсолютно нормально сприйняли той моніторинг, який проводився цього року. Цифри – абсолютно неупереджені: саме такі, якими вони є. Як казав у своїй доповіді Міністр освіти і науки, ми самі дещо з острахом його проводили, але знали, що результати будуть оприлюднені такими, які вони є. І вони доволі непогані.

Триватиме комп'ютеризація. Нині найголовніша проблема – це забезпечення навчальними комп'ютерними програмами. Ми розробили близько 40 програм. Це дуже мало, до того ж вони потребують осучаснення. Розроблено також програми для директорів щодо управлінського аспекту.

класи – не на сто відсотків: знову ж таки банальне питання грошей.

Хочу зауважити, що ми в Міністерстві очікували більшого, коли просили директорів шкіл, аби вони подали, які нормативно-правові документи, зокрема з діловодства, потрібно скасувати. Чомусь наші колеги подали надзвичайно мало пропозицій. Ми

хочемо знову повернутися до цього питання, щоб кількість документів обов'язкового ведення в школі максимально скоротилася. Деякі з цих інструкцій можна об'єднати, бо в директора сьогодні дуже багато канцелярської роботи — неприпустимо багато.

стали патріотами цієї документації — не можуть навіть уявити, як усього цього не буде.

Прем'єр-міністр оголосила на колегії, що директорам шкіл підвищено зарплату; хоча ми думаємо, що розрив має бути набагато більшим — відповідальність директора незрівнянно більша за відповідальність учителя.

— Це рішення вже прийнято?

— Так, із 1 вересня і вчителям, і директорам по всій Україні підвищено державну заробітну плату. Звичайно,

місцеві бюджети можуть додатково заохочувати вчителів, як це робиться, наприклад, у Києві.

— І для нас. Якою Ви бачите нашу роль у цій роботі?

— На мою думку, формат журналу обрано вдало. Журнал має свою конкретну аудиторію, і ця аудиторія досить чисельна і зацікавлена. Мені здається, що на сьогодні немає життєвої потреби кардиналь-

но змінювати формат. Ваш журнал — доволі “кусточий”, і це дуже добре. Відчувається, що період становлення, коли журнал намагався просто надавати інформаційну підтримку керівникам шкіл завершився, і нині він є рупором директорів шкіл України. Це дуже добре. Дякую.

ВАШІ ЗАПИТАННЯ – ВІДПОВІДІ МОН

На електронну адресу нашого журналу надійшов лист:

До Вас звертається читачка вашого журналу *Олена Чумаченко*: “Чи не могли б ви дати роз'яснення щодо різних трактувань наказу та примірного положення про звітування директорів шкіл, дошкільних закладів, ПТУ, що були надруковані в журналі “Директор школи, ліцею, гімназії” — № 2 за 2005 рік, с.111-112. Через деякий час вийшли друком в інших періодичних виданнях наказ та примірне положення, але вже змінений термін звітування з до 1 липня на червень-серпень, змінено форму голосування: здійснюється шляхом, як у вашому варіанті, таємного або відкритого — на таємне. Чому вірити?”

На цей лист відповідають редактор журналу *Ольга Виговська* та директор департаменту середньої та дошкільної освіти МОН *Павло Полянський*:

- Маючи на меті якнайшвидше знайомити Вас, шановний читачу, з усіма документами, що лише готуються або шойно підготовлені МОН та є важливими у Вашій роботі, ми подаємо їх у журналі, інколи випереджаючи їх офіційну реєстрацію. Зрозуміло, що під час останньої можуть вноситися будь-які зміни. Якщо друкується документ, який вже пройшов реєстрацію, то він обов'язково подається з відповідним номером. Якщо — ні, то друкуємо його без номера. Так і було у випадку, про який зараз ідеться: документи надруковані без номера.

- Щоб надати Вам вичерпну інформацію щодо зазначеного документа (документи надруковані без номера), ми звернулися до Павла Полянського з такими запитаннями:

- **Павле Броніславовичу, дозвольте запитати Вас стосовно нещодавнього наказу МОНУ про звітування директорів шкіл. Є інформація, що в цей документ буде внесено певні зміни?**

- Наказ залишається чинним. Єдине — нам надійшло звернення Міністерства юстиції України щодо його реєстрації, і зараз ми готуємо відповідні документи.

- **Тобто наказ був внутрішнім документом, а відтепер переходить у ранг загальнодержавного при збереженні усіх своїх основних позицій?**

- Так. До речі, можливо, ще не всі зрозуміли головну ідею цього заходу (хоча позитивні відгуки вже надійшли). **Головна ідея — захистити директора школи від деяких дій чиновників.** Це те, про що говорив Міністр на колегії, на чому наголошувала Прем'єр-міністр: належність до тієї чи іншої політичної сили та інші подібні чинники не повинні стати підставою для звільнення людини. З цієї метою і з'явився наказ. Ми міркували так: якщо батьки учнів та учнівське самоврядування при звітуванні директора позитивно оцінили його діяльність, то які ще можуть бути підстави для позбавлення цієї людини посади?

Ніяких інших намірів за цим наказом ніколи не було.

- **І тому в документі зазначено, що голосування проводиться таємно?**

- Так. Хоча це і необов'язково.

Держава
і освіта

Круглий стіл редакції журналу ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО: ЯКОЮ ЇЇ БУТИ?

В уряді обговорюються проекти щодо створення в кожній області шкіл XXI століття.

Планується, що такі “школи майбутнього” з’являться у кожному із п’яти регіонів: Центральному, Східному, Західному, Південному, Північному. Це будуть пілотні навчальні майданчики, де апробуватимуться новітні освітні технології й альтернативні моделі навчання і виховання. Такі навчальні заклади відповідатимуть сучасним освітнім вимогам – від підбору педагогічних кадрів, матеріальної бази до вибору технологій навчання. Так зазначено в доповіді Міністра освіти і науки Станіслава Ніколасенка до засідання Колегії МОН.

Створення таких шкіл надасть можливість формувати мережу сучасних закладів та сприятиме пошуку й адаптації власної моделі профільного навчання в кожному регіоні країни, створенню освітніх округів, розгалуженню мережі “опорних” шкіл.

Ми ж звернулися до знаних у країні директорів шкіл, хто має унікальний досвід творення школи з “нуля” з проханням висловитися про те, якою вони бачать таку школу.

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО СЬОГОДНІ

Фантазії дітей та роздуми директора

Усім нам з дитинства знайома гра в складання малюнків, попередньо розділених на численні фрагменти. Раніше це були кубики з наклеєними на сторонах частинами від шести різних малюнків, – потрібно підібрати сторони кубиків так, щоб вийшов цілий малюнок, потім інший і т.д. Сьогодні – це англійський варіант гри за назвою “Puzzle”, коли малюночок складається з безлічі фрагментів, що з’єднуються між собою. Дитина задалегідь знає кінцевий результат: вона має малю-

ночок, за зразком якого потрібно з’єднати розрізнені фрагменти.

Приблизно таке саме відбувається й у внутрішньому світі людини: її психіка збирає “малюнки” – уявлення про те, чим вона займається в об’єктивному світі. Таким чином психіка забезпечує необхідний рівень пристосованості людини до світу, організовує мислення, перевіряючи наші дії спочатку в психологічному просторі внутрішнього світу.

Там для кожного окремого виду діяльності збира-

ються свої уявлення. Ви зайнялися вихованням своєї дитини — одержали вашу систему уявлень (“малюнок”) про те, як її варто виховувати. Ви керівник — у вас складається своя концепція (“малюнок”) управління. Ви вчитель, учень або студент — у вас формується своє уявлення про предмети і свій підхід до організації навчання. Ви політик — і ви не можете обійтися без своєї політичної програми. У вчених свої теорії. У режисера і письменника своє бачення і задуми, у композитора і художника свої музичні ідеї і художні композиції. У кожного в усьому свій індивідуальний погляд, свій підхід і свої прийоми. А також своя віра, своя філософія, своє світосприйняття і програма власного життя, своє розуміння моралі й оцінки вчинків, власне казачи — своя психологія, збудована з окремих моделей — “малюнок”, яких людина “збирає” все своє життя. Всі ми різні, погодьтесь. А школи чомусь майже однакові: однакові будівлі, вікна, коридори, меблі та багато-багато іншого. Однакові підручники, форми роботи, перелік заходів, які потрібно провести. Все це і породжує стереотипи, які ми намагаємося дати кожній дитині у вигляді правильного зразка того, що і як потрібно зробити.

Відкриття нашої школи почалося з подиву перед приміщенням, яке не схоже на школу, перед моделлю парти, якої ще не було в жодній школі, перед тими самими символами, які несуть подив перед красою,

що виражає суть життя кожної речі у світі. Все це поступово перетворилося у відкриття законів, за якими має бути влаштований внутрішній світ нашої гімназії. У справі народження нового потрібно було йти до всіх великих учителів, що жили і живуть, і, як не дивно, головними нашими вчителями стали діти. Не один раз за роки існування гімназії (а в цьому навчальному році **нам виповнюється 15**), ми грали з дітьми в гру — складання в уяві моделі світу, який оточує їх та їхню школу. Навіть з'явився предмет “Мовна творчість” і дитячий журнал початкової школи “Уявляйко”, автором якого є старший вчитель О.В. Тетеріна. Деякі фрагменти цієї гри пропонуємо Вам (див. вріз).

Саме діти, їхні фантазії та мрії допомогли нам визначити принципи побудови освітнього простору гімназії, а головне — свій внутрішній світ розвитку школи. Саме для того, щоб наша гімназія на ім'я “Життя” працювала нормально, ми і розмістили в ній усе, що стосується людини в собі, людини в суспільстві, людини в зовнішньому світі. Зовнішній світ у нашому психологічному просторі неймовірно складний і різноманітний. При цьому він постійно змінюється так, що все, що ви про нього довідалися вчора, може не збігатися і навіть суперечити тому, що стало відомо

Олена ЧИНОК

Директор гуманітарної гімназії “Гармонія”, кандидат філологічних наук

“ЯКОЮ БУДЕ ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО”

Якою буде школа через сто років, важко уявити. По-перше, якщо в наш час учителі добрі, це значить, що вони стануть ще добрішими. По-друге, обов'язково стане більше класів і уроків. Можливо, з'являться уроки чародійництва. А ось сама школа, можливо, буде літати і зможе мандрувати в часі. На уроці історії замість читання підручника можна буде побувати у восьмому сторіччі, а на географії – мандрувати різними країнами.

Учениця 4 класу **Довгаль Саша**

Я б хотів, аби через сто років у школах були великі парти з комп'ютером та телевізором. Щоб стільці були з пультом управління та відкидною спинкою. Хотів би, щоб їдальня була з великими столами, а в меню входили морозиво та різноманітна смакота.

Учень 4 класу **Дідковський Женя**

Через сто років водії будуть возити дітей до школи не простими машинами, а суперактивними! А шкільні “розвозки” будуть не їздити, а літати. Учителі будуть мати пульт управління, щоб перенести до себе будь-який предмет. А обіди в їдальні будуть готувати роботи, які знають два мільйони рецептів приготування страв. І сама школа буде більшою, ніж зараз, у ній буде великий “живий куточок”: акваріум зі скатами, акулами, просторий вольєр для мавп та інших смішних звірят. А ще у школі з'являться захопливі уроки: запуск ракет, архітектура, чародійництво...

Учениця 4 класу **Климчук Мар'яна**

Я уявляю свою школу через сто років великою і світлою. У ній будуть навчатися найрозумніші учні зі всього Києва. Навчання буде проводитись на комп'ютерах. Величезний сад оточуватиме нашу школу.

Учениця 4 класу **Величко Ольга**

Через сто років школа буде модернізована. Їдальню стануть обслуговувати роботи. А власне їдальня буде заповнена безліччю приладів. Наприклад: електроплита, антигравітаційні столи та стільці.

Класи будуть з електронними дошками, а ще там будуть суперпарти, в яких нічого не треба буде вишукувати, щоб знайти щось потрібне: просто говориш в міні-мікрофон про те, що тобі треба, і парта тобі все видає.

А якщо була ще машина часу, я обов'язково мандрував би в майбутнє.

Учень 4 класу **Миндаль Володя**

Гадаю, що наша школа через сто років буде ще красивішою. Мабуть, замість парт з'являться столи з шухлядами для зошитів та підручників. А замість стільців будуть м'які крісла, які прийматимуть три положення: положення сидячи, напівлежачи і лежачи. А дошка після закінчення уроків автоматично все зітре. І ще будуть такі шафки, де спортивні костюми самі по собі охайно складатимуться, а верхній одяг буде теж сам розвішуватись. Ото буде добре!

А наша школа буде називатися “Чарівна Гармонія Життя”. Вважаю, що так і станеться!

Учениця 4 класу **Яровенко Настя**

Спробуємо уявити, якою буде школа через сто років. Напевно, в школі з'являться басейн і сауна. І велика перерва буде не меншою за годину. А місце маленької дошки на стіні займе величезна дошка. У деяких школах обладнають кімнати відпочинку, де замість стіни буде величезний екран телевізора. Гадаю, школа майбутнього стане ще цікавішою, ніж сучасна.

Учениця 4 класу **Бухалова Юлія**

про нього сьогодні. Це рухає нас далі й далі.

Світ – як мудрий радник, завжди поруч з нами.

При цьому кожний гімназист, учитель можуть влаштувати цікаве життя на свій розсуд у цьому (створеному нами самими!) зовнішньому світі, у своєму ж особистому освітньому просторі гімназії. Враховуючи основні дитячі потреби під час навчання, ми визначаємо діяльність особистості в організації відповідної моделі зовнішнього світу в структурі навчання. Матеріалом для створення структури навчання, моделей і проєктів служать не тільки відбиті фрагменти зовнішнього життя, але і особиста внутрішня інформація про цей світ. Так і народжується індивідуальна відкрита освітня траєкторія для кожної дитини в нашій гімназії. Тому не дивно, що за першим комп'ютерним класом з'явився другий, який через рік перетворився на комп'ютерні модулі в класах старшої та середньої школи, потім з'явилася Євростудія, обладнана сучасною комп'ютерною та відеотехнікою, мультимедіа – клас і поруч з ними – креативна майстерня та гімназійна кав'ярня. Здавалося б, досить. Але нові завдання перед сучасною школою перетворили класи на творчі майстерні та проєктні студії, поруч із кабінетом природничо-математичних дисциплін з'явилася фізико-інформаційна лабораторія та Академія природничо-математичних дисциплін. Кабінети секції “Я-концепція” поповнилися фітнес-клубом

тощо. Тепер на черзі наступний великий проект, який і стане відповіддю на завдання держави зробити з кожної школи – школу майбутнього.

Ще декілька років тому в гімназистів старшої школи народився проект розбудови нашої гімназії на освітньо-оздоровчий центр “Акме”. Діти разом з психологами та вчителями визначили, що, використовуючи знання про сили природи, можна сформувати культуру фізичного вдосконалення, культуру регулювання психічних процесів, взаємин із навколишнім світом ще в школі.

Поєднання філософських уявлень Сходу і Заходу про сили природи з етнічними особливостями українського народу дозволило спроектувати єдиний нерозривний простір оздоровчого центру, безпосередніми елементами впливу якого є зона “води” – басейн, зона “повітря” – солярій, ароматерапія, зона “землі” – спортивний зал та спортивний майданчик. Використання цікавих архітектурних рішень, зонування з урахуванням характеристики кольорів дозволить центру не лише сформувати у кожного гімназиста культуру мобілізації та раціонального використання життєвих сил для створення стану своєї успішності, а й перетворити будівлю 1976 р. в будівлю XXI століття.

На наших очах змінюється держава, змінюється місто, змінюються взаємозв’язки освіти і суспільства загалом. Реформа освіти в Україні передбачає не лише нову модель педагогічного процесу, а й принципову зміну завдань освіти. Кінцевою метою навчання має стати не підготовка висококваліфікованих кадрів для народного господарства країни, а підготовка людини, здатної знайти своє місце в умовах життєвих реалій.

Чи готова сьогоднішня школа сама виконати це завдання? Вважаю, що ні.

Нам давно вже потрібно було усвідомити, що освітня політика – це не тільки розв’язання власне педагогічних проблем. Це перш за все – осві-

та нації. Ось чому поява тези “*Неперервність освіти – освіта впродовж життя*” є настільки актуальною. Саме поняття “навчання протягом всього життя”, що з’явилося в 70-х роках у європейській освіті з самого початку мало гуманістичні традиції. Всі люди розглядаються як здатні до навчання, розвитку своїх потенційних можливостей у будь-якому віці. З цієї точки зору наша держава обирає інтеграційну стратегію в освіті, головним чинником якої є положення, вкладені в Декларацію прав людини та Конвенцію про права дитини, а саме: забезпечення освітніх потреб усіх молодих людей на основі рівного доступу до відповідних навчальних програм. А це значить, що освіта виходить за межі школи. Її структура, зміст навчання стають динамічною системою і мають визначатись перш за все потребами тих, хто навчається. ***Освіта стає сферою пріоритетної уваги та скоординованих дій і держави, і всього суспільства.***

Це – перспектива, може, і не така далека, але все ж такі перспектива. Але для нас, для школи, безперервна освіта сьогодні – це програма розвитку особистості, яку реалізують відкрита та варіативна освіта. Саме вона може забезпечити максимальну свободу вибору на вступі до системи освіти шкіл і наступну мобільність у розвитку особистості протягом років шкільного життя. На кожному кроці розвитку така **освіта може надавати кожному зокрема свою особисту траєкторію руху як сферу ініціативи та відповідальності.**

● Яке ж місце має займати школа у вирішенні цієї проблеми? Навчати кожного самостійно вчитися, знайти свою індивідуальну освітню траєкторію ще в школі, знайти своє місце в системі. Як це зробити? Поступово перетворити “закрите” навчання, де учні контролюються як у просторі, так і в часі, а їхня діяльність повністю планується і контролюється викладачем – у систему відкритого навчання, де підручник доповнюється або змінюється індивідуальним навчальним

матеріалом у поєднанні з комп'ютерними програмами, де кожен учень має можливість використати метод проєкційного навчання, завдяки якому матеріал вивчається зі швидкістю, що дозволяє якісно його засвоювати, а вчитель виконує функцію не носія інформації з того чи іншого предмета, а, володіючи високою інформаційною культурою, координує використання колективного знання людуства з тієї чи іншої проблеми через систему дистанційного навчання. **Сутність системи становить не наявність матеріальної бази, а цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота самого учня**, який може вчитися за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання і можливість контакту з викладачем на індивідуальних консультаціях.

Навчимо цього — забезпечимо доступ до якісної освіти протягом всього життя кожному громадянину. Але для того, щоб це не залишилось міфом, перетворилося на реальність, **у кожній школі ми маємо поступово перебувати свої освітній простір**, у якому важливе місце займає використання нових інформаційних технологій у різних галузях діяльності людини: не комп'ютерний клас (це метал) — а інформаційний центр формування інформаційної культури вчителя та учня; не набір комп'ютерних програм — а система дистанційного навчання, яка включає різні види забезпечення: програмне, технічне, інформаційне, методичне; у штатному розкладі шкіл не менеджери освіти — а диспетчери дистанційного навчання, програмісти, оператори, координатори проєктного навчання і т.і. Це перспектива, але не така далека.

Інформація та інтеграція ставлять певні вимоги до освітніх закладів. Якщо мати на увазі формування інформаційної культури в широкому розумінні, то слід розпочинати цю справу зі створення потужних інформаційних центрів районів, де можна підвищувати свою інформаційну

культуру вчителю, формувати комп'ютерну грамотність учню, де може підвищити свій інформаційний рівень батько чи мати нашого учня, працівник районного управління освіти, державні управлінці — де комфортно буде вчитися всім!

Допомогти у формуванні інформаційної культури в школі можуть навіть позашкільні заклади. Необхідно повернути дітей із комп'ютерних клубів з агресивними комп'ютерними програмами і залучити в інформаційні центри з використання комп'ютерного дизайну при складанні Веб-сторінок, зі створення власних сайтів, розробки комп'ютерних програм. Інформаційний центр має стати таким же улюбленим, як і центр дитячої творчості в районі. Тому доцільно буде розпочати реальну інтеграцію взаємодії ВНЗ і школи через договори про підвищення інформаційної культури школярів, що допоможе швидко доповнити зміст освіти.

● Другим китом у виконанні наміченої мети можуть стати іноземні мови. І допомогти в цьому зможуть наші спеціалізовані школи, створені на базі шкіл або в районі декілька лінгвістичних центрів, де в невимушеній атмосфері, без системи оцінювання дітям запропонують читання книг іноземною мовою, перегляд фільмів без перекладу, слухання пісень, караоке і просто спілкування. Свій внесок у розбудову освіти будь-якого району чи міста можуть зробити ліцеї та школи економічного спрямування, на базі яких створити бізнес-центри, що запропонують дітям брати участь у розбудові економіки нашої держави. Прикладом може стати Польща, яка створила близько **2000 шкільних євроклубів**, за допомогою яких провадила євроінтеграційну політику. І сьогодні Польща вже в Європі.

● Вирішення таких питань змусять по-новому подивитися на вільний час як дітей, так і батьків. Чи можливе все це? Так, але за двох умов. Більшість скаже про необхідність фінансів. Але вважаю, що хтось думає інакше: необхідна можливість

створити конкурентноздатну школу. Як? Грошей немає. Будівля стара. Дах протікає. Викладачів не вистачає. У цій ситуації і може допомогти нова система фінансування – персоналізований принцип фінансування згідно з кількістю дітей на виконання інваріативної частини плану незалежно від типу школи; диференційне фінансування на виконання варіативної частини плану і додаткове фінансування на діяльну частину плану; наприклад, система дистанційного навчання, інформатизація процесу навчання, створення лінгвістичного центру тощо.

З чого почати? Районним управлінням освіти оголосити тендер на створення проектів центрів. Школам розробляти програми і вигравати тендер. Звідси – додаткові кошти. Більше роботи, але й більше коштів.

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО: НЕ МРІЯТИ, А ДІЯТИ!

Школа майбутнього і нинішня школа є і буде такою, якою творить її держава. А держава – то Ми: громада, батьки, вчителі...

Кожен освітянин бачить школу по-своєму. За багаторічну працю і життя в школі і школою, в дітях і між дітьми я переконана і була б щаслива, аби вдалося переконати тих, хто в творчому пошуку. Школа повинна бути затишною, наповненою добром, сердечністю, любов'ю. А це можливо

Треба пам'ятати – в економічному контексті безкоштовної освіти (як і безкоштовного сиру в мишоловці) не буває. Якість освіти прямо однозначно визначається об'ємом і якістю інтелектуальних та фінансових інвестицій в освітню діяльність.

Звичайно, це – наш погляд, але в кожній школі є теж свій. І поєднати нас всіх в єдиний освітній простір може розуміння – неперервність освіти і однаковий доступ до якісної освіти – це два полюси однієї загальної проблеми – якісної освіти, до якої причетні і дитячий садок, і школа, і гімназія, і ліцей, і позашкільний заклад, незалежно від форми власності, Міністерство освіти, і Міністерство фінансів, і Уряд, і Президент...

Успіхів нам у спільній роботі у творенні освіти нового типу!

Поєднати нас всіх в єдиний освітній простір може розуміння – неперервність освіти і однаковий доступ до якісної освіти

Треба пам'ятати – в економічному контексті безкоштовної освіти не буває

тільки тоді, коли Ми зрозуміємо і приймемо істину: Бог – творець Всесвіту, а Людина – образ і подоба Божа.

Відповідно, школа вирощує, виховує, плекає людину-творця, особистість, здатну вільно усвідомлювати і творити власне життя, реалізовувати свої розумні потреби.

Поки що у більшості нашого суспільства потреби не виправдані, а багато хто намагається забезпечити свої потреби за рахунок інших.

Радянський час зомбував, що “кожному за потребами, а від кожного – за можливостями”. От і чекає більшість здатних працювати, що хтось має дати блага А чи замислюємося ми, хто буде їх творити?!

Чи переконуємо ми своїх вихованців, що кожен має працювати в міру своїх природних можливостей?!

Нашим колежанам я дуже часто кажу: “Бог дав силу не всім нести однакову ношу, от і має кожен нести за своєю силою”, хтось (образно) 40 кілограмів, інший – 100. Тож будь чесним: бери вагу згідно зі своїми можливостями.

Про школу майбутнього можна мріяти довго і гарно, але, найголовніше, ми всі маємо об’єднати зусилля християнського впливу на дитину згідно з традиціями українського народу.

Наш Президент сказав*: “Я вас запевняю, якщо біля нас не буде благопристойних Владик, які благословляють нас на труд, у нас нічого не буде.”

Отже, чекати школи майбутнього немає часу. Не мріяти, а діяти! Не завтра, а сьогодні – і ... щоденно!

То яка ж це школа?

Школа для дитини, після закінчення якої Людина буде жити в гармонії із собою, природою, світом. Людина – із Богом у серці.

Школа майбутнього, вибудована на пам’яті минулого, стане школою духовного здоров’я. Працюючи в рам-

ках експерименту “Формування духовності особистості на засадах традиційних національних цінностей українського народу”, педагогів Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського (спеціалізована школа № 272) м. Києва створив структурно-змістову модель школи духовного здоров’я.

МОДЕЛЬ ШКОЛИ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ’Я

Мета: Виховання цілісної особистості, що має стійку позитивну мотивацію на розвиток духовно-моральних якостей на основі загальнолюдських і національних цінностей.

Завдання:

- філософсько-світоглядна підготовка учнів, духовно багаті особистості;
- допомога в отриманні якісних наукових знань про духовність як особистісну цінність;
- формування аналітичного ставлення до себе, інших людей, природи, суспільства.

Шляхи:

- оновлення парадигми змісту, форм і методів духовно-морального розвитку учнів;
- розроблення комплексу методів і методик для формування духовно-моральних якостей особистості;
- забезпечення науково-методичної і теоретичної

*Із стенограми виступу Президента України В.А.Юшенка на нараді з головами обласних державних адміністрацій 15 червня 2005р.

Василіна ХАЙРУЛІНА

Директор Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського, заслужений працівник освіти, член-кореспондент АПН України, кандидат педагогічних наук

підготовки вчителів до здійснення завдань духовно-морального розвитку особистості;

- залучення батьків до життєтворчості колежу;
  - розвиток учнівського самоврядування.
- Умови:**
- атмосфера взаємної довіри між учасниками навчально-виховного процесу;

- потреба пізнання традиційної культури;
- розвиток морального потенціалу;
- становлення цілісної та гармонійної особистості;
- допомога в набутті досвіду добротворення;
- передача традицій тисячолітньої духовної культури;
- відповідальність у процесі життєдіяльності.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

1. АТМОСФЕРА ВЗАЄМНОЇ ДОВІРИ

1-4 клас

емоційна й логічна реакція вчителя; аналіз ситуації власного досвіду дітей; розвиток позитивних взаємин; поважливе ставлення до кожної дитини; підтримування дітей у складних ситуаціях;

5-6 клас аналіз власних учинків; педагогічні ситуації виявлення добра; аналіз поведінки однолітків; акції милосердя;

7-8 клас атмосфера довіри в колективі; використання високохудожніх творів; сімейні традиції;

9 клас обговорення резонансних подій; аналіз власного життєвого досвіду; ведення особистого щоденника;

10-11 клас моделювання життєвих ситуацій; розуміння проблем; навчання сприймати критику.

2. ПОТРЕБА ПІЗНАННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

1-4 клас зв'язок із родиною; доброзичливе спілкування; підтримка позитивного емоційного стану; власний приклад; позитивне і негативне у прийнятті рішень;

події навколишнього світу; підтримка індивідуальних інтересів; **5-6 клас** спрямованість на добротворення; наближення до краси в усіх проявах;

7-8 клас формування інтересів і смаків; створення атмосфери подиву; пізнання навколишнього світу; навчання правил культури спілкування; формування відчуття прекрасного;

9 клас усвідомлення християнських чеснот; створення ситуацій успіху; утвердження власної гідності;

10-11 клас - духовна основа особистості; пошуки шляхів до самовдосконалення.

3. РОЗВИТОК МОРАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1-4 клас

розвиток моральних якостей; вивчення історії рідного краю; розвиток естетичного світосприйняття; сприяння творчому піднесенню;

5-6 клас родинні цінності: учителі, діти, батьки; родинні справи, спільні свята; заходи з батьками;

7-8 клас осмислення покликання людини;

9 клас співпраця батьків, дітей та вчителів;

вивчення сімейних традицій; **10-11 клас** почуття відповідальності; бажання допомоги іншим; розуміння іншого; сприйняття людини такою, якою вона є.

Продовження на с. 26

4. СТАНОВЛЕННЯ ЦІЛІСНОЇ ТА ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1-4 клас

врахування індивідуальних особливостей;
вивчення духовних цінностей української нації;
підтримка та заохочення позитивних взаємин;
створення простору любові;
утвердження традицій;

5-6 клас

сприяння духовному становленню;
формування особистої відповідальності;
виховання бажання знати;

7-8 клас

розвиток читацьких смаків;
ознайомлення з життям відомих постатей;
виховання мистецтвом;

9 клас

можливість бути корисним;
конкурси творчих робіт, участь у роботі МАН;

10-11 клас

природний розвиток особистості;
практична діяльність;
врахування думки старшокласника;
вміння сприймати красу навколишнього світу.

5. ДОПОМОГА В НАБУТТІ ДОСВІДУ ДОБРОТВОРЕННЯ

1-4 клас

аналіз казкових ситуацій;
проведення етичних ігор;

5-6 клас

участь у господарських справах;
забезпечення відвертості та щирості у спілкуванні;

підтримка однокласників;

модельовання добротворчих учинків;

7-8 клас

проведення тематичних виховних годин;
наслідування позитивних прикладів;
розподіл доручень за бажанням;

служба взаємної допомоги;
презентація родини;

9 клас

спільне оцінювання художніх творів;
знайомство з досвідом становлення духовної особистості;

10-11 клас

зустріч із видатними постатями;
знайомство з кращими класичними творами;
проведення індивідуально-зорієнтованих бесід;
усвідомлення християнських заповідей у традиціях українського народу;

6. ПЕРЕДАЧА ТРАДИЦІЙ ТИСЯЧОЛІТНЬОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

1-4 клас

проведення екскурсій до пам'ятних місць;

участь у культурологічних заходах;
інсценування казок;
вивчення історії та традицій свого роду;

5-6 клас

пізнання традицій свого роду та традицій країни;

7-8 клас

підготовка та проведення вечорниць;

участь у календарних та релігійних святах;

9 клас

дотримання родових та сімейних традицій;

залучення до дослідницької роботи;

вивчення надбань світової культури;

10-11 клас збереження сімейних реліквій;

підтримка духовної спадщини;
виховання духовних цінностей;

7. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

1-4 клас

власні роздуми;
казки з прикладами;
імітація життєвих ситуацій;
вмотивовані завдання;
програма саморозвитку;

5-6 клас

посильне завдання і його успішне виконання;

7-8 клас

творча спадщина класиків української

літератури;

інтелектуальні ігри;

вшанування учасників війни та видатних громад. діячів;

9 клас

добротворчі справи;

творчі зв'язки;

10-11 клас

сім'я — духовна основа людини;

власна позиція;

власний вибір.

ПРО ЗЛОБОДЕННЕ ТА ВІЧНЕ

18 серпня відбулася значна подія в нашому суспільному житті: всі освітяни України могли долучитися до з'ясування позиції найвищих посадовців щодо нинішнього стану національної освіти та перспектив її розвитку — Всеукраїнську нараду з цих питань проводили спільно Прем'єр-міністр пані Тимошенко і Міністр освіти і науки пан Ніколаєнко. Це не могло лишити й не лишило нас байдужими, бо йдеться не лише про наше подальше життя, а й, без перебільшення, про долю майбутніх поколінь в Україні, та й самої України як економічно розвинутої і політично незалежної держави, європейську належність якої ніхто не братиме під сумнів. Зауважу, що питання, які було озвучено на цій нараді, у більшості своїй є предметом постійних дискусій у педагогічному середовищі, не винятком і наш навчальний заклад — гімназія №30 "ЕкоНад" м. Києва.

Одразу додаю, що дехто з моїх колег побачив у цій нараді та в продемонстрованій на всю Україну увазі до школи політичний захід, дехто розчаровано почув, що учительський достаток найближчим часом нам не загрожує, комусь здалися необгрунтованими цифрові докази, хтось розчулився через прояв поваги можновладців до школи, а в когось домінували звичний скепсис та недовіра до влади. І це нормально, бо є ознакою демократичної держави, у якій ми починаємо

жити, не боячись власної думки.

Скажу про себе. Мене не здивувало, що уряд напередодні навчального року звернув увагу на проблеми освіти: саме так і мав зробити уряд реформаторів. Хочу лише нагадати, що ефективні суттєві зміни в такій масовій і, разом з тим, делікатній сфері, як освіта, можливі лише за умови, що кожен учитель, кожен чиновник від освіти, кожен директор навчального закладу і кожні батько з матір'ю будуть розуміти їхні переваги для дитини, стануть однодумцями. Ідеальний варіант, який потребує багато зусиль і не мало часу, але ж воно того варте, бо на сьогодні школа є однією з небагатьох консолідуючих національних цінностей нашої молодій держави, і ставитись до неї треба обережно — ми не маємо право її зруйнувати.

Не хотілося, щоб у когось склалося враження, що я представляю на цих сторінках ретроградів, які згадують як ідеальну школу радянського періоду і закликають повернути її, хоча це і неможливо, і непотрібно — вона виконала свою роль і відійшла в історію, хоча потребує фахового аналізу і осмислення, бо всі ми вийшли з неї. Я не про це. Я — про сьогодні.

У промовах високопосадовців прозвучала ідея термінової побудови (як я зрозуміла, у конкретному, а не

**Лілія
ДОНСЬКА**

Директор гімназії
№30 "ЕкоНад",
м. Київ

в метафоричному смислі) школи ХХІ, а може, зразу ХХІІ століття. Буду відвертою: мене це насторожило, бо одразу ж уява, що ґрунтується на двадцятирічному досвіді, підказала, як під проводом дисциплінованих освітянських функціонерів почнемо ми у двомісячний термін вигадувати і фантазувати, якою ж вона має бути, ця омріяна школа? Директор елітної і підтриманої грошовитими батьками та прихильною владою школи бачить її оснащеною супутниковим зв'язком і гелекоптерним майданчиком, а його колега з малокомплектної сільської школи дотаційної області бачить у своїй водогін та туалет у приміщенні, а ще квартиру при школі для безпритульного вчителя, який знає комп'ютер. Чи треба зводити це до спільного знаменника, уніфікуючи школу та нехтуючи її (школи) самобутністю? Не марно у своєму виступі Юлія Володимирівна згадала про середню по лікарні температуру.

Хто може взяти на себе сміливість або навіть зухвалість стверджувати, що він може передбачити або запрограмувати модель школи майбутнього і зараз за цією моделлю її побудувати, аби тільки грошенят вистачило? Не знаю, хто на це зважиться.

Мої міркування про школу майбутнього лежать в іншій площині. Не хотілося б вдаватися до зайвої патетики, але змушена нагадати, що будь-яка сучасна школа, незалежно від її становища та рейтингу в освітянській системі є стартовим майданчиком того самого майбутнього, бо навчає і по змозі виховує людей майбутнього, яких ми часто вважаємо просто учнями. Залишмо футурологам та провидцям малювати майбутнє хоча б на сто років уперед, а собі поставимо за мету побудову і облаштування по-справжньому сучасної школи, без якої майбутнього може не бути взагалі.

Якою, на мою думку, має бути шкала цінностей школи, яку можна вважати сучасною і тільки через це здатною забезпечити достойне майбутнє її вихованцям? Школою, де плакають і бережуть власну гідність дитини, її особистість, бо лише через

самоповагу виховуються повага до чужої думки та несхожої на твою позиції, формується толерантність. Тільки така школа в майбутньому допоможе уникнути бійок у парламенті, відвертої брехні та шантажу в політиці, крадіжок та брутальності на роботі і в побуті, відвертого невігластва та безкультур'я, від яких потерпає зараз наша держава, кожен з нас.

Як побудувати таку школу і чи можливо це на практиці? Цілком. Вже зараз є у нас чимало шкіл, де культивують моральні чесноти не менше, ніж наукові знання. Але, без сумніву, це не таке розповсюджене явище, як школа приниження і примусу. Це, перш за все, через те, що наше молоде суспільство не дозріло ще до розуміння, що принижений бідністю і соціальною незахищеністю вчитель, який, отримавши універсальну педагогічну освіту, не має можливості долучитися до високої культури, не має змоги сприяти розвиткові юної особистості, а тим більше – бути для неї взірцем. Часто-густо не може бути таким взірцем і директор, який увесь час змушений балансувати між “мушу”, “треба” і “можу” і якого, по суті, не захищає ніхто. Одна мудра стара пані не без сумної іронії колись казала мені, що наш основний стимул у роботі – це стимул переляку. Змушена визнати, що цей гіркий жарг у чомусь схожий на правду.

За цими не надто веселими думками ледь не забула згадати про ще одну ознаку сучасної школи, яка вбачає свою місію в наближенні і творенні гідного майбутнього. Це інформатизація та комп'ютеризація навчання, що їх багато хто сприймає як ледь не єдину панацею від усіх хвороб нашого життя і нашої школи. Здається мені, що зняряддя (хоча й дуже ефективно) ми переплутали з метою. Нема чого витратити час на обговорення з приводу оснащення української школи комп'ютерами – це могло бути актуальним позавчора, сьогодні вже час надолужувати згаяне, щоб не лишитися на узбіччі цивілізації. І тут ніякі мільярди не будуть високою ці-

ною. А от порахувати, яких етичних, психологічних, емоційних, фізичних, матеріальних витрат потребуватиме створення сучасної школи (від найменшого хутора до столичного мегаполіса) як осередку національної та загальнолюдської моралі і культури, спрямова-

ного на відродження та процвітання нашої держави, поки що не наважується ніхто.

Але, безумовно, процес пішов і, сподіваюсь, безупинно, а наскільки швидко — залежатиме від кожного з нас, тільки не треба боятись! Шануймося!

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО: ТЕЗИ

Школа майбутнього

Це: Школа радості для всіх мешканців—дітей, вчителів, батьків, громадськості.

Школа новітніх технологій інноваційної діяльності, нового змісту загальної середньої освіти.

Школа сучасної демократичної особистості як творця і проєктувальника власного життя, усвідомлення свого "Я".

Школа творчої самореалізації педагогів.

Школа формування у школярів відчуття успіху, віри у свої пізнавальні сили і здібності до навчання, формування почуття відповідальності.

Школа максимального наближення навчального матеріалу до реалій життя.

Школа віри в щасливе майбутнє.

Маріанна БОСЕНКО

Директор 48-ої гімназії м. Києва, заслужений учитель України, кандидат педагогічних наук

РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ, ПРОГНОЗ НА МАЙБУТНЄ

За роки нашої незалежності пересвідчилася, що освіта в такому вигляді, як вона є, влаштовує владні структури — саме вона сприяла обранню тих, хто зараз при владі на всій управлінській вертикалі. Здавалося б, мали й віддячити — попрацювати на освіту, а не на власну кишеню.

Якось лякливо, знову за залишковим принципом намагаємось реформувати основне в державі, від чого саме залежить вона. На себе, як завжди, жаліємо витратити кошти.

Так склалося і цього разу з пропозицією побудови школи в кожному регіоні —

школи майбутнього. Якщо в кожному регіоні (навіть, області, а то й у кожному районі!) побудувати одну школу, чи вирішить вона проблеми і чи стане зразком у вирішенні освітніх проблем?

Очевидно — заява без розрахунків.

Скільки шкіл має бути в країні, щоб змінити на краще середню освіту, створити позитивний рух у державі? — 1100 шкіл, не менше!

З одного боку, виявляємо розуміння необхідності будувати в державі сучасні школи, а з другого, знову ж еко-

Ольга ВИГОВСЬКА

Головний редактор журналу "Директор школи, ліцею, гімназії", доцент, кандидат педагогічних наук

номимо, плануючи побудову лише однієї школи, тоді як елементарні підрахунки дієвості даної пропозиції для українського суспільства говорять про мінімальну їх кількість – це **220 шкіл в кожному регіоні**. Щоб ідея “школи майбутнього” оволоділа масами, **треба, як відомо, забезпечити їх 5% кількість**. Тоді для **всієї країни – 1100** (5 регіонів $\times$ 220 = 1100). Тоді й **можна згодом передбачити зрушення в цій сфері**. Якщо не врахувати ці пропозиції, то зрушень знову не буде, що ми маємо й зараз! *Пам'ятаймо: скупий платить двічі!*

Школа – це не лише стіни та сучасне обладнання, це – **геніальні вчителі** від Бога з прекрасною освітою – фундаментальною, професійною підготовкою. **У державі педагогічна освіта – найдешевша серед інших**.

Як відомо: скільки і в що вкладаємо, те й маємо! Тому **70 % сьгоднішніх учителів – не готові до роботи в сучасних умовах**.

Учителя виростити – велика справа! Отже, прозріваймо швидше, чого хочемо? Хто заважає це зробити зараз? Тож не зволікаймо!

Отже, ці **школи майбутнього – ідея не нова, але може бути наповнена новим змістом**. По-перше, для 1100 шкіл легше, ніж для 22000, швидше, реальніше підготувати такі команди педагогів – у нас є науково-педагогічні й методичні кадри, інші ресурси, і ми знаємо, чого вчити вчителів, як, для чого, більше того – вміємо це робити.

Якщо влада не знає, що робити, то ми маємо підказати – **порадинок тих, хто потопав, – справа їхніх рук!**

ПРОБЛЕМА ДРУГОРЯДНОСТІ І СПОДІВАННЯ НА ПРОВІДНИКА НАЦІЇ

Кадри! Люди дійсно дорожчі за гроші: багато часу, сил треба вкласти, щоб надихнути педагога. Щоб умови, у яких твориться педагог, відповідали тому, яким хочемо бачити його самого та його діяльність. **Це велика дер-**

жавницька робота педвузів, але ж очікувані від неї результати варті таких зусиль.

А як у державі ставляться до педагога?

- Роль українського вчителства в державі – провідна, особливо такою вона стає під час усіляких виборів: від державного до районного рівнів.

У міжвиборчий період виявляється, що в освіті, як і у вчителів, багато проблем, які стають не предметом їх негайного вирішення, а приводом для обіцянок усіх державців.

- Оплачують сьогодні працю вчителя, як до речі й раніше, за залишковим принципом, з єдиною різницею – **збільшено % надбавки**.

- Готують у ВНЗ до другорядного (лише як навчати предметів, а не як виховувати людину), так само й оцінюють – за другорядні показники (бо навіть і зараз не розроблено систему поцінювання виховної роботи).

Одне дивує, як же педагог зможе за таких умов стати провідником нації?

Учитель давно заслуговує на широкий розголос значущості своєї діяльності для українського суспільства – **престиж учительської професії, авторитет учителя в державі створюється не лише грішми** – держава, влада мають й інші вагомні важелі, наприклад, використання арсеналу масмедіа для створення образу Вчителя – провідником нації, так само, як і створюються у виборчому процесі імідж-мейкерами образи претендентів, які часто й не заслуговують на позитивне їх сприйняття народом, бо мало що роблять для нього.

Фактично, **проблема вчителів й освіти в державі – це проблема якісного менеджменту вищого ешелону влади**.

Цю роботу можна починати відразу вже сьогодні – справа лише за людьми, які зроблять це професійно і майстерно. Переконана – такі люди у нас є! У такий спосіб вивільниться час, щоб, без зволікань почати реформувати, нарешті, фінансування освітньої галузі.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

*Серед людства 5% тих,
хто забезпечує своїй Вітчизні
95% її багатства.*

*Тож розширюймо коло
педагогів-новаторів, ростімо
творців – будівничих нашої країни!*

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА: ІНФОРМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Статтю присвячено розробці системи комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання для максимально ефективного використання комп'ютерів в інформаційно-освітньому середовищі середньої освіти. Їх використання приведе до створення в середньому навчальному закладі навчально-інформаційного середовища з новим змістом освіти. Також надасть можливість по-новому побудувати інформаційне забезпечення навчального процесу, підвищувати якість і доступність надання освітніх послуг.

Анатолій КУДІН

Директор Інституту дистанційного навчання НПУ імені М.П. Драгоманова, професор, доктор фізико-математичних наук

Георгій ЖАБЄЄВ

Аспірант кафедри методики викладання фізики НПУ імені М.П. Драгоманова

Юрій СВИСТУН

Аспірант кафедри інформатики НПУ імені М.П. Драгоманова

Лілія ХАРЧЕНКО

Спеціаліст-інженер лабораторії створення дистанційних курсів Інституту дистанційного навчання НПУ імені М.П. Драгоманова

Кажучи про інформатизацію системи середньої освіти, що здійснюється відповідно до державної програми [1], ми маємо на увазі процес оснащення шкіл засобами сучасної обчислювальної техніки, використання якої як засобу навчання починається з перенесення наявної інформації з паперового носія на жорсткий чи гнучкий диск, CD і т.д. Тобто впровадження комп'ютера в освіту часто-густо зводиться, до процесу підготовки і передачі інформації учню за допомогою комп'ютера.

Ще одним широко розповсюдженою формою впровадженням ПК є використання телекомунікаційних його можливостей. Дійсно, су-

часний персональний комп'ютер повною мірою може замінити кодоскоп, епідіаскоп, кінопроектор, навчальне телебачення, слухову апаратуру лінгафонного кабінету і таблиці. При такому підході "інформатизація навчального процесу" характеризується створенням таких технічних засобів навчання, у яких кожен крок з перетворення інформації контролюється і спрямовується самим користувачем. У цьому випадку комп'ютер залишається лише інструментом, а не справжньою машиною з елементами штучного інтелекту.

Досвід впровадження комп'ютерів в інших областях людської діяльності говорить про те, що високої ефективності вони набувають, коли спираються на автоматизовані або інтерактивні інформаційні бази [2-5]. Це означає, що в пам'яті комп'ютера постійно зберігається інформація, потрібна для вирішення тих задач, на які розрахована система.

На запит користувача комп'ютер повинен сам, без втручання людини, повідомити їй готове рішення поставленої задачі. Тільки такі системи можуть виконувати педагогічні задачі.

Метою цієї роботи була розробка системи комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання для максимального ефективного використання комп'ютерів в інформаційно-освітньому середовищі середньої освіти. До системи входили: навчальний опорний конспект, тестуюча мережева система "Меркурій", конструктор тестів "Венера", інтерактивні програмні засоби.

1. ЕЛЕКТРОННИЙ ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ.

В основі моделі формату навчального електронного опорного конспекту лежить провідна роль структурної ідеї в когнітивній теорії особистості, згідно з якою для процесу пізнання дійсності важливішими є структурні властивості, на відміну від змістових. Це базується на тому, що зміст пізнавальної сфери може нескінченно варіюватися під впливом соціальних і інших обставин, а структурні властивості можуть бути описані кінцевим числом термінів, які є стійкішими та інваріантними щодо ситуативних чинників. Звідси випливає потреба структурного представлення змісту в комп'ютері як першого кроку на шляху його перетворення в інтелектуального самовчителя. Подібне представлення навчального матеріалу служить надійною

основою для розвитку загальнонаукових і навчально-інтелектуальних умінь (аналіз і виділення головного, порівняння, узагальнення і систематизація, визначення понять, конкретизація, доказ і спростування).

Відповідно до цієї моделі, формат електронного підручника повинен:

- мати всі основні, базисні позиції теорії;
- служити підставою для автоматичного розрахунку основних параметрів (тобто передбачати наявність розрахунків, що проводяться без втручання людини);
- містити представлення інформації з повною і валідною системою контролю з кожної одиниці процесу навчання і змісту підручника в цілому.

Відповідно до цих вимог матеріал у підручнику представлений у вигляді структурних формул, до складу яких входять структурні одиниці (поняття, задачі, питання, гіпотези, теореми і т.і.) у формі геометричних

На фото: автори статті. Перший зліва – А.П. Кудін

Директор школи, ліцею, гімназії № 4/2005

фігур і схем зв'язків між ними. Виходячи з цього, при перегляді структурної одиниці на екрані з'являється повна інформація про неї: зміст, доказ, малюнок.

Важливе місце в електронному опорному конспекті відводиться системі "гіперпосилань". Як показує практика, це потужне джерело повторення матеріалу, причому його унікальність зумовлена великою зручністю, чого не може забезпечити паперовий носій.

Ще одна особливість – наявність 3-5 хвилинних мультимедійних вставок, які присвячено окремим питанням теорії, що потребують або оригінального пояснення, або демонстрації послідовних етапів якогось процесу. Як правило, це найскладніші для розуміння теоретичні питання. Причому засоби дозволяють повторні демонстрації, сповільнене спостереження, що у більшості випадків реального експерименту практично здійснити не можливо.

Отже, така модель електронного опорного конспекту є навчальною системою, повністю відповідає дидактичним принципам сучасного підручника [6] і слугує підставою для створення тестової системи контролю з кожного параграфу, яка використовується в режимі тестування.

2. КОМП'ЮТЕРНІ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ.

Педагогічний рейтинговий моніторинг, який показує досягнення учня з предмета, повинен спиратися на систему контролю. Послідовна орієнтація на діагностичні цілі визначила своєрідність оцінки та її функцій у "технологічному навчанні", при якому необхідно розрізнити вагу поточного і контрольного (модульного) оцінювання.

У процесі навчання поточна оцінка виконує роль зворотного зв'язку. Якщо навіть результат зворотного зв'язку негативний, поточний контроль розглядається лише як указівка

на необхідність внести корективи в процес навчання. Тому поточна оцінка може не відобразитися в рейтингу або в ньому мати малу вагу, що відкриває можливості учневі скоректувати свою навчальну діяльність. Підсумкова (модульна) оцінка – це базова оцінка рівня засвоєння знань і вмінь, вона складає вагому частину рейтингу, вираженого в балах.

Щодо самих систем контролю знань. Слід відмітити, що в існуючих системах тестування [7-9] використовують комп'ютер лише для ідентифікації й обробки записаних вручну відповідей. Але тестування на бланках не є оперативним і об'єктивним з точки зору оцінювання та видачі результату: наприклад, результати зовнішнього тестування старшокласників, що проводить фонд "Відродження" у деяких вищих навчальних закладах у минулому році, стають відомими через 3-5(!) діб [10], що підриває віру у відкритість перевірки робіт. Для проведення дистанційного навчання така "оперативність" стає просто не ефективною. Єдиний вихід – повністю комп'ютеризований контроль, який включає автоматизований вибір завдань, перевірку роботи з виведенням помилок і знятих за них балів, з оформленням протоколу відповіді одразу (!) після здачі роботи. Щоб задовольнити ці вимоги, було створено мережеву систему комп'ютерного тестування "Меркурій-2003". Вона мала такі можливості:

- список питань може бути реалізований як у вигляді тексту, так і у вигляді графіки, малюнка, аудіо чи відеофрагмента;
- зміну параметрів тестування (часу, кількості балів, кількості запитань і т.д.);
- різні форми вибору відповіді: "один правильний", "декілька правильних" і т.д.;
- у випадку декількох спроб проходження тесту порядок питань змінюється, після визначеної кількості спроб – доступ закривається;
- зрозумілий і простий інтерфейс в

експлуатації – здебільшого в ролі маніпулятора використовується “мишка”;

- система працює в мережі Internet.

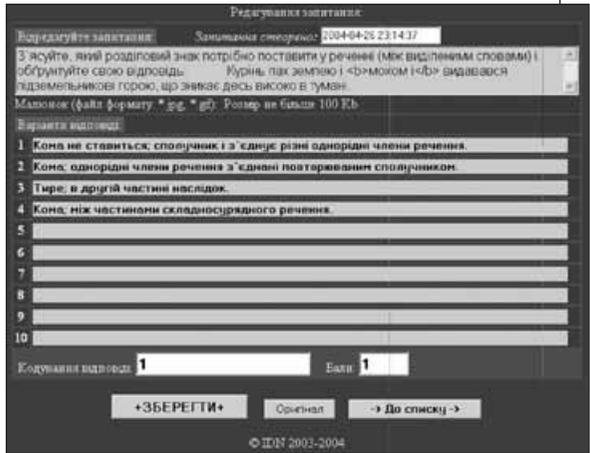
Безумовно, однією з причин, які гальмують впровадження комп’ютерного тестування у навчальних закладах, є необізнаність авторів тестів (як правило, це викладачі з фаху) з елементами програмування, що обмежує використання цього потужного інструмента контролю у практичній роботі. Викладачі гуманітарних дисциплін здебільшого з цієї причини обходять стороною впровадження комп’ютерних технологій. Тому для системи “Меркурій-2003” було розроблено програмну оболонку – конструктор тестів “Венера-2004” для вчителів, які не володіють знаннями з програмування (мал. 1).

Програмна оболонка пройшла свою апробацію у ряді середніх навчальних закладів України, в тому числі в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

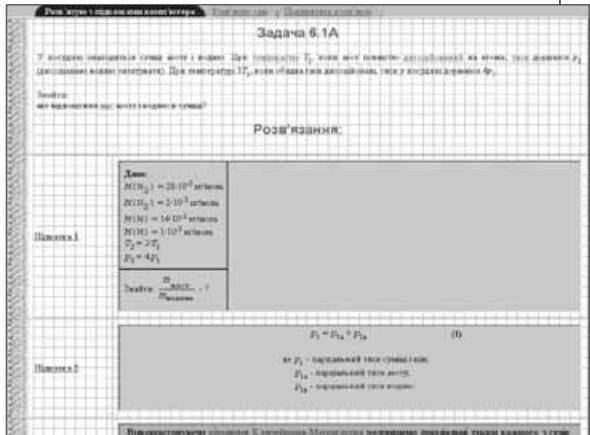
3. ІНТЕРАКТИВНІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ КОМПЛЕКСИ

Стандартні засоби HTML у сполученні з програмами Java script, Flash і PHP зарекомендували себе достатньо надійними інструментами, які надають Web-документам інтерактивності. На цій основі створюються електронні навчальні засоби “нового покоління”: електронні

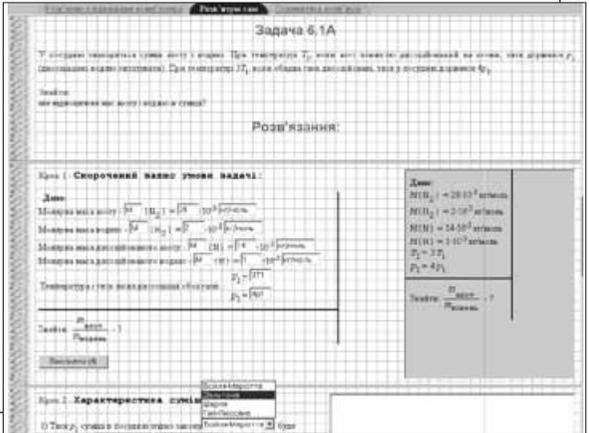
Мал. 1. Вікно конструктора тестів “Венера”.

Мал. 2. Вікно інтерактивного розв’язника “Розв’язую за допомогою комп’ютера”.

Мал. 3. Вікно інтерактивного розв’язника “Розв’язую сам”.

Директор школи, ліцею, гімназії № 4/2005

Web-підручники, тренажери, само-навчальні програми та ін. [11-15].

Прикладом такого навчально-методичного комплексу є розроблений нами “Інтерактивний розв’язник задач з фізики”, який може бути використаний як у мережі (Інтернет/Інтранет), так і на окремому персональному комп’ютері (на CD-диску). Призначений для самостійного оволодіння вміннями, навичками розв’язувати стандартні задачі з фізики, для підготовки до тестуючого контролю. Безумовно, він не може замінити живого спілкування з учителем. Однак на сьогодні відчувається брак у таких спеціалістах (зокрема у сільських школах), з одного боку, а з другого – зростає кількість осіб, які бажають отримати такі знання дистанційно - не змінюючи місця перебування (інваліди, жителі віддалених районів і ін.).

Архітектурно інтерактивний розв’язник складається з бази задач (300) і програмної оболонки, на яку покладено функції керування навчальним процесом. У базі задачі поділено на повністю інтерактивні – “навчальні” (А-клас), не повністю інтерактивні – “для самоконтролю” (Б-клас), повністю не інтерактивні – “контрольні” (В-клас).

Програмна оболонка виконує такі навчальні завдання:

- формування певної послідовності кроків, що складають алгоритм розв’язку;
- практичне застосування теоретичних знань та підходів до розв’язку стандартних задач;
- перевірка й оцінювання рівня засвоєння алгоритму.

Інтерфейс робочої сторінки вибраної задачі класу А має три активні закладки: “Розв’язую з підказками комп’ютера”, “Розв’язую сам” і “Подивитися розв’язок”, що дає можливість користувачу обрати три шляхи інтерактивного спілкування з комп’ютером (мал. 2).

Перший шлях – для недостатньо підготовленого користувача (закладка “Розв’язую з підказками комп’ютера”). На цій закладці запропоновано певну (скінчену) кількість підказок, що дають змогу пройти хід розв’язку (його алгоритм) поступово. Активізувавши відповідне гіперпосилання “Підказка”, користувач одержує допоміжну інформацію, яка призначена для пояснення цього етапу і може наштовхнути слухача на думки щодо подальшого розв’язку задачі. Він має змогу самостійно використати надані йому теоретичні відомості та практичні поради і записати цей етап “традиційно” у своєму робочому зошиті.

Якщо наданої інформації користувачеві недостатньо для розуміння і продовження розв’язку, то після натискання кнопки “Перегляд” – у вікні з’являються додаткові викладки. Кількість підказок залежить від складності задачі.

Другий шлях – для підготовленого користувача, який хоче спробувати самостійно розв’язати задачу, використовуючи комп’ютер як інструмент розв’язку (закладка “Розв’язую сам”) (мал. 3).

Робоче поле кожного кроку розбито на 2 частини. У першій частині розміщено запитання з варіантами відповідей, які слід відмітити, або пусті поля, призначені для введення правильної відповіді (слова, числа, розмірності тощо). Після вибору або введення потрібних, на думку слухача, даних, він повинен натиснути кнопку “Виконати”. Якщо введені ним дані правильні, то у фреймі в лівій частині з’явиться реалізація цього кроку. Якщо введені дані були неправильними або неповними, то комп’ютер видасть попередження “Не правильно”. При цьому лічильник на кнопці “Виконати” врахує це за спробу. Кількість спроб потім вплине на остаточну оцінку за цю задачу. Тільки при правильному виборі в кроці можливий перехід до

наступного кроку. Кроки можуть включати в себе і скорочений запис умови задачі, і побудову графіка, і запис формул та їх обчислення.

Третій шлях – для контролю готового розв'язку задачі (для добре підготовлених учнів).

Необхідно відмітити, що електронний опорний конспект, комп'ютерні системи контролю і інтерактивний розв'язник знайшли своє місце в навчально-методичному комплекті (кейсі) для слухачів навчально-підготовчого відділу, до якого, окрім них, ще входили: методичні рекомендації на паперовому носії, робочий зошит, CD-диск з допоміжними матеріалами і Web-сторінка в Інтернеті. Розроблена система засобів навчання давала можливість проводити навчання за різними формами (кейсовою, заочною, заочно-очною, повністю через Інтернет).

Таким чином, створення автоматизованих і інтерактивних методичних систем дає можливість по-новому побудувати інформаційне забезпечення навчального процесу, підвищувати якість і доступність надання освітніх послуг. Застосування таких засобів навчання поряд із традиційним використанням комп'ютера як накопичувача бібліотечної інформації приведе до створення в середньому навчальному закладі навчально-інформаційного середовища з новим змістом освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://www.mon.gov.ua> – Міністерство освіти і науки України.
2. Michael G. Moore - Interactive facilities of teaching // The American Journal of Distance Education. – 1989. vol.3, №2, -P.22-26.
3. Robertson J.W. Usability and children's software: A user-centered design methodology // Journal of Computing in Childhood Education. –1994. –vol. 5, №3/4, - P.257-271.
4. Згуровський М.З., Сергієчко І.В. Інформаційні технології у сучасному суспільстві. // Вісник НАН України. – 2000. -№12. – С.9-16.
5. Осин А.В. Мультимедиа в образовании: контекст информатизации. – М.: Издательский сервис, 2004. – 320 с.
6. Мадзігон В.М. Підручник нового покоління: яким йому бути. // Проблеми сучасного підручника: 36. наукових праць. – К.: Педагогічна думка. – 2003. – Вип. 3. – С.3-5.
7. Russell M., Haney W. Bridging the Gap between Testing and Technology in Schools // Education Policy Analysis Archives. – 2000. – Vol.8, Number 18.–P.26-30.
8. Семенов В. Дистанционные методы обучения. Состояние, проблемы, перспективы. // Новый коллегіум. – 2000. – № 3. – С.24-32.
9. Российский портал открытого образования: обучение, опыт, организация. / Под ред. В.И.Солдаткина - М.: МГИУ, 2003. –508 с.
10. Гриневич Л. Зовнішнє тестування в Україні: експериментальне впровадження // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №4. – С.29-36.
11. Kolsch S. Iteraktives Nachschlagenwerk fur Wissen in der Sweibtechnik// Der Praktiker, 2000. - №8. – P.306-307.
12. Романов А.Н., Дайитбегов Д.М., Торопцов В.С. Электронные издания учебно-методической литературы как обязательный элемент системы дистанционного образования. // Международный конгресс конференций “Информационные технологии в образовании”. – Часть 5. – М.: Просвещение, 2003, – С.109-110.
13. Морозов М.Н., Танаков А.И., Быстров Д.А. Особенности проектирования интерфейса образовательного мультимедиа для школ. // Educational Technology & Society. – 2001. – №4(3). – P. 182-189.
14. Крихкий С.П., Хадзиев Р.А. Интерактивное дистанционное обучение Web-программированию. // Сборник трудов участников конференции СП конференция-выставка “Информационные технологии в образовании”. – Часть IV. – М.: МИФИ, 2002.- С.71-72.
15. Моисеева М.В., Кривошёков В.А. Консалтинг в дистанционном обучении - новый этап развития российского рынка образовательных услуг. // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: Труды V Всероссийской объединенной конференции. – СПб, 25 - 29 ноября 2002 г. - СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2002. - С. 201-203.

**Інноваційна
школа**

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Інформатизація є неминучим напрямом розвитку людської цивілізації у період освоєння інформаційної картини світу. Вона дає можливість усвідомити єдність законів функціонування у природі і суспільстві, сприяє розробці й впровадженню сучасних технологій обробки інформації. Аналіз світового досвіду інформатизації свідчить про створення умов необмеженої можливості розв'язання соціальних завдань, зокрема, у таких галузях продуктивної діяльності

людини, як освіта, наука, культура. Зусилля, що витрачають у світовій практиці інформатизації, визначають потребу адекватних дій у національному масштабі. Ці дії забезпечують своєчасне і повноправне входження України у глобальне інформаційне середовище.

Особливо відокремлюють одну принципову структурну зміну в сучасному суспільстві, суть якої полягає в стрімкому за темпами і глобальному за масштабами переході від індустріального суспільства до інформаційного. Суть цього переходу в тім, що інформація в різних видах і фор-

мах насамперед, у формі знання стає важливим ресурсом, а можливості інформаційно-комунікаційних технологій і систем — головним каталізатором швидкого розвитку і впровадження наукомістких, екологічно безпечних і енергозберігаючих технологій. Нині ІКТ відіграють визначальну роль у взаємодії між людьми, у підготовці й поширенні масової інформації, подальшого розвитку культури, освіти, науки. Підвищити сучасний рівень освіти неможливо без формування національного освітнього інформаційного середовища й інтеграції її у світовий інформаційний простір, без створення інформаційної інфраструктури в будь-якій ланці системи освіти, без формування і раціонального використання інформаційних ресурсів навчальних закладів.

На державному рівні створення національного інформаційного середовища й інформаційного навчального середовища в закладі освіти в достатньому обсязі відображено Національною Програмою інформатизації. У ній визначено поетапне досягнення основної мети інформатизації системи загальної середньої освіти, поставлено завдання інформаційного забезпечення навчання, інформатизації управлінських процесів у закладах освіти.

**Людмила
ЗАБРОДСЬКА**

Старший науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України, завідувач кафедри інформаційних технологій гімназії 153 м. Києва

Попередні покоління, закінчуючи школу, потрапляли у світ, в якому відбувалися відносно повільні зміни. Сучасне покоління вимагають більш динамічної системи освіти, що тісно пов'язана з їхніми майбутніми проблемами – як на роботі, так і в особистому житті. Тому система загальної середньої освіти повинна забезпечити підготовку людини до повноцінного життя в інформаційному суспільстві, що дасть їй можливість швидше адаптуватися до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і застосування їх на практиці. Разом із підготовкою особистості до повноцінного життя в інформаційному суспільстві, особливого значення набуває питання ефективного управління як закладом у цілому, так і навчально-пізнавальною діяльністю на уроці – інформаційним навчальним середовищем, де формується особистість учня.

За цих умов рівень інформаційної культури керівника школи, ліцею, гімназії є одним із чинників формування сучасного інформаційного навчального середовища. Таке середовище забезпечить наявність достатнього обсягу інформаційних навчальних ресурсів для задоволення інформаційних потреб усіх учасників навчально-виховного процесу. Нами виявлено **організаційно-педагогічні умови** формування інформаційного навчального середовища сучасного закладу освіти:

- достатній рівень інформаційної культури керівника закладу освіти і всіх суб'єктів навчально-виховного процесу;
- наявність суб'єкта навчання, створення й реалізація в його межах інформаційного, функціонального і комунікаційного компонентів навчально-виховного процесу;
- забезпечення в межах інформаційного навчального середовища обігу навчальної й управлінської інформації.

Інформатизація закладу освіти – об'єктивний процес підвищення ролі й ступеня впливу інтелектуальних видів діяльності учасників навчально-виховного процесу на всіх етапах його реалізації. Водночас, інформатизація

закладу освіти є різнобічною і багатоплановою проблемою. Комп'ютер в управлінні навчанням уже став одним із засобів підвищення ефективності навчального процесу, який сприяє підготовці сьогоденних школярів до плідної життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Нині комп'ютер і засоби ІКТ з об'єкта вивчення все більше перетворюються в засоби навчальної діяльності, за допомогою яких реалізуються такі цілі навчання, досягнення яких неможливе за умови використання тільки традиційних форм, методів і засобів навчання.

Інформатизація закладу освіти змінює організаційні форми навчання, оскільки її засоби дають можливість розмежувати у просторі і часі навчальну інформацію, діяльність вчителя й учня, що сприяє впровадженню й використанню кращого педагогічного досвіду. Сьогодні *проблема інформатизації закладу освіти* переросла в **проблему управління інформатизацією**.

Проблема формування інформаційної культури в суспільстві в цей час стає все більш актуальною і набуває першорядного значення в питаннях професійної компетентності керівників освітньої галузі. За умов інформаційного буму зростає потреба створення єдиного інформаційного освітнього простору, що дає змогу вчасно і якісно задовольняти інформаційно-освітні запити суспільства. Ця потреба, у свою чергу, диктує необхідність заміни традиційних поглядів директорів шкіл, ліцеїв, гімназій на процес інформатизації навчання тільки як на процес упровадження й використання сучасних засобів обробки інформації. Актуальним є комплексний підхід до розв'язання проблеми визначення першочерговості заходів, пов'язаних із інформатизацією закладу освіти.

Ми вважаємо, що доцільним є комплексний програмно-цільовий підхід до проблеми управління інформатизацією навчання на всіх структурних рівнях навчально-виховного процесу, а також методичне забезпечення реалізації цього підходу. Принцип системного впровадження інфор-

РІВНІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЄЮ

Як відомо, управління в закладі освіти має як мінімум три рівні, а саме: управлінська діяльність адміністрації; управлінська діяльність учителя на уроці (управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів); управлінська діяльність учня (управління обсягами сприймання навчальної інформації, визначення цікавішої і кориснішої для нього). *Управління інформатизацією закладу освіти* розглядається нами як основа сучасних освітніх процесів, спрямованих на навчання і виховання підростаючого покоління, здатного аналізувати що виникають у навколишньому світі проблемні ситуації, правильно орієнтуватися в суспільних відносинах і знаходити раціональні способи впливу на навколишнє середовище.

З огляду на сказане вище, проблема управління інформатизацією закладу освіти визначена нами багаторівневою, складною й інтегрованою. Вона вимагає розв'язання в різних аспектах, а саме: *педагогічному* (розгляд умов, шляхів, засобів, методів і технологій інформатизації); *економічному* (відображення економічних умов впровадження інформаційно-комунікаційних технологій); *юридичному* (закріплення визначеними державними законодавчими і нормативними актами, розробленими правилами і нормами, стандартами і вимогами щодо використання сучасних апаратних і програмних засобів); *культурологічному* (визначення рівнів інформаційної культури в суспільстві).

Проте управління інформатизацією закладу освіти має особисті відмінності. Ці відмінності зумовлюються, перш за все:

- стратегічним характером програми інформатизації освітньої галузі, її спрямованістю на розв'язання найбільш важливих стратегічних завдань розвитку закладу освіти;
- інноваційною й прогностичною спрямованістю інформатизації навчання;
- методологією управління інформатизацією, зокрема ідеологією системного й програмно-цільового підходів в управлінні закладом освіти;
- технологізацією інформаційних процесів в управлінні;
- рівнем інформаційної культури всіх учасників навчально-виховного процесу, зокрема адміністративно-управлінської ланки закладу.

Саме рівень інформаційної культури керівника закладу освіти визначає базовий рівень управління інформатизацією закладу освіти. Він є чинником, який зумовлює розробку і впровадження інформаційної системи управління загальноосвітнім навчальним закладом. "Хто володіє інформацією, той володіє світом..." – справедливість цього твердження загальновідома. Тому практично всі керівники освітніх установ прагнуть тією чи іншою мірою автоматизувати процес збереження управлінської інформації, полегшити доступ до неї і забезпечити її вірогідність.

маційно-комунікаційних технологій управління і навчання вимагає розуміння цієї проблеми, у першу чергу, керівниками освітніх установ. Від їхнього управлінського рішення залежить раціональне впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес.

Аналіз показав, що впровадження інформаційних і комунікаційних технологій у навчально-виховний процес у більшості навчальних закладів є хаотичним процесом – яке апаратне і програмне забезпечення є в навчальному закладі, те і використовується. Це відбувається не тільки і не стільки тому, що, в основному, відсутнє фінансування цього процесу, а тому, що відсутнє комплексне розуміння цієї проблеми у більшості керівників освітніх закладів, зумовлене недостатнім рівнем їхньої інформаційної культури.

Інформаційна культура особистості – одне з понять, яке має достатню історію існування в суспільстві. Сучасний етап розвитку суспільства зумовив наповнення новим змістом продуктивну діяльність людини. Поняттям "інформаційна культура особистості" все частіше оперують у різних галузях діяльності людини. Сучасна інформаційна культура акумулювала в собі свої попередні форми: сигнальну, розумову, писемну, документальну та поєднала їх у єдину форму спілкування людини з інформацією, що існує як особливий аспект соціального життя людини. Вона виступає як предмет, приладдя і результат соціальної активності особистості, відображає характер і рівень

практичної діяльності людей, яка так чи інакше пов'язана з перетворенням інформації.

Потоки різноманітної інформації постійно збільшуються, незалежно від нашого бажання, створюючи цим проблему виживання особистості в суспільстві. Сучасні інформаційно-пошукові системи забезпечують користувачів великою кількістю різноманітної інформації, обсяг якої вони не завжди спроможні самостійно сприймати і перетворювати. Масиви інформації, як правило, мають надмірність і невизначену якість. У той же час будь-яка інформація, що поширюється у світі, знаходить свого користувача, особливо це стало помітно з поширенням доступу до мережі Internet. Важливим аспектом розвитку сучасного суспільства є концентрація вірогідної управлінської інформації як основи прийняття раціональних управлінських рішень.

З точки зору інформованості, наявне дублювання, надмірність, хаотичність, а іноді недостовірність інформації. Така інформація не може сприяти прийняттю правильних і раціональних рішень керівниками будь-якого рівня управління та в будь-якій сфері діяльності людини. Усе це актуалізує проблему культури інформаційного спілкування в суспільстві – інформаційну культуру особистості, чисельність аспектів її розгляду в суспільстві.

Сучасне суспільство все частіше називають інформаційним, розуміючи, що почався довгостроковий процес формування інформаційного суспільства в межах нашої країни, як необхідної передумови входження України у світовий інформаційний простір. Для вільної орієнтації в інформаційному середовищі суспільства людина повинна мати достатній рівень інформаційної культури як одну зі складових загальної культури особистості. Це дасть змогу використання інформаційних технологій перетворення і репрезентації інформації в будь-якій галузі діяльності людини. Водночас буде спостерігатися і зворотний процес – кожен член су-

спільства буде брати участь у формуванні інформаційного простору для своєї фахової та соціальної діяльності, відповідно до особистого рівня інформаційної культури як складової інформаційної культури суспільства.

Під час переходу до інформаційного суспільства треба підготувати людину до швидкого сприйняття великих обсягів як природної, так і штучної інформації, володіння сучасними методами, засобами й технологіями її перетворення. Тому недостатньо лише вміти самостійно сприймати й накопичувати інформацію, а треба навчити людину раціональних технологій роботи з інформацією.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовив потребу надання керівним педагогічним кадрам додаткових знань з основ інформаційної культури, що містять у собі навички володіння технологіями перетворення інформації. Інформаційну культуру особистості ми розуміємо як рівень розвитку інформаційного спілкування в суспільстві, а також характеристику інформаційного середовища, в якому можна відзначити ступінь досягнення кількісного та якісного обсягу інформації, тенденції прогнозування розвитку інформаційних технологій.

З огляду на цю ситуацію, кафедрою менеджменту ЦППО й Інститутом педагогіки АПН України, авторами Забродською Л.М. і Даниленко Л.І. розроблено програму спецкурсу “Інформаційна культура керівника закладу освіти”.

Мета курсу – навчити керівників закладів і установ освіти раціональних методів пошуку, аналізу та синтезу інформації, озброїти їх методикою інформаційного самообслуговування в умовах сучасного розвитку світового інформаційного суспільства. Реалізації цієї мети сприяє інтегративний характер курсу, який використовує не тільки традиційні знання з інформатики, науково-інформаційної діяльності, культури читання, а й прикладної психології, логіки, загальні положення дипломатичного протоколу та етики поведінки під час реалізації дипломатичної та представ-

ницької функції керівника закладу освіти.

Розуміючи, що формування інформаційної культури особистості – це тривалий динамічний процес, який потребує професійного підходу до його реалізації, нами обрано такий напрям реалізації цього освітнього проекту, як цикл публікацій у журналі “Директор школи, ліцею, гімназії”. Формування їхнього змісту спрямовано на висвітлення основ формування інформаційної культури керівників освітньої галузі.

Специфіка педагогічної діяльності визначає базовий рівень знань директора школи, ліцею, гімназії, коли і в якому вигляді треба викласти інформацію, щоб вона була зрозумілою. Тому сучасний заклад освіти повинен стати первинним осередком формування інформаційної культури особистості керівника одночасно зі становленням інформаційного суспільства в нашій країні та в усьому світі. Наявність достатнього рівня інформаційної культури всіх учасників навчально-виховного процесу, зокрема керівника закладу освіти, є важливою умовою формування інформаційного навчального середовища освітнього закладу як передумови ефективного управління ним. Невід’ємною частиною інформаційної культури керівника є знання інформаційних технологій перетворення інформації та вміння їх використовувати, як для автоматизації рутинних операцій, так і в неординарних ситуаціях, які потребують нетрадиційного творчого підходу.

Потрібний для цього етапу час обумовлено, з одного боку, часом опанування всіма членами суспільства основ інформаційної культури та наявністю вмінь і навичок її використання в різних ситуаціях, з другого – розумінням зазначених проблем державними установами з метою демократизації управління, яке буде спиратися на спілкування з членами суспільства як з рівними партнерами, що спроможні раціонально використовувати інформаційні ресурси суспільства і сучасні засоби організаційної та комунікаційної

техніки для їх, перетворення. Усі ці заходи сприяють формуванню інформаційної культури фахівців і керівників загальноосвітніх установ, що дає змогу істотно впливати на раціональне впровадження інформаційних комп’ютерних технологій в освітній процес.

Одним із шляхів управління інформатизацією закладу освіти є впровадження інформаційної системи управління закладом освіти як цілісною динамічною соціально-педагогічною системою, що одночасно є виробником і споживачем інформаційних ресурсів. Технологія впровадження інформаційної системи управління закладом освіти складається з окремих етапів. Почати слід з розробки внутрішньошкільної нормативно-правової бази інформатизації закладу освіти і методологічного апарата. У проектуванні такої системи можливі такі етапи: розробка моделі інформаційної системи; розробка методології розв’язання задач, поставлених на попередньому етапі; підготовка документів супроводу всіх процесів; експериментальна перевірка ефективності системи й корегування.

Загальновідомо, що розробка такої системи управління в закладі освіти вимагає наявності матеріально-технічної бази і фахівців із формування баз даних, професійної роботи з формування структури інформаційних масивів. Використання банку шкільної педагогічної інформації дає змогу практично позбавити від рутинної роботи з нею, підвищує швидкість доступу до потрібної інформації. Така інформаційна система підвищує обґрунтованість управлінських рішень і скорочує витрати часу на роботу з педагогічною інформацією, а значить, і забезпечує найбільшу ефективність управлінської діяльності керівників освітньої установи.

Аналогічні управлінські інформаційні системи реалізовані в низці загальноосвітніх закладів України. Концепція управління інформатизацією цих закладів включає стратегічні цілі й основні принципи інформатизації, очікувані результати її реалізації. У “Концепції” простежено

тенденцію зростання експансії комп'ютерів в управлінні і порівнюються окремі прогностичні очікування, що були задекларовані на початкових етапах загальної комп'ютеризації, із результатами і можливим перспективним використанням ІКТ.

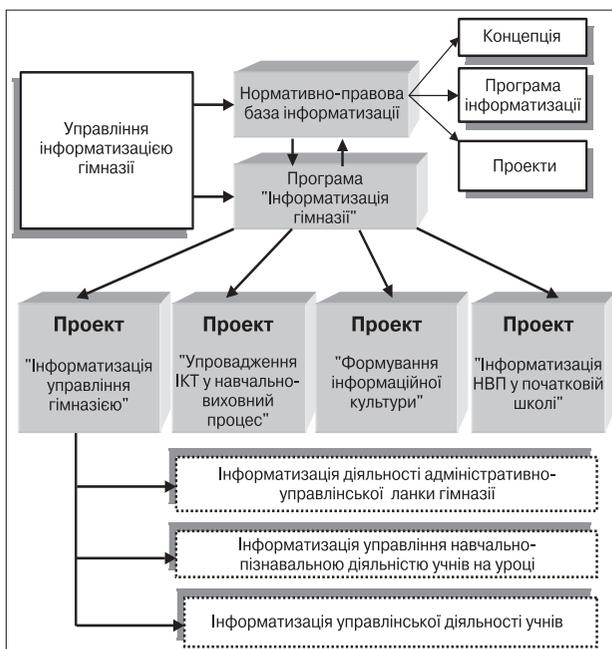
Так, управління інформатизацією в гімназії № 153 м. Києва передбачило поетапну розробку "Програми інформатизації", яка визначила комплекс взаємозалежних задач (проектів) інформатизації, спрямованих на реалізацію освітньої й інформаційної політики в гімназії; пріоритетні напрями інформатизації; шляху формування інформаційного навчального середовища. Розроблена організаційна модель управління інформатизацією гімназії визначила основні проекти інформатизації гімназії (див. схему 1). Такими проектами визначено: інформатизацію управління гімназією, упровадження ІКТ у навчально-виховний процес, формування інформаційної культури всіх учасників навчально-виховного процесу, управління інформатизацією початкової школи. Далі розроблялися заходи кожного з цих проектів, які реалізуються протягом останніх трьох років.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку суспільства альтернативи інформатизації закладів освіти немає і не може бути. Вона відкриває нові, практично необмежені можливості для творчого розвитку дітей, сприяє розв'язанню набагато цікавіших і більш складних ос-

вітніх проблем. **Позитивні результати управління інформатизацією закладу освіти можна одержати тільки за умови об'єднання зусиль керівника як генератора управлінських рішень, учителя як організатора навчально-пізнавальної діяльності на уроці, підручника як джерела інформації й комп'ютера як засобу для роботи з інформацією.** До позитивних результатів управління інформатизацією закладу освіти ми віднесли: розвиток змісту, методів, форм і засобів керування й навчання з урахуванням рівня світових стандартів; інтеграцію навчальної й дослідницької діяльності; підвищення ефективності й удосконалення управління; використання інформаційних ресурсів з одночасним кадровим забезпеченням усіх напрямів інформатизації; досягнутий рівень інформаційної культури всіх учасників навчально-виховного процесу.

Схема. 1 Організаційна модель управління інформатизацією гімназії

ПОЗИТИВНЕ МИСЛЕННЯ – ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

**Володимир
КАЛОШИН**

Доцент ЦППО
АПН України,
заслужений діяч
освіти України,
старший науковий
співробітник,
кандидат
технічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2005

Загибелі уникли ті цивілізації, в яких переважала оптимістична система поглядів і переконань, котрі вірили в суспільство і нові кращі перспективи.

З книги Л. Тігера “Оптимізм”: “Давно спостережено, що масове, бюрократизоване, уніфіковане навчання не лише не розвиває активність, творчість, оптимізм людини, а гальмує її, і навіть блокує.” Таке навчання нівелює різноманітність талантів і мотивів та призводить до формування навченої безпорадності у школярів, студентів, що зумовлює виникнення у них нових невдач і формує замкнене коло, з якого школяру, студенту самому вирватися досить важко.

Можна виділити ті основні недоліки людей, які суттєво загрожують як їм самим, так і нашій Державі:

1. Утрата багатьма людьми віри у власні сили, що призвела до соціальної пасивності і неможливості вирішувати як власні життєві справи, так і складні питання побудови своєї Держави.

2. Уявлення багатьох людей, що їхня доля, успіхи залежать, у першу чергу, від інших людей, інститутів, а не від власних зусиль, дій, пошуків (екстернальність).

3. Перенасичення людей негативною інформацією, яка створює у них стан безпорадності, відчаю, тривоги, пригніченості, що призводить до поширення психосоматичних захворювань.

4. Заниження багатьма людьми своїх можливостей та перебільшення ролі перешкод, труднощів, криз, майже постійне програмування себе на поразку.

Саме з цієї причини в американській освіті головним є виховання в молоді життєрадісності, оптимізму.

Певні кроки в цьому напрямі робляться і в нашій Державі. Так один із важливіших принципів у прийнятій “Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти” передбачає активність, самодіяльність, творчу ініціативу молоді, утвердження життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення. Крім того, згідно з “Національною доктриною розвитку освіти”, пропаганда здорового способу життя є пріоритетним напрямом розвитку сучасної освіти.

Але як практично реалізувати вимоги цих документів? Як допомогти учневі, студенту та й дорослій людині повернути ті якості, з якими дитина з’являється в наше життя, щоб допомогти нам?

Проведений нами аналіз свідчить, що досягнення сучасної практичної психології, педагогіки (раціональна терапія, когнітивна терапія, позитивне мислення, нейролінгвістичне програмування, гуманістична психологія і педагогіка тощо) дозволяють ефективно вирішувати завдання виховання

і самовиховання активної, оптимістичної особистості.

У міру своїх сил та можливостей, не претендуючи на якісь відкриття, протягом багатьох років (1994-2004 рр) ми намагалися вирішити цю проблему шляхом створення, певним чином, теорії та практики плекання позитивного мислення, яке власне має давні корені, наприклад, раджа-йога (1-9). У чому ж полягає його сутність?

Позитивне мислення характерне тим, що людина свідомо контролює свої думки і не дозволяє укоріюватися негативним думкам, емоціям (запобігає конкретними діями виникненню негативних емоцій). При цьому вірить у себе, вірить у кінцевий успіх, залишається за будь-яких обставин оптимістом. Воно характерне, як правило, для позитивної Я-концепції особистості і, певною мірою, є звичкою.

Оволодіння позитивним мисленням допомагає людині реалізувати свій потенціал та творити життя своє і Держави.

Воно дає людині, яка наполегливо та пристрасно йде до нього:

- віру в свої сили;
- сприяє досягненню успіху в будь-якій справі;
- успішне подолання перешкод, невдач, криз;
- більш “спокійну” адаптацію до змін у житті;
- оптимізм, самовладання, доброзичливість, задоволення життям;
- добрі відносини з людьми;
- здоровий спосіб життя.

Крім того, позитивне мислення – інваріантне. Воно може застосовуватися людиною в будь-яких сферах її життя.

Використовуючи досягнення сучасної психології та педагогіки (роботи Р. Бернса, А. Бека, Л. Лекрон, М. Мольца, П. Вайнцвага, Р. Ентоні, М. Зелігмана, Н. Хілла, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Леві, М. Козлова, В. Гарбузова, Ш. Амонашвілі, Ю. Орлова, В. Ротенберга, В. Панкратова та ін.), ми розробили навчальну програму з формування позитивного мислення у ліцеїстів (10-11 класів) Київського військового ліцею ім. І. Богуня. Її було схвалено МОН

України, і протягом 3-х років вона використовується в навчальному процесі ліцею.

Дисципліна дає ліцеїстам знання та навички з питань самоуправління власною життєдіяльністю, самореалізації безмежного людського потенціалу, адекватної поведінки в багатьох критичних життєвих ситуаціях. Вона є своєрідним керівництвом з формування оптимістичних якостей у ліцеїстів.

Наскрізна ідея дисципліни полягає в тому, щоб показати ліцеїстам їхні невикористані можливості, безмежний потенціал, навчити ними користуватися, а також переконати їх, “як вічно нещасливі люди можуть навчитися радіти життю і подолати песимізм”.

АВТОРСЬКА ВІЗИТКА:

Про що пише наш автор? Про Вас. Про життя. Про подолання важких і нестерпних умов. Про успіх.

Для чого це потрібно? Допомогти людині домогтися успіху в її життєвих випробах. Бути здоровою і щасливою. Показати людині її невикористані можливості, навчити її триматися в складних життєвих ситуаціях, керуючи думками та емоціями. Реалізувати себе.

Для кого пише? Для людей, що прагнуть прожити цікаве, творче життя, не затьмарене надмірними негативними емоціями і похмурими думками.

Де можна застосувати його публікації? Практично для будь-якої життєвої ситуації: від зміни настрою до зміни Я-концепції, від розгубленості до віри у власні сили, а також у конфліктах, сімейній сварці, при образі, гніві..., втраті роботи, незаслуженій критиці і, звичайно, в сімейному житті.

Що в підсумку дають публікації автора для читача?

- Збільшення віри у свої сили.
- Досягнення успіху в будь-якій справі.
- Підвищення настрою.
- Здатність успішно переборювати невдачі, кризи.
- Оптимізм, самовладання, доброзичливість, задоволеність життям, добрі відносини в сім'ї.
- Поліпшення здоров'я, здоровий спосіб життя.
- Збереження кохання подружжям.

Нова життєва позиція: “Я можу?”, “Від мене залежить багато чого”, “Я хочу реалізувати себе”, “Я вірю в себе, життя, успіх”.

Не віряться? А Ви спробуйте. Бажаємо успіхів!

Вона спрямована на те, щоб допомогти ліцеїсту впевнитися в тому, що він може змінити і себе, і життя, а також навчити це робити. Зміст та технологія викладання курсу спрямовані на запуск “внутрішнього генератора”, творчого й морального потенціалу ліцеїста, “розгінотизування” його від невдач, приреченості, пасивності.

У процесі навчання ліцеїст повинен зайняти і виробити активну позицію: **“Я можу!”** **“Від мене залежить моє життя!”**, **“Я вірю в себе, успіх!”** Це дозволить перейти йому від соціальної апатії, байдужості, бездіяльності до активності, оптимізму.

Соціологічні дослідження, які було проведено серед ліцеїстів, показали їхню зацікавленість у введенні та вивченні цієї дисципліни.

Але ж як формувати позитивне мислення у широкого загалу учнів та студентів? На наш погляд, це завдання могли б вирішувати педагогічні та науково-педагогічні працівники, які, по суті, повинні бути оптимістами. Але ж серед них, як і в цілому в нашому суспільстві, переважають песимісти.

Педагог — песиміст? Це його особиста справа. Життя відкриває широке поле для песимізму. Але він не має права бути песимістом стосовно вихованця.

Педагогу потрібно створювати в процесі навчання той психологічний комфорт для всіх, коли, за словами Сухомлинського, бачать в людині переваг в 10-100 разів більше, ніж недоліків. Звичайно, бачити гарне в людині завжди важко. Гарне в людині доводиться проектувати, і педагог зобов'язаний це робити. Він повинен підходити до людини оптимістично, нехай навіть із деяким ризиком помилитися, зосереджуючи основну увагу на позитивних якостях вихованця, їх зміцненні і розвитку. Для цього у слухачів (учнів, студентів) слід постійно формувати віру у власні сили, навички позитивного мислення, розвивати активність, ініціативу, самостійність.

І, мабуть, уже настав час, коли при прийомі абітурієнтів до педагогічного навчального закладу треба виявляти у них наявність певних професійно не-

обхідних якостей, як-то: оптимізм, любов і повага до учнів тощо.

Крім того, майбутніх педагогів слід навчити формуванню в учнів, студентів і, звичайно, у себе оптимістичних якостей, навичок позитивного мислення. Саме вирішення цього завдання і вимагає “Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти”. Щоб певним чином вирішити це завдання, нами було розроблено навчальну програму з дисципліни “Позитивне мислення в діяльності викладача”. Ця дисципліна дає слухачам (майбутнім викладачам) теоретичні знання та практичні навички з питань ефективного самоуправління в педагогічній діяльності та поза нею. Вона є своєрідним керівництвом з формування в людини оптимістичних якостей, котрі вкрай потрібні як викладачу, так і його вихованцям. Чому? Бо майбутні педагоги, як відзначалося вище, за своєю професійною суттю, повинні бути оптимістами, вміти управляти собою в досить частих критичних ситуаціях, бути здоровими і, найголовніше, допомогти своїм слухачам стати активними, самостійними, творчими, ініціативними особистостями, з утвердженням у них життєвого оптимізму та розвитку навичок позитивного мислення.

Навчальна програма дисципліни була позитивно оцінена педагогами-вченими провідних інститутів МОН України. У собі вона містить питання як теорії, так і практики позитивного мислення, які реалізуються, наприклад, у таких темах:

- *теоретичні засади формування позитивного мислення;*
- *технології формування позитивного мислення шляхом зміни Я-концепції;*
- *когнітивна терапія як спосіб позитивного мислення;*
- *раціональна терапія як спосіб позитивного мислення;*
- *основні причини неадекватної поведінки викладача в критичній ситуації;*
- *подолання негативних педагогічних стереотипів;*
- *педагогіка оптимізму та успіху;*
- *практичні поради щодо формування позитивного мислення тощо.*

У період 2003-2004 років ця дисципліна пройшла певну апробацію на

факультеті перепідготовки та підвищення кваліфікації ЦППО АПН України, де проводилися планові заняття з різними категоріями освітян. Соціологічні дослідження, які постійно проводяться на факультеті після закінчення слухачами курсів, показали стійкий інтерес освітян до позитивного мислення. Чому? Бо його можна використовувати в усіх сферах життєдіяльності вчителя, викладача, освітянського управлінця, а саме:

- *навчання (самонавчання);*
- *виховання (самовиховання);*
- *розвиток (саморозвиток);*
- *сімейні взаємовідносини;*
- *взаємовідносини з колегами, учнями, батьками учнів, студентами;*
- *здоров'я;*
- *кар'єра.*

При цьому вчитель, викладач, освітянський управлінець, для якого позитивне мислення стало звичкою, має суттєві здобутки:

- *управління своїми думками, емоціями;*
- *управління власним життям;*
- *досягнення успіху;*
- *успішне подолання перешкод, конфліктів, стресів;*
- *гарний настрій;*
- *добре здоров'я;*
- *оптимізм;*
- *успішна кар'єра;*
- *добрі взаємовідносини з оточенням.*

Особистість, яка володіє позитивним мисленням, як правило, задоволена життям, освітнім закладом, учнями, студентами, колегами, вона вірить у власні сили й активно діє. Перешкоди не зупиняють її, а додають наснаги. Учні, студенти люблять і поважають її, бо вона несе з собою радість, впевненість і... педагогіку оптимізму й успіху.

На наш погляд, вирішенню завдань, що стосуються розвитку активної, оптимістичної особистості також сприяють підготовлені інститутом змісту та методів навчання Міністерства освіти України ще в період 1995-1998 рр. збірники: “Школа життєвої творчості особистості”, “Психологія і педагогіка життєтворчості особистості”, “Мистецтво життєтворчості особистості”, “Життєві кризи осо-

бистості”, “Реабілітаційна педагогіка на рубежі XXI століття” тощо.

Зацікавленість формуванням позитивного мислення в особистості спостерігається й у військовій освіті. Про це свідчить рішення Всеукраїнської науково-практичної конференції “Патріотичне і гуманістичне виховання військової інтелігенції: сутність, взаємозв'язок, стан, проблеми” (2002 р).

Аналіз закордонного досвіду формуванню в особистості навичок управління своїм розумом, оптимістичних якостей теж свідчить про інтерес до цього питання.

Зважаючи на велике значення для нації оптимізму, віри у власні сили, на Заході приділяється багато уваги розробці та проведенню різноманітних спецкурсів для широкого загалу населення (“Психічне здоров'я”, “Як стати оптимістом”, “Корекція Я-концепції” тощо).

Особливо цікавий досвід невеликої латиноамериканської країни Венесуели (приблизно 15 млн. населення), яка з початку 80-х років стала не лише однією з досить сильних в економічному плані країн, а й одним зі світових центрів розвитку психолого-педагогічних наук. У структурі державного апарату вперше у світі було створено Міністерство інтелектуального розвитку на чолі з відомим соціологом і психологом Луїсом Альбертом Мочадо. Співробітники цього міністерства з залученням багатьох учених зі США, Англії, Франції та інших країн розробили близько 20 проєктів-програм стимулювання інтелектуального розвитку. Проєкти охоплювали все населення – від немовлят до пенсіонерів.

У всіх типах навчальних закладів – від дошкільних до університетів та військової академії – було введено спецкурс “Інтелектуальне збагачення”, завдання якого полягало в озброєнні слухачів навичками найраціональнішої діяльності (за рахунок оволодіння, певним чином, позитивним мисленням).

Програма розвитку інтелекту військових охопила всіх – від солдата до генерала.

У деяких країнах наявність оптимістичних якостей перевіряється при професійному відборі на певні спеціальності в абітурієнтів. З чим це пов'язано? Дослідження, проведені у військовій академії США (Вест-Пойнт), показали, що більшість слухачів, які відраховуються, належить до песимістів. Для попередження цього негативного явища, починаючи з 1987 р., при профвідборі кандидати переви-

ряються за допомогою тестів (розробник відомий психолог М. Зелігман), що виявляють песимістичні якості.

Американські дослідники вважають, що врахування оптимізму при відборі майбутніх офіцерів могло б змінити найкраще керівництво збройними силами. На наш погляд, це повною мірою стосується й цивільних керівних кадрів усіх рангів.

ВИСНОВОК

1. Проведені нами певні дослідження та апробація авторських курсів з позитивного мислення для ліцеїстів та різних категорій освітян, а також позитивний закордонний досвід щодо формування в особистості оптимістичних якостей, навичок управління своїм розумом, дозволяють зробити висновок щодо доцільності введення дисциплін такої спрямованості для учнів, студентів педагогічних вищих навчальних закладів, а також для освітян різної категорії в інститутах перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Звичайно, ми розуміємо, що позитивне мислення не панацея від усіх негараздів. Це тільки один із можливих інструментів, який може допомогти людині знову стати більш оптимістичною, творчою, активною, реалізувати себе, творити своє життя та життя своєї Держави.

2. Важливою передумовою становлення української нації та розбудови нашої Держави є створення всіх умов для перевтілення української людини у вільну, активну, відповідальну, оптимістичну особистість, яка повністю бере на себе вибір у ролі господаря своєї справи, долі й долі свого народу.

3. Прийшов час, коли кожен свідомий громадянин повинен задати собі деякі запитання, відповіді на них і... почати діяти:

Якщо не Я, то хто ж?

Якщо не зараз, то коли?

Якщо Я не для себе,

то хто ж для мене?

Але якщо Я – тільки для себе,

то для чого Я потрібен?

Якщо не зараз, то коли?

ЛІТЕРАТУРА

1. Калошин В.Ф. Як формується навчена безпорадність. //Проблеми освіти. – Випуск 1. – 1995.

2. Калошин В.Ф. Шлях до подолання навченої безпорадності. //Початкова школа. – №3. – 1996.

3. Калошин В.В. Тези доповіді “Навчена безпорадність: визначення, витоки, проблеми”. //Матеріали 2 з'їзду психологів України “Проблеми та перспективи розвитку психології в Україні” (Київ, 23-27.09.1996). – Том 8. – Юридична психологія.

4. Калошин В.Ф. Самовиховання офіцерів на основі ініційованого програмування: Навчальний посібник. – Київ: КВГІ, 1997.

5. Калошин В.Ф. Як сформулювати позитивне мислення. //Практична психологія та соціальна робота. – №№2,3. – 1998.

6. Калошин В.Ф. Позитивне мислення – важливий фактор у життєтворчості майбутнього офіцера: Навчальний посібник. – К.: ВГІ НАОУ, 2001.

7. Калошин В.Ф. Доповідь “Конформізм як серйозна перешкода на шляху розвитку людини та суспільства”. //Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Система військової освіти як школа виховання української військової інтелігенції”. – К.: КВІУЗ, 2001. – ч.1.

8. Калошин В.Ф. Доповідь “Психотерапія – сучасний метод гуманістичного виховання”. //Всеукраїнська науково-практична конференція “Патріотичне і гуманістичне виховання військової інтелігенції: сутність, взаємозв'язок, стан, проблеми”. – К., – 2002.

9. Калошин В.Ф., Вельбовець Н.В. Педагогіка успіху та оптимізму. /Метод проєктів: перспективи, життєві результати. – К.: Департамент, 2003.

10. Ярмаченко М.Д. Стимулювання інтелектуального розвитку – важлива теоретична проблема й практичне завдання. //Педагогіка та психологія. – №6. – 1995.

11. Зелігман М. Как научиться оптимизму. – М.: Вече, 1997.

12. Панкратов В.Н. Саморегуляция психического здоровья: Практическое руководство. –М.: Институт психотерапии, 2001.

13. Хьюелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер, 1997.

ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ УЧНІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Інноваційна
школа

У статті розглядаються теоретичні і практичні питання контролю знань в умовах гуманізації навчального процесу. Запропоновано підхід щодо гуманізації контролю знань учнів, який базується на створенні автоматизованих навчальних систем, здатних урахувати педагогічні (стимулювальні) впливи в системі “вчитель-учень”. Досліджено суб’єктивні стратегії контролю знань учнів, які використовують учителі середніх шкіл та викладачі вищих навчальних закладів. Наведено приклад програми, що реалізує стимулювальні педагогічні впливи.

Національна програма розвитку освіти України, Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) [1] серед основних принципів освіти називають гуманізм, тому гуманізація освіти в наш час набуває особливої актуальності. Гуманізація освіти потребує змін у системі взаємин “вчитель-учень” — встановлення зв’язків співробітництва. Така переорієнтація потребує змін методів і засобів учителя, інтенсивного застосування методів навчання, в основу яких покладено ідеї педагогічного стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У різні часи використовувалися свої заходи стимулювання учнів до навчання. У XVII й XVIII ст. учителі, як правило, удавалися до фізичного покарання учнів. У наш час фізичні покарання в основному зникли, але про психологічні репресії

цього не скажеш. Насамперед до форм психологічних репресій відносять оцінки. Неправильне використання оцінки вкрай небезпечно не тільки для здоров’я, але й самого життя учнів [2].

За даними міжнародного суспільно-політичного тижневика [3], всього по Україні щорічно накладає на себе руки 14,5—15 тисяч осіб, з них дітей віком до 12 років — 70-80 осіб, а з 12 до 15 років — 350-400 осіб. За статистикою, 25% усіх підлітків-самогубців становлять підлітки, що орієнтовані на безумовний успіх. Це — “зразкові діти”, “зубрили”, у яких одна негативна оцінка призводить до трагедії.

Проте обійтися без оцінок у навчальному процесі неможливо: вони однаково потрібні і вчителю, й учню, оскільки є виміром їхніх ус-

Людмила КУТЕПОВА

Старший викладач кафедри економічної інформатики Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка

Директор школи, місце, змінити № 4/2005

піхів або невдач. Немає рації відмовлятися і від бальної системи оцінювання, досить простої та зручної, перевіреної шкільною практикою, котра нічого кращого поки що так і не винайшла. Інша річ, як використовувати оцінки, як захистити учнів від їхньої негативної дії.

Існують деякі рекомендації щодо гуманізації контролю знань у традиційній системі навчання [4]. Наприклад, оцінка у В.О. Сухомлинського завжди оптимістична, це винагорода за працю, а не покарання за лень. При гуманізації системи оцінювання слід враховувати, що в учня потрібно формувати контролюючу діяльність. Не можна оцінювати учня, тим більше оцінювати його негативно, якщо немає впевненості, що він адекватно сприймає оцінки. Саме тому в першому класі початкової школи не можна використовувати оцінку. З позиції гуманізації при контролі знань необхідно йти від мінімального задовільного рівня. Мінімальна оцінка повинна розглядатися як точка відліку. В учня з'являється мотивація діяльності: я можу зробити це, але можу зробити ще краще. Треба, щоб діти знали норму оцінок. Тим більше, що вчителі ставлять оцінки за все: бруд, забутий зошит тощо. Саме тому треба розділити оцінки. Зробити оцінку за зміст роботи, результат діяльності (диктант, контрольна робота та ін.) і ввести ще одну оцінку за загальне враження від роботи: "старанно", "недбало" і т. ін. У журнал оцінка за загальне враження не ставиться. Вона для учня. У цьому разі зникне усереднена оцінка.

Багато вчителів не ставлять поганих оцінок прилюдно, не ставлять "двійок", не обговорюють публічно невдачі своїх учнів. Цей досвід не може залишатися справою окремих учителів, а має бути поширений, стати обов'язковим для всіх шкіл і вчителів.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій, що забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу.

Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості в гуманізації навчального процесу. На сьогодні розробка наукового підходу до використання інформаційних технологій значно відстає від процесу впровадження їх в освіту. Зміни, які відбуваються в освіті, потребують перегляду й переоцінки основних компонентів педагогічного процесу з використанням інформаційних технологій.

Проте гуманізація контролю знань учнів, незважаючи на її важливість, залишається однією з недостатньо вирішених проблем як у традиційній системі навчання, так і в умовах інформаційних технологій.

У її вирішенні можна спиратися на принципово важливі ідеї загальної гуманізації освіти, які розкрито в працях Я. Коменського, Я. Корчака, А. Макаренка, М. Монтеня, Ж.Ж. Руссо, І. Песталоцці, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Л. Фрідмана, І. Підласого, Ю. Бабанського та інших. Гуманізації навчально-виховного процесу присвячено дослідження І. Кіреєвої, І. Родигіної, О. Горшкової, В. Зінкевичус, В. Кушнірюка, В. Мазуриної, С. Пальчевського, А. Сущенко, К. Балтремус, А. Кияновського, В. Красновського та інших.

Основні теоретико-методологічні, психолого-педагогічні принципи побудови нових інформаційних технологій навчання розглянуто в працях Є. Машбиця, Б. Гершунського, В. Безпалька, Н. Тализіної, Н. Розенберга, С. Пейперта, Г. Фролової, Н. Нікандрова та інших. Аспект гуманізації системи оцінювання розглядався Є. Шмуклером [5].

Теоретичні проблеми контролю як одного з методів педагогічного стимулювання викладено в роботах Ш.А. Амонашвілі, І.Є. Булах, В.М. Полонського, Н.Д. Наумова, В. Бочарнікової. Використання багатобальної шкали оцінювання розглядалися в роботах В.П. Безпалька, В.С. Аванесова, П.М. Величко. Дослідження суб'єктивних стратегій контролю знань проводив К. Інгенкамп. Розробкою інформаційних сис-

тем навчання і контролю знань займалися В.П. Безпалько, Н.Ф. Талізінна, Є. Машбиць, А. Довгялло, Б.С. Гершунський, Є.К. Марченко, Є. Синиця, А.П. Свіридов, І. Глиздов.

Теорію побудови адаптивних навчальних програм досліджено в працях А.І. Берга, Р. Аткинсона, А.А. Фельдбаумана, Л. Растрігіна, О.С. Меньїленка.

З позиції педагогіки до оцінки ставляться суперечливі вимоги, з одного боку – об'єктивність, з другого боку – використання оцінки як засобу педагогічного (стимульовального) впливу на учнів. Це дозволяє констатувати наявність проблеми.

Використання інформаційних технологій дозволяє усунути суб'єктивність у контролі знань, уникнути таких факторів, що впливають на оцінку учня, як ефект контрасту та послідовність оцінювання, темп мовлення, зовнішнє оформлення роботи.

Оцінювальна діяльність учителя являє собою взаємопов'язані процеси, на які впливають різні особистісні та ситуативні фактори. Одним із таких факторів, що значно впливає на оцінку учня, є індивідуальні особливості (параметри) учителя. Найчастіше при контролі знань користуються евристичними методами, які ґрунтуються на досвіді, інтуїції та майстерності вчителя [6]. Також треба враховувати, що вчителі використовують стратегії контролю знань для керування (педагогічного впливу на учнів) [7; 8]. Таким чином, одним із підходів до гуманізації системи оцінювання знань учнів є використання суб'єктивних стратегій контролю учителів для вироблення контекстного корекційного педагогічного впливу.

Для реалізації цього підходу треба з'ясувати індивідуальні особливості (параметри) вчителів, які впливають на контроль знань, та визначити їхні ймовірнісні параметри, що дозволить у подальшому розробити стратегії та алгоритми контролю знань в інформаційних системах навчання. Тому є доцільним дослідити суб'єктивні стратегії контролю знань учнів, які використовують вчителі середніх

шкіл та викладачі вищих навчальних закладів.

Для дослідження суб'єктивних стратегій контролю знань розроблено методику, що складається з таких етапів:

1) розробка опитувальних листів (анкет) для викладачів та вчителів середніх шкіл, що містять такі основні питання:

- кількість запитань, потрібних для того, щоб виставити поточну оцінку;
- кількість запитань, потрібних для того, щоб виставити екзаменаційну оцінку;
- частка правильних відповідей для виставлення поточної оцінки;
- частка правильних відповідей для виставлення екзаменаційної оцінки;

2) визначення основних імовірнісних параметрів показників, поданих в анкетах (середнє значення X_n , дисперсія D_n , надійні інтервали та інші);

3) проведення анкетування та опрацювання його результатів.

Для реалізації розробленої методики складено опитувальні листи (анкети), що містять від 15 до 20 запитань. Відповідно до розробленої методики проведено дослідження суб'єктивних стратегій контролю знань учителів середніх навчальних закладів та викладачів вищих навчальних закладів м. Луганська.

Дослідження суб'єктивних стратегій контролю знань учнів, які використовують викладачі та вчителі середніх шкіл, виявило таке:

1) середня кількість запитань для виставлення оцінки дорівнює 3. Для екзаменаційної оцінки "незадовільно" середня кількість запитань збільшується до 5;

2) залежність середньої частки правильних відповідей від оцінки являє собою лінійну функцію;

3) середня частка правильних відповідей для екзаменаційної оцінки вища, ніж для поточної.

З проведених досліджень випливає, що є великі розбіжності в суб'єктивних стратегіях контролю вчителів у конкретних параметрах. Виходячи з цього, в інформаційних системах навчання слід виділити низку параметрів, за допомогою яких можна було б враховувати суб'єктивні параметри конкретного вчителя.

Це дозволяє зобразити структуру контролю знань учнів при використанні інформаційних технологій навчання таким чином:

- учень;
- програма ідентифікації параметрів учня;
- учитель;
- програма настроювання параметрів педагогічних впливів учителя;
- дані;
- навчально-контрольна програма.

За допомогою “Програми настроювання параметрів педагогічних впливів учителя” задаються конкретні параметри для алгоритмів контролю в контро-

люючу програму. Ці дані зберігаються в блоці “дані” в закодованому вигляді.

Виходячи із запропонованої структури, розроблено програмний комплекс на тему “Клавіатура IBM-сумісних комп’ютерів”. Він забезпечує індивідуалізоване навчання, дозволяє задавати параметри педагогічних впливів, оцінювати знання учнів з урахуванням заданої ймовірності виставленої оцінки тощо.

Робота вчителя (викладача) починається з етапу реєстрації – вводу логіну й паролю. Після цього відкривається головна сторінка вчителя (викладача) (рис. 1), яка відображає списки наявних у викладача груп, профілів (педагогічних стратегій) і тестів, а також дозволяє створювати нові об’єкти зазначених типів, редагувати й вилучати їх.

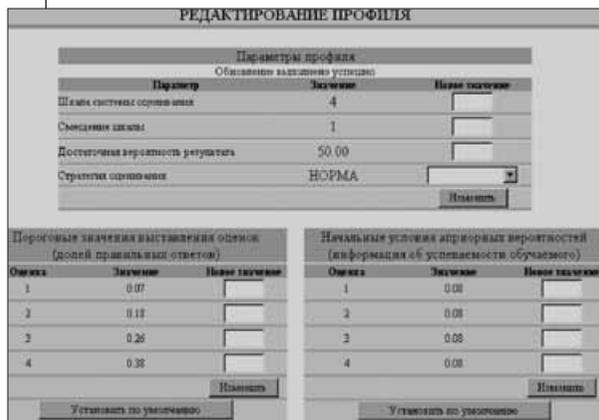
Профілі оцінювання (педагогічні стратегії) редагуються на окремій сторінці (мал. 2) і включають задавання таких параметрів: шкали оцінювання (може бути будь-якою довільною, можливий вибір найбільш поширених 4-бальної і 12-бальної систем); ймовірності виставлення оцінки; стратегії оцінювання (із захопленням, з покаранням, змішаної та об’єктивної); граничних значень для оцінок; початкових значень для апріорних ймовірностей правильних відповідей учня.

Педагогічна стратегія може бути задана для конкретного учня, для групи та диференційованої підгрупи. Пріоритет при виборі педагогічної стратегії має стратегія учня. Якщо він не вказаний, то перевіряється пе-

Мал. 1. Вікно сторінки вчителя (викладача)

Мал. 2. Сторінка редагування параметрів педагогічних стратегій

дагогічна стратегія для підгрупи (класу, рівня), а потім для групи. За завчанням використовується 12-бальна шкала оцінювання та об'єктивна педагогічна стратегія.

Робота учнів (студентів) у системі складається з чотирьох етапів: реєстрація, одержання доступу, навчання і тестування, вихід із системи.

Завершення тестування учнів можливе при виконанні однієї з таких умов:

- досягнення останнього питання тесту;
- досягнення заданої ймовірності результату тестування відповідно до заданої педагогічної стратегії;
- досягнення часу, що обмежує процес тестування;
- переривання тестування учнем за допомогою натискання кнопки "Выход" тощо.

Якщо тест завершено внаслідок виконання однієї з перших трьох умов, то на екран комп'ютера виводиться відповідне повідомлення, яке містить результати тестування.

Дослідження цієї програми в експериментальній групі показало, що при використанні індивідуальних педагогічних (стимулювальних) стратегій показник якості навчання збільшився. Це свідчить про високу ефективність педагогічних впливів і необхідність застосовувати їх при побудові автоматизованих навчальних систем. Отримані результати збігаються з експериментальними даними щодо перспективної оцінки [9], де оцінка використовується як додатковий (педагогічний або стимулювальний) вплив.

Таким чином, в основу контролю знань при використанні інформаційних технологій повинні бути покладені такі принципи, що дозволяють домогтися найкращих результатів:

- урахування психолого-педагогічних параметрів учня;
- здійснення різних видів контролю знань учнів і математична обробка отриманих результатів;
- вироблення контекстного коректуючого педагогічного впливу та ін.

Одним із шляхів здійснення поставленого завдання є використання в педагогіці методів кібернетики, тобто в інформаційних технологіях навчання треба використовувати кібернетичну адаптивну модель навчання, у якій, крім урахування індивідуальних особливостей учня, реалізуються педагогічні (стимулювальні) впливи викладача на процес навчання за допомогою суб'єктивних стратегій навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Береговой Я. А. Классно-урочная система, или Как учиться и учить? // Педагогика толерантности. – 1997. – №1-2. – С.34-78.
3. Дружинский В. В моей жизни прошу никого не винить. // Зеркало недели. – 2003. – № 6. – С.431.
4. Кутепова Л. М. Система оцінювання знань учнів в умовах гуманізації освіти. // Організаційні та діагностичні методи активізації творчої діяльності у вищих навчальних закладах освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції 25-26 жовтня 2002 року. – Алчевськ, 2002. – С.49-53.
5. Шмуклер Е. Г. Принцип гуманізації системи оцінювання знань учнів. // Педагогика толерантности. – 1997. – №1-2. – С.91-97.
6. Ингекамп К. Педагогическая диагностика. – М.: Педагогика, 1991.
7. Меньяйленко О. С. Про один підхід до класифікації педагогічних впливів в адаптивних навчальних системах. // Збірник праць четвертого науково-методичного семінару "Інформаційні технології в навчальному процесі". – Одеса, 2003. – С.55-57.
8. Меньяйленко О. С. Формалізація і класифікація базових педагогічних впливів у навчальних системах. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті", 11-13 листопада 2003 р. м. Луганськ. – Частина 4. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – С.90-97.
9. Власенко А. И. Перспективная оценка и её стимулирующее значение. // Сов. педагогика. – 1973. – № 3. – С. 22–29.

НАВЧАЛЬНІ ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧІ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВ- КИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті досліджується проблема недостатнього практичного досвіду молодих учителів. Розглядаються поняття “задача”, “ситуація”, “педагогічна задача”, “педагогічна ситуація”. Наведено визначення навчальної педагогічної задачі. Доведено, що використання педагогічних задач у процесі підготовки майбутніх учителів дозволить перетворювати й синтезувати знання, набуті при вивченні окремих теоретичних дисциплін, і застосовувати їх для вирішення практичних завдань.

На сьогодні традиційне розуміння освіти як оволодіння учнями певними знаннями, уміннями й навичками витісняється більш широким поглядом на освіту як становлення особистості учня, створення ним, за допомогою вчителя, особистісної сфери. Таким чином, процес навчання переорієнтується на особистості учня й учителя.

Функція вчителя в рамках цієї концепції полягає не в керівництві учнями, а в тому, щоб бути рівним партнером у діалозі, надавати свободу вибору учневі. Сучасний розвиток інформаційних технологій дозволяє створювати нові педагогічні засоби з можливостями імітування, дискусійності, рольового моделювання, які не тільки виконують певні умови, але й дають можливість учителям для кожного учня підібрати стратегію навчання, що максимально відповідає його індивідуальним параметрам і характеристикам.

Представник гуманістичної психології К. Роджерс уважає, що вчитель є фасилітатором, тобто людиною, яка сприяє актуалізації індивідуальних особливостей особистості [1].

Автор виділяє такі умови особистісно-орієнтованого навчання:

- наповненість змісту навчання життєвими проблемами учнів, створення ситуації навчання, у якій учням дозволялося б взаємодіяти з особистісно-значущими проблемами й питаннями;
- “реальність особистості вчителя”, тобто вчитель повинен поводитися адекватно пережитим почуттям і станам, проявляти свої людські якості у взаємодії з учнями;
- прийняття вчителем учнів такими, які вони є; розуміння їхніх почуттів;
- діалогічна позиція вчителя до джерел і способів здобуття знань;
- необхідність учителя опиратися на самоактуалізуючу тенденцію своїх учнів – бажання творити, прагнути до зростання.

Підготовка майбутніх учителів, здатних реалізувати особистісний підхід з використанням інформа-

Галина МОНАСТІРНА

Асистент кафедри економічної інформатики Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка

ційних технологій, набуває актуальності.

Дослідження, присвячені проблемам підготовки майбутніх учителів до практичної діяльності в школі [2, 9, 10], свідчать, що випускники можуть досить добре знати спеціальні предмети, вивчити теоретичні положення психології, педагогіки та методики викладання, але не володіють прийомами практичної педагогіки. Крім того, спостерігається обмеженість арсеналу засобів і способів педагогічного впливу. Молоді вчителі нерідко зазнають труднощів в організації виховної роботи, не можуть чітко встановити мету педагогічного впливу. Безпосередня практична робота, з якою стикається, приходячи до школи, студент або молодий учитель, характеризується численними факторами, які діють одночасно різноманітним умов, які треба брати до уваги при прийнятті рішень.

Таким чином, накопичення педагогічного досвіду, оволодіння технологією педагогічної діяльності відбувається на реальних учнях. Брак досвіду в практичній діяльності спричинює, з одного боку, підвищену тривожність, непевність у своїх діях і, як наслідок, некомфортні психологічні умови для молодого вчителя, а з другого – від помилок молодого вчителя страждають учні.

Для встановлення зв'язку між педагогічною теорією та педагогічною діяльністю пропонується використовувати моделювання шкільних ситуацій із застосуванням інформаційних технологій.

Метою цієї статті є розгляд понять: задача, ситуація, педагогічна задача, педагогічна ситуація, а також використання педагогічних задач у процесі підготовки майбутніх учителів.

У загальному вигляді задача – це мета, дана в певних умовах [3]. Г.А. Балл визначає задачу як систему, обов'язковими компонентами якої є: а) предмет задачі, що перебуває у вихідному стані; б) модель необхідного стану предмета задачі [4]. Л.Ф. Спірін

і М.Л. Фрумкін визначили задачу як результат усвідомлення суб'єктом діяльності та проблеми діяльності (проблеми задачі, вимога задачі) [5].

Умовою виникнення задачі є наявність деякої проблемної ситуації [6, 7]. Процес досягнення цілей здійснюється в певних об'єктивних умовах, сукупність яких являє собою деяку ситуацію діяльності. У разі виникнення перешкод, утруднень на шляху до мети, постає ситуація, яку прийнято називати “проблемною”. Проблемна ситуація – це ситуація “неузгодженості” між цілями й можливостями їх досягнення [7].

У той же час слід розрізнити проблемну ситуацію й задачу. Як довів Л.М. Фрідман, проблемна ситуація й задача структурно однакові. Однак елементами проблемної ситуації є реальний об'єкт і реальний суб'єкт дій, а частинами задачі – знакові форми, у яких відображаються й моделюються елементи проблемної ситуації. При цьому в задачі відображаються лише деякі сторони всієї складної проблемної ситуації. Постановку задачі можна розглядати як моделювання проблемної ситуації, а саму задачу – як знакову її модель [8].

Виходячи з викладеного, можна сказати, що педагогічна задача – це задача, що виникає в процесі педагогічної діяльності.

Розв'язання педагогічних задач у процесі підготовки вчителя – це відтворення й імітація процесів вироблення й прийняття рішень, які здійснює вчитель-практик:

- відтворення процесів аналізу педагогічних ситуацій;
- відтворення процесів проектування змісту й форм діяльності учнів;
- відтворення процесів реальної взаємодії вчителя й учнів.

Існують різні типи класифікацій педагогічних задач. Ю.М. Кулюткін і Г.С. Сухобська пропонують класифікувати на підставі названих нижче критеріїв:

- Функціональна спрямованість: аналітичні, проєктивні (або конс-

труктивні) й ігрові задачі.

- Ступінь проблемності навчальних педагогічних задач.
  - Характер змісту навчальних педагогічних задач.
- Типологію задач наведено на мал. 1 [9].

Л.Ф. Спирін пропонує класифікувати педагогічні задачі залежно від тих завдань, які вирішує вчитель у практичній діяльності: стратегічні (мета – досягнення деякого педагогічного ідеалу; для цього потрібен тривалий час); тактичні (мета – формування певних якостей і станів учнів); оперативні (елементи розв'язання тактичних завдань). Використовуючи такий підхід, автор розподіляє всі задачі в такий спосіб:

- задачі етапу педагогічної діагностики;
- задачі етапу педагогічного цілепокладання;
- задачі етапу педагогічного планування (прогно-

зування) майбутньої роботи;

- задачі етапу практичного здійснення наміченого плану;
- задачі аналізу результатів виконаної роботи [10].

Крім того, автор класифікує задачі за їхніми функціями і місцем використання в процесі навчання.

Клас "А" – задачі за змістом вимог, що відбивають певні цілі пізнавальної діяльності учнів.

Клас "Б" – задачі для інформаційного забезпечення діяльності для оволодіння педагогічними та психологічними теоріями.

Клас "В" – задачі відповідності курсам, що вивчаються.

Клас "Г" – задачі для використання в різних формах навчального процесу.

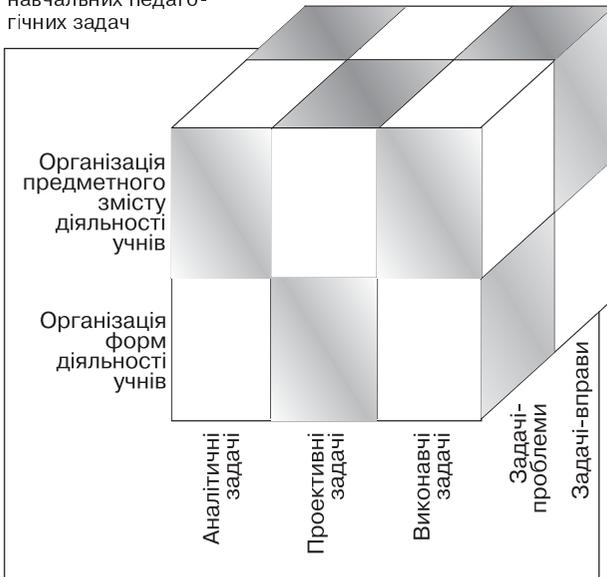
Клас "Д" – задачі для виявлення педагогічних проблем у змісті й методах виховання (навчання).

Педагогічна задача, як уважають дослідники, є системотворчим елементом педагогічної діяльності. Задача, яка виникла в практичній діяльності, ставить учителя перед необхідністю цілісного сприйняття певної ситуації й орієнтування в її умовах.

Ситуація стає педагогічною, якщо вона пов'язана з формуванням, розвитком, вихованням учня [9]. Усвідомлена й коректно сформульована педагогічна задача виступає як модель, конструкція певної педагогічної ситуації.

О.О. Крюкова визначає педагогічну ситуацію в такий спосіб: "Ситуація – це особливий механізм, що ставить виховання в нові умови, які

Мал. 1. Типологія навчальних педагогічних задач

трансформують звичний хід його життєдіяльності, потребують від нього нової моделі поведінки, чому передує рефлексія, осмислення, переосмислення сформованої ситуації” [11].

Ці елементи поведінки дозволяють прискорити розвиток особистості. С.Л. Рубінштейн висловив концепцію генералізації розвитку особистості, відповідно до якої під впливом зовнішньої ситуації виникає актуальний мотив, “відгук”, стан особистості – “риса її характеру в генезі”. При повторенні й варіюванні подібних ситуацій цей стан особистості генералізується, тобто стає загальним, типовим і для інших сфер прояву особистості [12].

На підставі викладеного можна дати таке визначення навчальної педагогічної задачі.

Навчальна педагогічна задача – це спеціально створена педагогічна ситуація, яка являє собою набір параметрів, характеристик, властивостей учасників певної події, що містить внутрішню або зовнішню проблему.

Використання в процесі підготовки вчителя навчальних педагогічних задач дозволяє заздалегідь, до безпосередньої практики в школі, перетворювати й синтезувати знання, набуті при вивченні окремих теоретичних дисциплін, і застосовувати їх для вирішення практичних завдань. Педагогічні задачі, використовувані в процесі підготовки вчителів, за своїм змістом є навчальними задачами, спрямованими на формування окремих якостей,

умінь і навичок. Розв’язання таких задач відбувається при прямій участі й контролі керівника, що здійснює оперативну корекцію й оцінку прийнятих рішень. При роботі з моделями, на відміну від реальної практики, знижується суб’єктивна тривожність студентів за можливі помилки. Крім того, розв’язання педагогічних задач дозволяє прискорити розвиток особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1994. – 480 с.
2. Психология труда и личности учителя. – Вып. I. / Под ред. А.И. Шербакова. – Л., 1976.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. – М.: Политиздат, 1975.
4. Балл А.Г. Теория учебных задач. – М.: Педагогика, 1990.
5. Спирин Л.Ф., Фрумкин М.Л. Анализ учебно-воспитательных ситуаций и решение педагогических задач. / Под ред. В.А. Сластенина. – Ярославль: ЯГПИ им. К.Д. Ушинского, 1974.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Учпедгиз, 1946.
7. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М.: Педагогика, 1972.
8. Фридман Л.М. Логико-психологический анализ школьных учебных задач. – М.: Педагогика, 1977.
9. Спирин Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающее профессионально-педагогическое обучение и самообразование). /Под ред. засл. деятеля науки РФ, доктора педагогических наук, профессора П.И. Пидкасистого. – М.: Российское педагогическое агентство, 1997. – С. 174.
10. Моделирование педагогических ситуаций: Проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя. /Под ред. Ю.Н. Кулюпкина, Г.С. Сухобской. – М.: Педагогика, 1981. – 120 с.
11. Крюкова Е.А. Личностно-развивающие образовательные технологии: природа, проектирование, реализация: Монография. – Волгоград: Перемена, 1999. – 196 с.
12. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. – М., 1959.

**Інноваційна
школа**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

В СИСТЕМІ “ПЕДАГОГ – КОМП’ЮТЕР – СТУДЕНТ”

У статті розглядаються теоретичні питання організації навчального діалогу в системі “педагог-комп’ютер-студент”, що враховує психолого-педагогічні параметри студента, які визначають його здібності до навчання. Досліджено стратегії навчання щодо організації і керування навчальним діалогом серед учителів середніх шкіл та викладачів вищих навчальних закладів. Виокремлено та наведено педагогічні умови навчального діалогу, що відображають специфіку навчання з застосуванням інформаційних технологій.

Політика України щодо освіти, відбиваючи загальнонаціональні інтереси суспільства, враховує й загальні тенденції світового розвитку, вимагаючи суттєвих змін у системі освіти. Перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, поширення міжкультурної взаємодії зумовлюють важливість факторів комунікабельності та толерантності. Використання інформаційних технологій передбачає новий рівень опосередкування розумової, творчої, комунікаційної та користувальницької діяльності, що веде до докорінної перебудови обох сторін навчальної діяльності. Постійне зростання вимог до спеціаліста змушує адаптувати й змінювати методологію процесу навчання. У процесі змін слід враховувати особистість студента, педагогічні, психологічні, індивідуально-особистісні мотиви, характеристики й чинники. Згідно з Держав-

ною національною програмою “Освіта – Україна ХХ століття” [8], першочергового розв’язання потребує проблема впровадження у навчально-виховний процес сучасних інформаційних технологій з їх подальшим удосконаленням. Таким чином, у сучасній педагогіці та психології одним із основних напрямів стає індивідуалізація навчання студентів, основною метою якого є відмова від традиційних методів викладання, орієнтованих на “середнього” студента, і перехід до розробки нових, що враховують психолого-педагогічні параметри студента, які визначають його здібності до навчання.

Сучасний рівень інформаційних технологій та програмного забезпечення сприяє розвитку систем дистанційного навчання, автоматизованих систем навчання, які дають велику можливість для модернізації та підвищення ефективності навчання, а саме: індивідуалізації процесу навчання. Широкої можливості для розвитку таких методів дає застосування сучас-

Оксана ДАВИСКИБА

Асистент кафедри економічної інформатики Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка

Директор школи, ліцею, гімназії № 42005

них комп'ютерів, що дозволяють реалізувати частину функцій викладача, які піддаються формалізації, тобто замінити діалог "педагог – студент" на спілкування "педагог – комп'ютер – студент", що знімає нерівність у стосунках і сприяє створенню умов для розвитку особистості, розкриттю її творчого потенціалу. Це приводить до створення інформаційних навчальних систем і комп'ютерних технологій навчання, виникає нова комп'ютерна форма навчання, яка передбачає сполучення дидактичних можливостей комп'ютерів із традиційними формами; їхні функції в цьому разі розширюються й узагальнюються, наповнюються новим змістом. Усе це сприяє постійному оновлюванню змісту освіти й науки, методів і організаційних форм навчання.

Науково-теоретичні уявлення про процес взаємодії викладача та студента (вчителя й учня) склалися протягом століть. Проте при вирішенні цієї проблеми можна ґрунтуватися на принципово важливих педагогічних ідеях, розкритих у працях А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Я. Корчака, Л.М. Фрідмана, Ю.К. Бабанського, Г.С. Костюка, Г.П. Шевченко та ін., де визначено методологічні, теоретичні положення управлінської діяльності; питання взаємодії вчителя та учня, розвитку особистості школяра в навчальному діалозі, організації спілкування в навчанні – у працях Г.С. Батищева, С.А. Батракової, А.А. Бодальнової, В.В. Давидова, А.Б. Добровича, В.А. Кан-Каліка, А.В. Мудрика, С.А. Шеїна та ін.; діалогічність як характеристика особистості розглядається у працях М.М. Бахтіна, В.С. Біблера, Ю.М. Лотмана; діалог як одна з найважливіших категорій концепції особистісно орієнтованої освіти – у працях Є.В. Бондаревської, В.В. Серікова, Є.А. Крюкової та ін.

У психологічних дослідженнях Б.Г. Ананьєва, А.А. Бодальова, Л.С. Виготського, А.Н. Леонтєва, Б.Ф. Ломова, Л.С. Рубінштейна розглянуто питання взаємодії, стосунків та спілкування суб'єктів, психологічну специфіку спілкування та діалогу. Психолого-педагогічні праці останніх десяти років (Н.А. Березовіна, А.В. Добровича, В.А. Кан-Каліка, Г.А. Ковальова, І.П. Підласого та ін.) звертають увагу на вивчення та роз-

робку загальнотеоретичних і методичних аспектів педагогічної взаємодії.

Основні теоретико-методологічні принципи побудови інформаційних навчальних технологій розглянуто в працях Є.С. Гершунського, І.І. Марселя, де сформульовано вимоги до навчальних інформаційних засобів, головні підходи до їх побудови.

Використання інформаційних технологій дає змогу застосувати принципи індивідуалізації процесу навчання з урахуванням можливостей студента. Ці принципи у традиційному навчанні розглянуто в працях І.Є. Унта, А.А. Кірсанова, Л.Н. Рогожкіної; принципів положення щодо розробки педагогічних інформаційних технологій, для створення високоякісного, педагогічно обґрунтованого програмного забезпечення отримано в роботах Є.І. Машбиця, М.І. Жалдака, А.І. Берга, В.П. Безпалька, Л.Н. Ланди, Г.С. Костюка та ін. Питанням організації діалогу засобами інформаційних технологій присвячено роботи О.К. Тихомирова, З.О. Джаліашвілі, В.А. Звягінцева, В.Я. Ляудіс, Е.В. Попова; умови використання інформаційних технологій у навчальному процесі розглянуто Б.С. Гершунським, А.П. Єршовим, В.М. Монаховим, І.В. Роберт та ін. Психолого-педагогічні проблеми реалізації діалогу в комп'ютерному середовищі розглядалися в працях В.В. Андрієвської, Ю.Д. Бабаєвої, С. Пайперта, А.В. Петровського; специфіка навчання в комп'ютерному середовищі – у роботах М.П. Лапчика, Є.С. Полат, Н.Ф. Талізінної та ін.; різноманітні аспекти використання інформаційних технологій у навчальному процесі – у роботах Є.І. Машбиця, В.М. Монахова (умови використання ЕОМ у навчанні, концептуальні основи побудови інформаційних технологій навчання) [9], А.Н. Сергєєва (спілкування з ЕОМ, діалог у навчальній системі). У цей час проведено аналіз структури, функціональних можливостей та напрямів розвитку освіти в комп'ютерному середовищі, визначено загальні принципи керування, розглянуто механізми взаємодії дидактичних і методичних систем з комп'ютерним середовищем, шляхи формування різноманітних якостей особистості в комп'ютерному середовищі та

готовності викладача до використання інформаційних технологій у навчальному процесі (Є.І. Афіна, А.С. Каменев, Л.Ю. Кравченко, А.В. Штиров та ін.).

Проте масове використання комп'ютерів у навчальних закладах не справило істотного впливу на підвищення рівня підготовки студентів. Основними причинами такого стану є відсутність чіткої теорії комп'ютерного навчання, досліджень процесу навчання як об'єкту управління; відсутність загальних якісних і кількісних оцінок психолого-педагогічних параметрів студентів, науково обґрунтованих алгоритмів керування навчальним процесом з урахуванням індивідуальних особливостей студентів та їх змін протягом навчання, характеристик основних стратегій навчання, педагогічних впливів, які використовує викладач у навчальному процесі [1-3]. Таким чином, протиріччя між вимогами індивідуалізації процесу навчання в сучасній педагогіці, з одного боку, та існуючими методами побудови й організації педагогічних умов навчального діалогу в інформаційних навчальних системах, недостатнім рівнем науково-теоретичної й методичної дослідженості цих питань – з другого, дозволяє констатувати наявність проблеми. Для вирішення цієї проблеми слід визначити якісні й кількісні оцінки основних суб'єктивних стратегій педагогічного діалогу, використовуваних викладачами на практиці, та на їх основі виявити педагогічні умови організації навчального діалогу. Виходячи з цього, розроблено методику дослідження, що включає такі етапи:

- розробка анкет для викладачів та студентів;
- опитування;
- спостереження;
- обробка результатів;
- визначення ймовірнісних параметрів кількісних даних;
- побудова графічних залежностей між досліджуваними параметрами [4].

Дослідження стратегій навчання показали, що більшість викладачів здійснюють педагогічні впливи за допомогою елементів педагогічного діалогу поряд із традиційними функціями навчання, проте єдиного підходу до організації керування діалогом “педа-

гог – студент” на практиці не існує. У викладачів, як результат педагогічної діяльності, сформувалися навички та прийоми організації і керування діалогом “педагог – студент”. У результаті досліджень встановлено основні суб'єктивні, серед викладачів, форми спілкування зі студентами, батьками, окремі репліки, використовувані в конкретній ситуації [4, 6, 7].

Навчальний діалог реалізується безпосередньо й опосередковано засобами інформаційних технологій. Педагогічні умови такого діалогу повинні відображати специфіку середовища навчання. Ситуації навчального діалогу, що реалізуються з урахуванням педагогічних умов, відображають специфіку діалогічної взаємодії студентів на кожному з етапів навчання засобами інформаційних технологій, дозволяють уникнути негативних наслідків використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Нижче наведено педагогічні умови навчального діалогу, що відображають специфіку навчання із застосуванням інформаційних технологій, визначених у результаті аналізу практики навчання та на основі аналізу робіт інших дослідників (А.А. Бодальова, Г.Я. Буша, Є.І. Машбиця, С.Л. Рубінштейна та ін.).

- Забезпечення внутрішнього й зовнішнього діалогу студентів. Діалог здійснюється не тільки зовнішньою мовою, але й внутрішньою: важлива не кількість суб'єктів діалогу, а кількість розумінь.
- Психологічний комфорт студентів у діалозі, що передбачає суб'єкт-суб'єктну основу взаємодії, створення оптимальної психологічної бази для позитивних змін у пізнавальній, емоційній і поведінковій сферах студента та їх рівноправну взаємодію.
- Глибина діалогу, що характеризує відрізок часу в минулому та прогноз на майбутнє включення студента в діалог. Таким чином, глибина діалогу характеризує часовий досвід студента в процесі навчання з використанням інформаційних технологій.
- Співвідношення мети організації діалогу та мотиву включення до нього студента. Метою діалогу є побудова діалогічної взаємодії, яка позначає окрему педагогічну ситуацію. Таким чином,

процес навчального діалогу з використанням інформаційних технологій повинен забезпечити виявлення особистісних функцій студентів, тобто він має бути побудований з урахуванням максимального наближення до потреб, можливостей, особливостей студента.

- Діалогічність змісту. Зміст діалогу являє собою духовно-предметну сферу, діалогічність стосунків між суб'єктами; повинен мати елементи, що формують у студента власне ставлення до навчального матеріалу, спонукають використовувати особистий досвід.
- Готовність педагогічної навчальної ситуації та її учасників до навчального діалогу. Готовність педагогічної навчальної ситуації до навчального діалогу засобами інформаційних технологій забезпечується готовністю всіх суб'єктів педагогічної навчальної системи. Готовність студента до навчальної діяльності виступає як здатність до виконання особистісних функцій (пізнавальні, інтелектуально-розвивальні, духовно-моральні) на різних етапах навчання з використанням інформаційних технологій.
- Необхідність включення в навчальний процес навчального діалогу, реалізованого засобами інформаційних технологій. Реалізація навчального діалогу засобами інформаційних технологій повинна враховувати дидактичну цільність кожного моменту взаємодії.

Запропоновані педагогічні умови організації навчального діалогу дозволять розробити адаптивні алгоритми організації стратегій педагогічного діалогу, здатні враховувати індивідуальні особливості викладачів та студентів, будувати на їх основі більш ефективні системи навчання за допомогою додаткових стимулюючих впливів на студента [5]. Автоматизовані навчальні системи повинні надавати можливість викладачу впливати на студентів за допомогою використання стратегій педагогічного діалогу. Для цього треба узагальнити і формалізувати педагогічні впливи та стратегії педагогічного діалогу як елементи навчального діалогу, використовувати викладачами; класифікувати стратегії педагогічного діалогу та на їх основі сформулювати основні вимоги до автоматизованих навчальних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Меньяйленко А.С. Автоматизовані педагогічні навчальні системи: Монографія. — Луганськ: Альма-матер, 2003. — 272 с.
2. Меньяйленко О.С., Вітвицький С.Г. Розробка та дослідження алгоритму організації діалогу в комп'ютерних системах. // Використання персональних ЕОМ у навчальному процесі вищих та середніх навчальних закладів: Матеріали 5-ї Всеукраїнської наук.-метод. конф. — Львів, 1998. — С. 72-73.
3. Диалоговые системы и представление знаний. / Кокорева Л.В., Первозчикова О.Л., Ющенко Е.Л. — К.: Наукова думка, 1992. — 448 с.
4. Меньяйленко А.С., Давыскиба О.В. Исследование диалога учитель-ученик. // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. -2000. — С.182-186.
5. Давыскиба О.В. Диалог “учитель-комп'ютер-учень” як засіб індивідуалізації процесу навчання у автоматизованих навчаючих системах: Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта: 2004”. — Том 42. — Сучасні методи викладання. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. — 88с.
6. Чмырь И.А., Сауфан Хадж Акуб. Моделирование процедурных знаний средствами диалоговой базы знаний. // Сборник трудов четвертого научно-методического семинара “Информационные технологии в учебном процессе” (25-28 июня 2003г., г. Одесса). / Под ред. М.И. Жалдака, И.Г. Захарченка, И.О. Макаровой, В.Л. Малоряна. — Одеса, 2003. — С. 114-116.
7. Ребро В.В. Использование учебных ситуаций в дидактической компьютерной среде для формирования у школьников умений проводить физический эксперимент. // Формирование учебных умений в процессе реализации стандартов образования: Тез. докл. зональной науч.-практ. конф. — Ульяновск: Ульян. гос. пед. ун-т, 2001. — С. 51-53.
8. Державна національна програма “Освіта — Україна ХХ століття”. — К.: Райдуга, 1994. — 61с.
9. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. — М.: Педагогика, 1988. —192 с.

Інноваційна
школа

До XII
Всеукраїнських
педагогічних
читань

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ІНТЕРЕСУ В ДІЯЛЬНОСТІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Традиційно у вересні вже вкотре проводиться педагогічне читання, присвячене пам'яті українського педагога, вченого та знаного директора школи. Цього року XII Всеукраїнські педагогічні читання "В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості" відбудуться 28-30 вересня в Полтаві.

Редакцією разом з нашими авторами підготовлено добірку статей-роздумів, які, сподіваємося, зацікавлять і Вас, шановний читачу.

Тривалий час науковці та практики вивчали проблему появи, виховання і закріплення інтересу до різних видів діяльності у школі. Однак явище поведінкового синтезу через активізацію інтересу ніхто не розглядав так глибоко і всебічно, як Василь Олександрович Сухомлинський. Вивчення його надбань з психологічного педагогічного синтезу знань, умінь, навичок дітей з різних видів діяльності на сьогодні займають важливе місце у шкільній педагогіці. Великий педагог у своїх працях акцентує увагу на вихованні інтересу, який є складовою дитячих нахилів, смаків та вподобань. У його доробку проглядається ланцюжок методики активізації цільової діяльності як групи, так і кожного школяра. Погляди В.О. Сухомлинського на розвиток інтересу дітей до

будь-якої діяльності актуальні для сьогодення. Автор у своїх прогностичних роботах через інтерес заклад міцний фундамент розбудови демократичних основ діяльності школи. Саме в молоді роки вихований інтерес може стати підґрунтям для всіх позитивних дій людини, спрямованих на збереження працездатності, зміцнення сил і здоров'я. Отже, залученою до систематичної позитивної й улюбленої діяльності можна вважати лише ту молоду особу, в якій ці заняття міцно ввійшли у повсякденний побут, стали активним і позитивним інтересом, закріпилися як звичка.

У роботах В.О. Сухомлинського знаходимо визначення інтересу, до структури якого автор відносить емоційну сферу регулювання думок, що сприяє процесу оволодіння знаннями, уміннями, навичками (т. IV, с.592). Інтерес є психолого-педагогічною категорією

Борис ВЕДМЕДЕНКО

Завідувач кафедри фізичного виховання Черкаського державного технологічного університету, доцент, кандидат педагогічних наук, докторант

єю, що посідає одне з провідних місць у понятійному апараті вчителя-предметника та вихователя. Однак глибокі й конкретні психологічні, педагогічні, соціологічні дослідження інтересів учнівської молоді майже не проводились. Учені (Г.С. Костюк, І.Д. Бех, М.О. Козленко, С.У. Гончаренко, Г.С. Корда, Б.Ф. Ведмеденко, Л.В. Волков, М.Д. Зубалій, К.К. Жукотинський, В.О. Мужичок, В.О. Марчук) концентрували свою увагу на розкритті інтересу як цільового впливу на особистість.

В.О. Сухомлинський вказував, що інтерес стимулює здібну й обдаровану до творчої діяльності учнівську молодь шукати відповіді на запитання, які виникають у процесі опанування улюбленими видами діяльності (навчатися, працювати, займатися фізичною культурою і спортом, активно відпочивати, музикувати тощо), здійснювати позитивні поведінкові вчинки (т. I, 110; т. II, 511; т. III, 364; т. V, 143). Не випадково відомий педагог до поняття інтересу включає яву про об'єкт пізнання (т. II, 603; т. I, 651; т. III, 435; т. V, 267); почуття задоволення, що викликає об'єкт пізнання (т. I, 109; т. II, 606, 664; т. III, 355; т. IV, 19, 461; т. V, 84); ставлення до вольових зусиль, вплив почуття приємного або позитивного на волю (т. I, 109, 434; т. II, 653; т. III, 175; т. IV, 343, 372; V, 250). Інтерес примушує особистість активно прагнути до пізнання тонкощів у опануванні улюбленою діяльністю, яка реалізується позитивною поведінкою учня (т. I, 432-433, 454, 603; т. V, 8-15), підвищенням показників у навчанні, тобто учень шукає способи та засоби задоволення "жадоби до знань, умінь, навичок" (т. I, 344; т. II, 515, 603; т. III, 175, 418; т. IV, 651).

В.О. Сухомлинський визначає різні ознаки інтересу, його критерії:

— специфічні, які характеризують особливості поведінки під час реалізації улюбленої діяльності школярів, що проявляються у процесі навчання, проведенні виховної роботи;

— критерії, які визначають особливості всього способу життя учнівської молоді, яка навчається, досконало володіти улюбленими видами діяльності, правильно здійснювати позитивні поведінкові вчинки (т. IV, 358; т. V, 156). В.О. Сухомлинський стверджує, що індивідуальна виховна робота, в якій проявляється педагогічна майстерність учителя (т. IV, 358), полягає у вихованні інтересу до праці у кожної дитини, пошуку нахилів, обдарувань.

Групи методів, що активно впливають на розвиток і формування в учнівської молоді інтересу до улюблених видів діяльності, у працях видатного педагога нами умовно поділено на такі види:

- **інформаційно-теоретичні методи** (розповідь, бесіда, диспут, дискусія, лекція, інструкція, показ, демонстрація, самоосвіта, взаємоосвіта, пошук, переконання);
- **методи стимулу позитивних дій** (формування завдання, співпереживання, індивідуалізація, довіра, співдія, самоспостереження, співчуття, безпосередній й опосередковані вимоги, колективний вплив, громадські доручення, співтворчість, співдружність);
- **сугестивно-практичні методи** (вправи, тренування, накопичення рухового досвіду, репродуктивне відтворення вправ, пошук раціональних виконань вправ, творче виконання вправ, змагання, приклад як метод, самостійна робота, самонаказ, самонавіювання авторитету);
- **методи гальмування негативних дій** (контроль, самоконтроль, аналіз, самоаналіз, оцінка, взаємний обмін досвідом, впровадження передових досягнень, рівняння на кращий зразок, режим діяльності, покарання).

Аналізуючи роботи В.О. Сухомлинського, можна зробити висновок, що **фаза зародження інтересу** — це усвідомлення кожним учнем своїх потреб у системі пріоритетності.

Фаза усвідомлення інтересу є проявом усвідомлення всієї сукупності засобів отримання пріоритетності й благ, їх оцінки з точки зору вигідності та природовідповідності. **Фаза виявлення інтересу**, тобто вибір найкращого (з точки зору вигідності та морально-етичної узгодженості) із засобів отримання пріоритетності та благ. **Фаза реалізації інтересу** – самостійна поведінка кожного учня, спрямована на отримання необхідного статусу чи благ серед однодумців з улюбленої діяльності. **Фаза інституціоналізації інтересів** – нормативне узаконення, легалізація різних засобів досягнення позитивних виховних результатів через структуризацію всієї діяльності вчителя чи вихователя. Активність фаз спонукається групами методів: теоретико-пропагандистські, практичні, організаційно-педагогічні, пропагандистсько-практичні (т. IV, 343).

Рівень опанування програмними вимогами з кожного предмета в школі та застосування знань, умінь і навичок у повсякденній практиці самостійних занять він визначав за такими критеріями: прояв пізнавальної активності, пізнавального інтересу, допитливості та любові до улюблених вправ; прояв довільної регуляції поведінки учня у процесі виконання цільових завдань у процесі опанування улюбленими вправами (організованість, зібраність, уважність, самостійність); готовність до подолання труднощів; наявність бажання закріпити інтерес до виконання різних видів діяльності, позитивних вчинків.

В.О. Сухомлинський розподіляв сукупність мотивів, що спонукають учнівську молодь до опанування програмним матеріалом зі шкільних предметів: **соціальні** (усвідомлення соціальної значущості улюблених занять з метою організації цільового, активного способу життя, збереження високої працездатності); **мотиви розвитку**, вдосконалення особистості (знання, уміння, навички з предме-

тів, що є умовою психічного, інтелектуального та фізичного розвитку молоді особи); **пізнавальні** (широкі пізнавальні мотиви: розширення світогляду, інтересу до опанування улюбленими вправами, в основі яких лежать знання, вміння та навички виконання їх у повсякденному житті, до сприйняття цільової, творчої діяльності як нового предмета наукового пізнання); **мотиви пізнання** через заняття улюбленими вправами, через участь в оглядах, предметних олімпіадах, спортивних змаганнях як елемент суспільного життя інших (інтерес до людей, способу життя, що породжує бажання знайти шляхи активного довголіття); **учитель, тренер, вихователь** як зразок для наслідування; **престижні** мотиви (т. II, 511-599), які характеризують рівень престижності знань, умінь, навичок з улюбленого виду діяльності, поведінкових вчинків серед учнівської молоді, їх місце серед інших навчальних предметів; **мотиви примусу** характеризуються зовнішніми факторами, що спонукають школярів до відвідування занять, самостійного опанування улюбленими вправами, видами трудової діяльності, музикування, заняття спортом (на цьому етапі цього вимагають різні життєві ситуації, педагоги, батьки, небажання мати погану оцінку в атестаті).

Найбільшу вагу серед провідних мотивів в учнів мають пізнавальні. За змістом їх можна поділити на:

1) інтереси, пов'язані з безпосереднім опануванням знаннями, різними вправами, видами діяльності;

2) інтереси, пов'язані з бажанням молоді через заняття улюбленими видами діяльності ширше пізнати неформальний бік суспільного життя. Проектуючись на певну систему спілкування, улюблений вид діяльності, вибір поведінкового вчинку утверджує норми стосунків між учнями, формує повагу до членів мікро- і макрооточення, спонукає проявляти чесність, правдивість, надавати допомогу (т. III, 143).

Чим міцніші зв'язки учнів через улюблені види діяльності – участь у спортивних змаганнях, КВК, екологічних заходах, художній самодіяльності, тим більше можна сподіватися від них позитивного як від громадян, свідомих творців матеріальних і духовних благ, патріотів та інтернаціоналістів. Ослаблення зв'язків через цільову діяльність, занедбання своїх національних традицій, звичаїв негативно позначається на самооцінці вчинків учнів, на їхньому ставленні до результатів індивідуальної та колективної цільової діяльності. Тому улюблені види діяльності як елементи культури нації, як і духовна культура, хоч і невидимо, але пов'язані з мовною й матеріальною культурою (т. II, 16–89).

Адже заняття улюбленою діяльністю – не тільки засіб інтелектуального, морального та фізичного вдосконалення, а й джерело інформації про світ, насамперед, про різні народи, їхню культурне та спортивне життя, що цікавить молоду людину. Не випадково В.О. Сухомлинський зазначав, що всім слід звернути особливу увагу на розвиток інтересу, виховання позитивних звичок засобами улюблених видів діяльності, позитивних поведінкових вчинків як гаранта зростання інтелектуальної, моральної та фізичної загартованості учнівської молоді (т. II, 603–631).

Сьогодні інтелектуальне, моральне та фізичне здоров'я учнівської молоді як парості нації, заняття улюб-

леною діяльністю поєдналися в царині духовних цінностей молодого людини. Глибокі переконання в необхідності щоденних занять улюбленими видами діяльності, здійснення позитивних вчинків – це надійна опора у вираженні незалежної думки, розвитку почуттів учнів як складової частини виховання справжнього патріотизму майбутніх бізнесменів, менеджерів, фермерів, інших спеціалістів. Не секрет, що вмiле застосування улюблених видів діяльності передбачає формування етичних норм міжнародного спілкування, які на сучасному етапі характеризують інтелект нації, загальну культуру сучасного молодого покоління, що полягає у вихованні рис характеру *в структурі* від громадянина України до громадянина світу.

Врахування наукових і практичних засад розвитку інтересу в учнівській молоді, висвітлених у роботах В.О. Сухомлинського, використання ним методів соціології, психології, педагогічної діагностики у визначенні шляхів опанування особистістю улюбленим видом цільової діяльності, проявом позитивного вчинку сприяє зміцненню психічного здоров'я, підвищенню рівня розумового розвитку, дає можливість визначити час і умови підйому чи спаду інтересу до психолого-педагогічного коригування індивідуальної роботи з кожним учнем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у п'яти томах. – К.: Рад. шк., 1979.
2. Бех И.Д. Нравственность личности: стратегия становления. – Ровно, 1991. – 171с.
3. Ведмеденко Б.Ф. Виховання інтересу: теорія, експеримент, методика занять. /Монографія. – Чернівці, 2002. – 467с.

Інноваційна
школа

ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ЩОДЕННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГІМНАЗІЇ*

Сьогодні ми доторкнемося до безсмертної спадщини. Будемо разом творити свою атмосферу Добра, Поваги, Любові.

“Учитель! Ми горимо і згоряємо в ім'я того, щоб єднати людей узами добрих побажань. Щоб людині хотілося жити від того, що поряд із нею живуть люди. Учитель творить Людину”.

Це звернення до нас Великого Педагога особливо актуальне сьогодні.

Нинішні умови гуманізації і демократизації в усіх сферах суспільного життя висувають величезні завдання, які належить розв'язувати зараз українській освіті. Тому ще і ще раз звертаючись до творів В. Сухомлинського, переконуємося, що його спадщина слугуватиме нашій освіті сьогодні і завтра.

В.О. Сухомлинський створив оригінальну систему виховання дітей, засновану на гуманістичних ідеях української народної педагогіки. Його творча спадщина

для сучасних поколінь учителів – цінне джерело безперервного розвитку та вдосконалення професійної та психолого-педагогічної майстерності.

Педагогічний колектив Вишгородської районної гімназії “Інтелект” своїм головним завданням вважає запровадження і здійснення особистісно зорієнтованого процесу навчання й виховання, заснованого на творчій співпраці між учнями і вчителями, партнерстві всіх учасників навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток, саморозвиток, самовиховання, самореалізацію як учнів, так і вчителів.

Повсякденна діяльність кожного педагога гімназії повинна будуватися на принципах, покладених в основу педагогічної системи В. Сухомлинського:

- Гуманне суспільство можуть створити тільки мудрі, гуманні люди, але таких людей може виховати лише гуманізм.
- Людину можна виховати тільки добром.
- Кожна людина неповторна, з народженням нової людини народжується новий світ... Розпізнати, виявити, розкрити, виростити, виплекати в кожного учня його неповторний індивідуальний талант – це означає піднести особистість на високий

**Людмила
БОНДАРЧУК**

Директор
Вишгородської
районної гімназії
“Інтелект”

* Укладач: **Тетяна
Годеська**, відповідальний редактор журналу

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2005

рівень розквіту людської гідності. Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця!

- Лише духовно багатий, морально довершений вихователь здатний збагнути складну, часто сповнену суперечностей душу дитини, плекати в ній паростки духовності.
- Школа повинна любити дитину, тоді й дитина любитиме школу. Діти тягнуться до того, хто сам тягнеться до них.
- Людину ми творимо любов'ю.
- Людина – найвища цінність серед усіх цінностей світу.
- стовповий корінь моральної поведінки, від якого живляться віти чутливості, сердечності, турботи про людину.
- Їм, важким дітям, не вистає головного – турботи, ласки, доброти. Дайте їм це – і вони перестануть бути важкими.
- Надзвичайно важливим елементом сімейного виховання є трудове загартовування дітей.
- У дитини не можуть бути дві рідні мови, як не може бути і двох рідних матерів.

Світлі ідеї В.О. Сухомлинського вічні, як вічними є Добро, Краса, Любов. І саме любов'ю ми творимо людину – найвищу цінність серед усіх цінностей світу.

Щоднини ми живимось мудрістю цього великого Добротворця, адже немає жодної проблеми в педагогіці, якої б він не торкнувся, не вказав нам шляхи її вирішення.

Світ казки. Він близький і зрозумілий кожній дитині, саме він формує в дітей творчу уяву, вчить образного мислення. У цьому був

глибоко переконаний В.О. Сухомлинський. ”Казка – це вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови“.

Казка виховує любов до рідної землі, вона – творіння народу. Якби не казка, мовлення багатьох дітей було б плутаним, а мислення – хаотичним.

- ”Людська любов – наймогутніша сила виховання, творець усього доброго, сильного, величного, тепло-го і світлого” – стверджував В.Сухомлинський.
- ”Спілкування з природою для дитини – це пізнання світу, збагачення її почуттів, облагородження душі.”
- ”Людина вартує стільки, який життєвий досвід вона залишила і як цей досвід живе в поколіннях.”

А ось творчі спроби наших учнів, навіяні роздумами над поетичною спадщиною В.Сухомлинського.

Давне українське прислів'я каже: ”Любити людство легше, ніж зробити добро рідній матері”. У цьому

“Що було найголовніше у моєму житті? Без вагань відповідаю: любов до дітей.”

Василь Сухомлинський

На фото: І.Д. Бех, директор Інституту проблем виховання, (перший зліва) в гостях у гімназії

Директор школи, діцею, гімназії № 4 2005

вислові велика мудрість народної педагогіки.

**ОСЕРЕДКОМ
КУЛЬТУРИ ШКОЛА
СТАЄ ЛИШЕ ТОДІ, КОЛИ
В НІЙ ПАНУЮТЬ
ЧОТИРИ КУЛЬТИ:**
КУЛЬТ БАТЬКІВЩИНИ,
КУЛЬТ ЛЮДИНИ,
КУЛЬТ КНИГИ,
КУЛЬТ РІДНОГО СЛОВА.

*Василь
Сухомлинський*

Наші дівчата знайшли найтепліші слова для своїх матерів:

- **Ганна Джугова**,
10-А клас.
— Матусенько! Я — найщасливіша у світі. У мене є ти.
- **Ольга Корольова**,
10-А клас.

— Я вдячна Богу, що подарував мені саме таку маму, і щиро прошу: “Господи, пошли моїй мамі здоров’я, терпіння і довгих, щасливих років подружнього життя з моїм татом.”

Роздуми про роль людини, сенс її існування у творі ще однієї старшокласниці

- **Валентина Гамзи**,
10-А клас.

Перш за все, я хочу знайти справжніх друзів — однодумців, з ким мені буде приємно працювати і спілкуватися, духовно зростати, набувати життєвого досвіду. Я намагаюсь поводитися з тими, хто мене оточує, так, як хотіла б, щоб вони поведилися зі мною. Намагаюсь не бути байдужою до чужого горя, підлою, не зраджувати людям, не обманювати близьких.

Пам’ятаю слова Василя Сухомлинського: “Кожен твій вчинок відображається на інших людях; не забувай, що поряд з тобою людина”.

Пам’ятаю і керуюсь ними в житті. Я вважаю, справжнє життя — це коли душу переповнює любов до людей, до всього сущого в цьому світі.

- **Дмитро Слободинський**,
10-А клас
Весь світ — люди.

Ми говоримо “зла людина”, “добра людина”. Значить, всі — люди. Але ж ні, існує ще таке слово, як “людяність”. І вже зла людина ніяк не може бути гуманною. А гуманність — це і щирість, і чесність, і порядність, і вихованість. Людина, що має такі риси, поєднує в собі духовне багатство, високу моральність. Така людина — неповторна індивідуальність.

І завершуємо поетичними рядками з вірша «Пророк» академіка Юрія Мальованого, присвяченими Василю Олександровичу Сухомлинському:

*В глибокім сні країна
спочивала,
Ніщо, здавалось,
не пробудить нас.
Тебе сама історія
обрала, І ти прийшов,
щоб обігнати час.
Проголосив святинями
у школі
Природу, Матір,
Працю і Красу.
Ми лиш тепер
приходимо до цього
І не відступим
більше ні на мить, —
Над нами, як суддя
і вчитель строгий,
Бджола твоєї мудрості
бринить.*

**ЛЮДИНА —
НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ
ІЗ ВСІХ ЦІННОСТЕЙ
СВІТУ.**

*Василь
Сухомлинський*

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Хто не вміє управляти, той завжди
стає узурпатором.*

К. Біні

Управління
школою

ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ І ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНЕ ОБҐРУНТУ- ВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДІЇ ТА НАВЧАННЯ

Ситуація, яка триває останні декілька десятиріч, коли вчитель не вміє визначати або має ускладнення у визначенні виховних і розвивальних цілей

власної педагогічної діяльності, більш того — яка є характерною як для молодих, так і для досвідчених педагогів, як на мене, **означає, що ні у вищих педагогічних закладах, ні під час практичної діяльності педагога так і не набувається вчителем готовність здійснювати педагогічну діяльність.**

Нагадаємо, що з приводу підготовки до педагогічної діяльності ВНЗ традиційно займає позицію невтручання в процес підготовки саме до діяльності, бо вважає, що такої готовності можна досягти лише в практичній роботі, а в педагогічних ВНЗ можливо лише опанувати необхідні для цього знання, уміння, навички, з яких майбутній учитель уже самостійно вибудовуватиме власну діяльність. Схоже навіть на творчість, а насправді є безвідповідальністю системи підго-

товки вчителів за якість професійної підготовки останніх. З приводу цього ще зауважував С.Т. Шацький, і як що адаптувати його думку до сьогоденної ситуації, то можемо зазначити, що *не треба вести мову про творчість там, де треба просто навчити працювати*, а отже — здійснювати оптимальну для будь-яких умов педагогічну діяльність.

Як не прикро, але слід визнати, що на сьогодні педагогічні заклади продовжують тиражувати непрофесіоналізм сучасних учителів

Чому невміння (або ускладнення) вчителів **цілепокладати вважаю ознакою непрофесіоналізму?**

Нагадаю один відомий приклад, яким послуговуються, коли описують в літературі творчу діяльність у тваринному світі — йдеться про бджолу, архітектурна діяльність якої тим і відрізняється від будь-якої людської діяльності, що не має попереднього уявного її образу. Людина серед усього живого світу тим і виокремлюється, що перш ніж здійснити власну діяльність, вона у своїй уяві вибудовує її образ, образ її результату.

Зазначене вище свідчить не на користь педагога: його діяльність більше нагадує якраз діяльність тваринного походження, бо в більшості випадків є нецілеспрямованою, інтуїтивною, неусвідомленою.

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний редактор журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”, доцент, докторант, кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2005

Говорю про це, щоб привернути увагу до професійної діяльності вчителя, щоб нарешті позбутися протиріч у ній та не створювати зайвих і невиправданих ускладнень для педагогів й у такий спосіб сприяти їхньому розвитку, а через них – учнів, а отже – і суспільства в цілому.

Це й стало **головною метою** науково-практичного дослідження. Ідеться про **розробку нових теоретико-методологічних засад формування сучасного педагога**, здатного до реалізації основної освітньої мети – сприяння творенню сучасної людини.

Об'єктом дослідження обрано професійно-педагогічну діяльність, яку мають опанувати майбутні вчителі в системі вищої педагогічної освіти. **Предметом** є комплекс умов, що сприяє досягненню такого результату. **Одним із завдань** дослідження обрано встановлення характеру взаємозв'язків між ціллю, процесом діяльності та її результатом.

Про це – у цій статті.

ЧИМ Є ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

На це питання теорія діяльності дає позитивну відповідь, відводячи цілепокладанню роль механізму діяльності.

Психологічними дослідженнями В.П. Зінченка, В.Н. Гордона, О.К. Тихомирова, Г.С. Костюка та інших доведено, що цілепокладання є головним механізмом діяльності. З другого боку, уміння відтворювати у своїй діяльності логічний зв'язок ціль-засоби-результат – це ще і головний показник здатності вчителів до цілеспрямованої діяльності. За даними Н.В. Кузьміної, Н.В. Кухарева, Г.К. Воеводської, найбільше до цього здатні вчителі, діяльність яких відповідає системно-моделюючому рівню педагогічної майстерності. Цей рівень також відповідає стану готовності вчителів до творчої педагогічної діяльності. За даними Н.В. Кузьміної, таких учителів 2-4 %. Відомо, що більшість учителів має ускладнення

навіть у визначенні виховних та розвивальних цілей, не кажучи вже про встановлення обумовленої вище “єдності”. У той же час, встановлена залежність професійної успішності від уміння реалізувати головну мету педагогічної системи – забезпечення єдності між ціллю, засобами та результатами – дає можливість вважати його за базове уміння.

О.М. Леонтьєвим переконливо показано, що емоції, не є механізмами діяльності, хоча позначають значущі моменти в ній. О.З. Дашкевич у своїй докторській дисертації “Емоційна регуляція діяльності в екстремальних умовах” підкреслює, що саме за допомогою емоційних механізмів – емоцій упевненості-сумнівів здійснюється суб'єктивна оцінка вірогідності досягнення результату, яка, на думку О.К. Тихомирова, входить в передумови цілеутворення, а на думку О.В. Дашкевича – включається в поняття задачі. При тотожності мети для різних суб'єктів задача виступає неоднаково, оскільки вона включає комплекс суб'єктивних чинників особистісної та індивідуальної природи.

Позитивний вплив далекої перспективи на результати діяльності підкреслювали З.Г. Асеев, А.С. Макаренко, С.Л. Рубінштейн та ін. Причому справедливо стверджується, що перспективне цілепокладання властиве розвинутим формам діяльності та свідомості людини. Виняткову важливість має твердження П.К. Анохіна щодо того, що процес цілепокладання реалізує численні зв'язки різних компонентів, здійснюючи зв'язки один з одним і реалізуючи детермінацію, яка випливає з мотивів.

У школі К. Левіна прагнення до досягнення мети і збереження наявного рівня досягнень пов'язують із проявом особистості, поймає називають “рівень домагань”. Б.Г. Ананьєв і С.Л. Рубінштейн з проблемою цілепокладання і відносять до діяльності безпосередньо пов'язують самосвідомість і, зокрема, самооцінку особистості. Самооцінка як оцінне ставлення людини до перспектив зростання, до своїх можливостей, умов і засобів

вірогідності досягнення мети, до досягнутих результатів є формою ставлення на рівні дії і виражається як зв'язок суб'єкта з предметом дії, що чинить вплив на результативність дій і діяльності.

У концепції П.К. Анохіна мета мислиться як матеріальна модель результату.

Але не забуваймо, що педагогічна система – відкрита і наше розуміння творчості педагогічної діяльності через повернення до її внутрішніх чинників дозволяє по-іншому тлумачити відношення цілі-результата, маючи на увазі “відкритість” останнього як запланованого результату та передбачуваного. Розуміння творчої педагогічної діяльності як розвитку її суб'єкта, тобто вчителя, вимагає по-іншому підійти і до проблеми цілепокладання (2, с. 67).

З приводу цього Т.І. Сушенко висловлює думку про те, що абстрактні цілі завжди носять безадресний і безвідносний характер. За ними не можна простежити рух колективу, не можна уявити кінцевий результат педагогічної діяльності. (6, с. 274). А далі нагадує, що мета визначалась згідно з постановами та інструкціями, була занадто загальною, абстрактною і малозрозумілою... Плани, що склалися на рік, рідко допомагали в роботі навіть тим, хто їх складав. Вони мусять бути реальними, щоб їх можна було виконати, запланувати такий оптимальний обсяг роботи, який під силу кількісному і якісному складу педагогічних кадрів (6, с. 275).

Підсумовуючи все сказане вище щодо цілепокладання і його ролі в діяльності, можна безпомилково стверджувати його величезну значущість для діяльності. Крім того, це дозволяє ще раз актуалізувати ту суперечність, яка має місце в педагогічній діяльності: усвідомлення виняткової значущості етапу цілепокладання для якості педагогічної діяльності і в той же час – невміння, неволодіння цілепокладанням в необхідному обсязі на рівні діяльності реальних вчителів і неувага до нього в процесі вузівського навчання.

Отже, як доведено нашим дослід-

женням, мета дійсно не може бути привнесеною ззовні. Логічно було б, щоб мета (ціль) визначалась станом об'єкта педагогічної діяльності. Динамічний стан об'єкту є тією органічною основою, яка спричинює зміну цілей, їх вибір. Останнє за Д.Акофом та Ф.Емері є необхідною умовою існування цілеспрямованих систем, до яких належить і вчитель як суб'єкт творчої педагогічної діяльності.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАКТИКИ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ

Наше дослідження було присвячено з'ясуванню реального статусу цілепокладання в структурі діяльності вчителя.

Ми дослідили структуру цілепокладання в загальній структурі педагогічної діяльності вчителів різних її рівнів: від нижчого до вищого (рівні визначено за авторською методикою – див. вріз на с. 73). Якість цілепокладання залежить від 4-х елементів діяльності, які входять до його складу – це: 7, 8-а, 8-б, 8-в (2, с. 87, 101). Ці елементи розглядаються у трьох аспектах діяльності, а саме: когнітивному, виконавському, емоційно-оцінному. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що для діяльності вчителів усіх рівнів, крім вищого рівня, характерним є відсутність серед значущих елементів діяльності саме когнітивних, що входять до складу цілепокладання. А, як відомо, зазначене впливає на професійну майстерність педагогів. Лише в діяльності вчителів вищого рівня представлено наскрізний зв'язок між усіма чотирма елементами, що складають цілепокладання, при чому, якщо вчителі інших рівнів діяльності керуються лише власними емоціями та й відразу приступають до виконання, то вчителі вищого рівня – від емоцій переходять до вивчення трьох елементів когнітивного характеру, а далі вже до дій. У підсумку проведеного аналізу дійшли висновку, що стан реального цілепокладання свідчить, що він не є системоутворюючим компонентом для жодного з представлених рівнів діяльності

(див. табл. 1). Слід ще раз зазначити, що лише в діяльності вишого рівня намітилася певна тенденція, щоб цілепокладання стало системоутворюючим у діяльності вчителя.

Отже, проведене нами експериментальне дослідження спростовує переконання ВНЗ, що вчителі повноцінно готуються до діяльності лише під час практичної роботи в школі, бо експериментально виявлений нами стан неготовності вчителів до ефективного цілепокладання свідчить на користь спеціального їх навчання на етапі вузівської підготовки.

Слід визнати, що будучи точкою відліку, сама по собі мета не є ні об'єктом, ні предметом творчої діяльності вчителя. Для творчості вчителя залишається все інше: структура уроку, зміст, форми, методи, засоби його проведення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Тоді як результатами теоретичного дослідження доведено необхідність змін теоретико-методологічних засад педагогічної освіти в частині практичної підготовки до професійно-педагогічної діяльності. Обґрунтовано можливість навчання цій діяльності на етапі здобуття у ВНЗ вищої педагогічної освіти на основі дослідженого системоутворюючого компонента педагогічної діяльності – цілепокладання.

Система педагогічної освіти, як доведено нами, потребує посилення професійно-практичної підготовки майбутніх учителів. Уміння педагога цілепокладати якраз і є тим умінням, що спричинить радикальні змі-

ФРАГМЕНТИ АВТОРСЬКОЇ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для розробки методики дослідження педагогічної діяльності вчителів загальноосвітніх шкіл ми використали ідеї методики дослідження трудової діяльності, які розробили Є.Ю. Артем'єва, А.Н. Лучко і Ю.К. Стрільков.

Суть методики полягає в розгляді трьох аспектів діяльності: когнітивного, виконавського і емоційного в їх органічній єдності. Вона дозволяє вивчати якості і властивості особистості суб'єкта діяльності і досліджувати його діяльність у динаміці.

Обумовлена ідея стала основою розробки методики, яка дозволяє визначити творчий потенціал учителя як діяльнісний компонент і як проявлений у динаміці цілісного навчально-виховного процесу. Це дозволило розробити модель творчої діяльності з позиції її ідеалу, тобто тієї можливої і необхідної взаємодії суб'єктів цілісного навчально-виховного процесу, який однозначно приводить до їх саморозвитку як головного результату. Цим вона принципово відрізняється від розроблених і висвітлених у психолого-педагогічній літературі.

У процесі констатуючого експерименту нами вивчено взаємозв'язок елементів трьох аспектів педагогічної діяльності (когнітивної, виконавчої, емоційної). При цьому ми обмежились вибором лише значущих, тобто для яких статистична значущість встановлювалася з допомогою модифікованого критерія Стьюдента при рівні надійності, рівному 95%.

Упорядкування експериментальних даних проведено на основі максимального кореляційного шляху як модифікованого методу кореляційних плеяд.

Ці дані й покладено в основу побудови структурного графа взаємозв'язку між елементами трьох обумовлених раніше аспектів діяльності вчителя.

У дослідженні за вказаною вище методикою вивчався стан взаємозв'язків значущих елементів трьох аспектів педагогічної діяльності (для вчителів п'яти рівнів діяльності, тобто п'яти груп).

Нами встановлено, що кількість учителів з низьким рівнем діяльності і нижчим за середній складає **42,8%**, тобто майже половину, з середнім рівнем діяльності – **27,6%**, з рівнем діяльності, вищим за середній – **16,1%**, а з високим рівнем діяльності – **13,5%** учителів.

Анкетні дані, попередньо згруповані, крім встановлення рівнів діяльності, описаних вище, дозволили оцінити стан когнітивного, виконавчого, емоційного аспектів діяльності вчителів за чотирма компонентами діяльності: цільовим, методичним, психолого-педагогічним і творчим. У цій роботі аналізуються лише дані щодо цільового аспекту. Для наочності результати представлені в таблиці 1 (див. с. 74).

Семантичний аналіз найбільш важливих елементів, які складають орієнтовну основу різних рівнів діяльності вчителів, показує, що домінуювальним є елемент емоційного аспекту (8-а), який

(Продовження на с. 74)

підтверджує, що майже для всіх учителів (за винятком учителів нижчого рівня)

не дуже складно відповідно до вимог програм визначати завдання уроку, які забезпечують єдність навчання, виховання та розвитку (8-а).

У структурі діяльності вчителів вищої категорії відображено сім найбільш важливих елементів: **8-а, 12-г, 4-а, 10-а, 12-в, 14-б, 9-в.**

Як бачимо, лише один з 4-х елементів цільового компоненту (8-а) є серед найбільш важливих. Це і підтверджує наш експериментальний висновок про те, що навіть у діяльності вчителів високого рівня цільовий компонент ще не став системоутворюючим у структурі їхньої діяльності.

Семантичний аналіз структури графа щодо взаємозв'язку елементів, виділених нами 7-ми модулів у діяльності вчителів вищої категорії, дозволяє наочно представити появу й інших елементів цільового компоненту в трьох перших модулях.

Модуль 1. Емоційний план – **8-а:**

3-а 5-а 14-б 4-б 12-е 4-а 2-б **8-б** 11-б 12-д 15-б

Модуль 2. Когнітивний план – **8-а** 10-а 9-б 4-а:

8-б **8-в** 12-а 12-б 4-г 12-г 12-д

Модуль 3. Виконавчий - 12-д 12-г:

7 **8-а** 9-б 9-д 10-а;

10-а: (побудований на когнітивному плані) 5-а

12-е 13 4-в 12-в 2-а 1-а 4-б 6-а 7 11-а 14-а.

Мета нашого дослідження вимагає означити логіку цілепокладання, яка вимальовується в структурі діяльності вчителів вищого рівня, що спричинюється усвідомленням важливості цього дійства, бо є умовою гармонійного розвитку особистості школяра (8-б).

Таблиця 1

№	Групи учителів за рівнями діяльності	Параметри	Найбільш значущі елементи аспектів діяльності
1.	Низький рівень діяльності (0-50)		11а 12а
2.	Нижчий за середній рівень діяльності (50-70)		8а 4а 1
3.	Середній рівень діяльності (70-90)		8а 9в 3 15а
4.	Вищий за середній рівень діяльності (90-100)		8а 1 1 12в 15а
5.	Високий рівень діяльності (100-121)		8а 4а 14б 9в 10а 12в 12г
Елементи аспектів діяльності:			
● - емоційного			■ - виконавського
			▲ - когнітивного

ни як у самій педагогічній діяльності, так і в готовності до неї вже під час навчання у ВНЗ. А таке володіння діяльністю, безумовно, принесе користь державі. Останнє ж є ключовим завданням Болонської декларації.

Додамо до майбутніх результатів і таке:

Уміння цілепокладати позбавить учителя від формалізму в постановці мети, від його невміння визначати виховні і розвивальні завдання відкрити перед учителем горизонти у власній діяльності, забезпечити йому свободу, у першу чергу, в цілепокладанні, і лише потім – свободу вибору змісту, засобів, а отже, і результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес у фактах і документах / Упор. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіяно, І.І. Бабин. – Тернопіль: Вид-во „Економічна думка” ТАНГ, 2003. – 60 с.

2. Выговская О.И. Творческая педагогическая деятельность в целомном учебно-воспитательном процессе: Дис...канд. пед. наук.: 13.00.01. – К., 1995. – 203 с.

3. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти та її інтеграції у європейський освітній простір. – № 998 від 31. 12. 2004.

4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М: Высшая школа. – 1990. – 117 с.

5. Про основні завдання вищим навчальним закладам на 2005/2006 навчальний рік: [Лист Міністерства освіти і науки України]. – К.: Знання, 2005. – 15 с.

6. Сущенко Т.І. Педагогічний процес у позашкільних закладах: Дис... докт. пед. наук: 13.00.01. – Запоріжжя, 1993. – 332 с.

Щорічний **ФОРУМ** всестороннього розвитку особистості

СТРІМ

**Всестороння освіта,
кар'єрний зріст,
духовний та фізичний
розвиток особистості**

9-11
Листопада
2005

Дніпропетровськ, Експо-центр «МЕТЕОР»
(056) 373-93-76, (0562) 357-357
www.expometeor.com

ОСВІТА УКРАЇНИ

**ДРУГА ВИСТАВКА-ПРЕЗЕНТАЦІЯ
“ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ”**

28-30 ВЕРЕСНЯ 2005 року

Експоцентр “Олімпійський” м.Київ, вул. Матеюка, 4
(ст. метро “Лісова”)

Вперше в рамках виставки проводиться конкурс
“Інноваційні технології навчання”

Більш детальну інформацію про конкурс можна отримати в
Оргкомітеті або на сайті виставки-презентації
<http://www.osvitaukrainy.carshe.com>

**ОРГКОМІТЕТ: Україна, 01042, м. Київ,
вул. П. Лумумби, 4-Б, оф. 406**

www.osvitaukrainy.carshe.com

Тел./факс: 502-10-26; 502-10-27; 528-22-92; 528-36-16; E-mail: exhibitions@carshe.com

НАВЧАННЯ
та професійні курси

ДИРЕКТОР
Інноваційних, Матеріальних, Гуманітарних

А. ПОПОВИЧ
Директор

СІТІ

Relcom
Internet Service Provider

КУЛЬТУРА
НАВЧАТЬСЯ

РІВНОБІТ

РІВНОБІТ

РАСКО

ІТ

ОСНІА

Освіта України

Організатори виставки: Міністерство освіти і науки України, виставкова фірма “КАРШЕ”
за підтримки Академії педагогічних наук України

Управління
ШКОЛОЮ

ПРО КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКТУ

Перехід до нового змісту та структури освіти в системі 12-річної школи потребує створення навчально-методичного комплекту (лат. повний набір чогось), сформованого з урахуванням системності, наступності та розвивального характеру навчання [1]. Є підстави вважати, що рівень методичних посібників для вчителів відстає від рівня сучасних навчальних програм, нових підручників і потребує вирівнювання, удосконалення.

Порівняльний аналіз методичних посібників з різних предметів свідчить, що для творчого вчителя, який має високу теоретичну та методичну підготовку і здатний навчати дітей з урахуванням індивідуальних особливостей, потрібен комплект різнопланових, якісних та ефективних посібників, які функціонально пов'язані між собою. Сьогодні ж ми маємо багато посібників низької якості, які часто дублюють один одного. Наприклад, найпоширенішим посібником є розроблення уроків з того чи ін-

шого предмета. Водночас практично відсутні загальні методики викладання предметів природничо-математичного напрямку, хрестоматії, практикуми тощо.

Навчально-методичний комплект, як відомо, ще не є обов'язковою умовою роботи вчителя, як, наприклад, навчальна програма, підручники. Водночас саме посібники повинні допомогти вчителю досягати мети уроку.

Розроблення та впровадження нового навчально-методичного комплекту передбачає вирішення таких завдань:

- забезпечення повноцінного викладання предмета;
- реалізація залежності методики викладання від мети навчання та змісту теми;
- забезпечення методичної єдності використання в процесі навчання підручника, посібників та засобів навчання;
- удосконалення виконання практичних та лабораторних робіт;
- здійснення індивідуалізації й диференціації навчального процесу;
- розвантаження підручників.

Для розроблення критеріїв оцінювання навчально-

**Лідія
ВАЩЕНКО**

Заступник директора департаменту середньої та дошкільної освіти, начальник відділу МОН України, кандидат педагогічних наук

методичного комплексу має значення класифікація його складових. Тому цілком природним є питання щодо структури навчально-методичного комплексу, його елементів та відповідності навчальному предмету.

Це питання є об'єктом вивчення вчених-педагогів, які пропонують різні варіанти класифікації посібників [2, 3]. Узагальнюючи їх, можна виокремити такі посібники:

– Посібники, що містять матеріали загальнотеоретичного характеру, що виходить за рамки змісту навчального предмета. У таких посібниках основна увага сконцентрована на наукових теоріях, законах, закономірностях, гіпотезах, світоглядних ідеях (наприклад посібник М.П. Дубиніна із загальної біології);

– Посібники, присвячені загальним питанням методики викладання предмета і спрямовані на поліпшення методичного рівня вчителів певної освітньої галузі або предмета. Вони містять відомості про історію розвитку предмета, його зміст, форми, методи навчання, підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень школярів, рекомендації щодо організації профільного навчання, використання засобів навчання;

– Методики викладання окремих шкільних курсів. Вони будуються на основі навчальних програм, чинних підручників і містять конкретні пояснення щодо курсу в цілому, окремих тем та уроків. Такі посібники конкретизують положення, зміст посібників перших двох типів;

– Посібники з різних аспектів навчання та виховання, що присвячені, напри-

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПІДРУЧНИКАМИ ТА ПОСІБНИКАМИ

Із постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2003 р. №1378:

1) забезпечити своєчасне розроблення, видання, придбання підручників і методичної літератури з тим, щоб доставити їх у такі строки, для 3 класу — у 2003 році, 4 і 5 класу — 2004, 6 класу — 2005, 7 класу — 2006, 8 класу — 2007, 9 класу — 2008, 10 класу — 2009, 11 класу — 2010, для 12 класу — у 2011 році;

2) забезпечити щорічне видання букварів відповідно до кількості учнів перших класів та урочисте вручення їх першокласникам від імені держави у День знань;

3) затверджувати, починаючи з 2005 року, державний комплект навчальної літератури для відповідних класів навчальних закладів системи загальної середньої освіти, що включає навчальну програму, підручник, навчальний посібник (хрестоматія, збірник задач, лабораторний практикум, методичний посібник для вчителя, електронні навчальні засоби);

4) припинити надання відповідних грифів Міністерства та випуск нових підручників для основної та старшої школи згідно з навчальними планами і програмами для одинадцятирічної школи у такі строки: для 5 і 6 класів — у 2004 році, 7 і 8 класів — 2005, 9 і 10 класів — у 2006 році (крім підручників для загальноосвітніх навчальних закладів з мовами навчання національних меншин та спеціальних навчальних закладів, якщо у попередні роки підручники для них не друкувалися). Додаткове друкування підручників, надання грифів яким припинено, здійснювати в обсязі не більше ніж 20 відсотків;

5) з метою впровадження сучасних педагогічних технологій, поглибленого вивчення відповідних предметів у початковій та основній школі, профільного навчання у старшій школі та з урахуванням потреб навчальних закладів забезпечити використання у навчальному процесі декількох варіативних підручників, визначених на конкурсних засадах;

7). У підрозділі “МОН” розділу 3 “Заклади у галузі освіти” переліку позашкільних навчальних закладів та заходів з позашкільної роботи з дітьми, а також закладів та заходів у галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1133 (Офіційний вісник України, 2002 р., № 34, ст. 1573), слова “Методично-видавничий центр організації випуску та доставки освітянської літератури (м. Київ)” замінити словами “Інститут навчальної літератури (м. Київ)”.

ЯК Я БАЧУ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИХ КРИТЕРІЇВ У ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

Тетяна Борзенкова,

заступник директора з науково-методичної роботи
гімназії № 136 м. Києва

Перед сучасним учителем життя ставить завдання, які, з одного боку, є традиційними (навчити, розвинути, сформувати, виховати), з другого боку – новими (світ, у якому доведеться жити нашим учням, змінюється набагато швидше, ніж школа, до нас приходять покоління дітей, які живуть в інформаційному суспільстві й не уявляють іншого), тобто повинні відповідати завданням сучасної школи, а саме:

- Навчити учнів планувати свою діяльність на уроці та вдома;
- Виробити уміння здобувати знання самостійно;
- Розвивати навички творчого мислення, бо коли учні інтерактивно працюють із будь-якою інформацією, вони
  - вчатьс я мислити,
  - тренують інтелектуальні здібності,
  - застосовують набуті знання на практиці.

На наш погляд, надзвичайно складною проблемою для вчителя, з точки зору пріоритетності, а потім і якості навчання, є наявність та вибір із існуючого переліку відповідного навчально-методичного забезпечення проведення уроку. Мова йде про наочні посібники, яких або обмаль, або вони не відповідають сучасним вимогам, або такі, що зорієнтовані на застосування інформаційних технологій.

Навчально-методичний комплект вчителя – украй потрібний інструментарій для організації продуктивної його роботи. Складовими комплексу є, крім Державної програми з предмета та рекомендованого Міносвіти та науки України списку підручників, комплект посібників, різних за:

- призначенням (дидактичного, методичного, виховного характеру);
- формою (стаття, збірник, довідник, хрестоматія);
- видом (наочність, робочий зошит, електронні засоби навчання).

Саме цей аспект аналізу якості діяльності вчителя є достатньо складним для заступників директора з навчально-виховної роботи, а в школах нового типу (гімназіях, ліцеях, колегіумах) – для заступників директора з науково-методичної роботи:

- *За якими критеріями аналізувати вибір*

(Продовження на с. 79)

лад, громадянській освіті, екологічному, естетичному вихованню, формуванню здорового способу життя тощо;

– Посібники, присвячені окремим формам і видам навчання – практичним, лабораторним роботам; організації самостійної роботи школярів – збірники тестових завдань, задач, збірники диктантів, переказів; методичні рекомендації щодо проведення екскурсій, вивчення курсів за вибором, факультативів, видів позакласного та позашкільного навчання;

– Посібники типу хрестоматії, книги для читання, довідники, словники, визначники, енциклопедії тощо;

– Окремий тип посібників становлять електронні засоби навчання.

Запропонована типологія дає можливість визначити зміст і рівень методичних посібників, але не враховує специфіки типів методичних посібників, а саме: призначення і вплив їх на різний рівень підготовленості вчителів, типу школи тощо.

Усі посібники, з нашої точки зору, можна класифікувати також за сімома ознаками:

- 1. Навчального предмета.**
- 2. Галузі науки.**

Наприклад: природознавство, біологія рослин, біологія тварин, біологія людини, загальна біологія, екологія тощо.

- 3. Об'єкту впливу.**

Наприклад: для учнів, вчителів, методистів, вихователів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, батьків.

4. Типів загальноосвітніх навчальних закладів, класів.

Наприклад: середніх шкіл, ліцеїв, гімназій, профільних класів, спеціалізованих шкіл, спеціальних шкіл, вечірніх шкіл тощо.

5. Видів навчальної діяльності.

Наприклад: збірники диктантів, переказів, збірники тестових завдань для державної підсумкової атестації, збірники задач, посібники з методики проведення спостережень у природі, практичних робіт тощо.

6. Мови навчання.

Наприклад: посібники з української мови для шкіл з російською мовою навчання, для вивчення румунської мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання тощо.

7. За формою.

Наприклад: електронні засоби навчання, відеофільми, кінофільми, діафільми, таблиці тощо.

Для оцінки якості навчально-методичної літератури використовують різноманітні критерії. Найважливішими, з нашої точки зору, є дидактичні і методичні критерії. До них належать: доступність, науковість, логічна послідовність викладення матеріалу, системність, теоретична насиченість, інформативність, ступінь відображення міжпредметних зв'язків, емоційність, цікавість, ілюстративність; наявність понятійно-термінологічного апарату; здатність організувати різні види навчальної діяльності учнів; відповідність навчальній програмі; логічна культура посібника тощо.

Якщо навчально-методичний посібник оцінювати як інструмент навчального процесу, то слід, звичайно, використовувати дидактичні та методичні критерії. Якщо посібник сприймати як інструмент роботи учня, варто враховувати і гігієнічні вимоги до якості книги. Якщо посібник розглядати як товар, для його оцінки

учителем навчально-методичного комплекту?

- *Як визначити ефективність його вибору?*
- *За якими критеріями готувати рекомендації для вчителя-початківця, а на які аспекти звертати увагу, якщо методичної допомоги потребує вчитель з певним досвідом роботи?*

Зважаючи на це, розглянуті в статті Ващенко Л.С. питання критеріїв оцінювання навчально-методичного комплексу підтверджують актуальність і практичну значущість обраної теми.

На наш погляд, цінним у дослідженнях автора є всебічність аналізу наявних критеріїв, що дозволяє вчителю, заступнику директора зробити конкретні висновки щодо їхньої ефективності.

Методика, запропонована автором, є зручною, бо легко “згортається” в порівняльну таблицю, за допомогою якої можна провести порівняльний аналіз наявних з предмета посібників. Вона може складатися з 2-х частин: — інформативної та якісної — і мати такий вигляд (див. табл. 1 на с. 80).

Рекомендації щодо застосування цієї методики можуть стати в пригоді заступникам директорів з НВР, з НМР під час вивчення стану викладання предмета, підготовки проекту наказу, довідок, опису передового педагогічного досвіду вчителя, надбанням методичного кабінету.

По змозі доцільно, на наш погляд, навчити цієї методики оцінки посібників (як мінімум першої, інформаційної, частини) бібліотекаря школи, голову МО, вчителя-предметника.

На підставі вищезгаданого вважаємо, що *представлена стаття має наукове та практичне значення, відповідає вимогам часу, а її автор Ващенко Л.С. запропонувала сучасну методику, зручну у використанні, ефективну у визначенні основних критеріїв навчально-методичного комплекту.*

використовують економічні показники, які оцінюють його собівартість, технологічність тощо. Таким чином, посібники оцінюються з різних позицій залежно від потреб користувача. У

педагогічній діяльності він оцінюється вчителем, у виробничій діяльності – видавцем, у санітарно-гігієнічній сфері – лікарем.

Найбільш оптимальною системою критеріїв оцінювання навчально-методичної літератури є система, запропонована В.М. Полонським [4, 5]. Вона не є досконалою, але, як показала практика, вона дає можливість оцінити якість навчально-методичної літератури з урахуванням її специфіки і може бути корисною для теоретичного та практичного осмислення оцінки якості навчально-методичного комплекту.

Для оцінки якості навчально-методичної літератури можна використати такі типові критерії:

1. Актуальність.

Основний зміст посібника доповнює, конкретизує основні положення підручника відповідного курсу, допомагає вчителям краще зрозуміти змістові лінії курсу з урахуванням вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

2. Новизна.

Методичний посібник містить рекомендації щодо реалізації концепції навчального предмета в 12-річній школі; сприяє варіативному викладенню матеріалу, індивідуальному підходу до навчання школярів; має на меті формування ключових компетентностей. В основу викладення матеріалу покладено продуктивні методи.

3. Практична значущість.

Методичний посібник містить практично-орієнтовані рекомендації щодо вивчення предмета; доступний,

Критерії оцінювання	Назва посібника	Назва посібника	Назва посібника
Інформативна оцінка посібника			
Навчальний предмет	Біологія людини		
Галузь науки	Біологія		
Об'єкт впливу	Вчителі, які мають певний досвід		
Тип ЗНЗ	ЗНЗ		
Вид навчального посібника	Посібник з методики проведення факультативних занять		
Мова навчання	Українська		
Форма	Електронні засоби навчання		
Новизна	Базується на організації особистісно-зорієнтованого навчання		
Практична значимість	Дана методика проведення факультативних занять		
Оцінка якості навчально-методичної літератури (може бути словесна або бальна)			
Науковість	12		
Відповідність програмі	12 відповідно навчальній програмі факультативного курсу		
Різноманітність видів навчальної діяльності	3 (не представлені інтерактивні технології)		
Наявність понятійно – термінологічного апарату	10		
Ілюстративність	12 насичений		
Цікавість	10		
Емоційність	8		
Міжпредметні зв'язки	не представлені		
Інформативність	12 насичений інформаційно		
Теоретична насиченість	8 достатня		
Системність	12		
Логічна послідовність	12		
Доступність	8		
Відповідність структурі посібника	Відповідає структурі підручника та державним програмам		
Наявність сучасних методів, форм роботи	3		
Загальна оцінка	122 з 180		

цікавий і може бути використаний учителями різної кваліфікації.

4. Теоретична значущість.

Посібник містить рекомендації щодо реалізації нових концепцій, підходів до навчання, суттєво змінює існуючі ідеї в методиці вивчення предмета.

Водночас учителі та методисти під час опитування запропонували доповнити критерії оцінювання якості та ефективності навчальних посібників такими:

- передовий методичний досвід;
- поурочне планування;
- план і структура змісту уроків;
- різні види та рівні завдань для учнів;
- додаткова література для вчителів;
- відповідність структури підручника;
- методичний апарат.

У часовому вимірі науково-методичний комплект може оцінюватися на трьох рівнях:

– Рівень найближчих результатів. Передбачає оцінювання вчителями науково-методичного комплекту під час підготовки до навчального процесу та безпосередньо на уроці;

– Рівень середньотривалих результатів. Передбачає оцінювання науково-методичного комплекту учнями, вчителями, методистами, вченими, за результатами апробації (2-х років);

– Рівень довготривалих результатів. Це – соціально значущі результати, які можуть впливати, наприклад,

на поліпшення якості певної освітньої галузі.

Особливістю оцінювання науково-методичного комплексу є також те, що воно здійснюється експертами різного рівня: вченими, авторами підручників, посібників, якщо можна так сказати – теоретиками; методистами, які, як правило, дають первинну оцінку методичних посібників; численною аудиторією вчителів-практиків.

Різна тривалість оцінювання та багаторівневність компетентності експертів може створити труднощі в інтерпретації оцінки якості навчально-методичного комплекту. Саме тому *важливим, з нашої точки зору, є розроблення взаємопов'язаних критеріїв оцінювання якості навчально-методичного комплекту незалежного від рівнів експертної оцінки.*

Цінним у цих критеріях є всебічність аналізу наявних критеріїв, що дозволяє вчителю, заступнику директора зробити конкретні висновки щодо їхньої ефективності

Тетяна
Борзенкова

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету Міністрів України.
2. Максаковский В.П. Пути совершенствования учебно-методического комплекса. // Сов.педагогика – 1983. – №9. – С.55-59.
3. Пасечник В.В. Сравнительный анализ методических пособий по биологии. Проблемы школьного учебника. – М.: Просвещение, 1986. – С.69-78.
4. Полонский В.М. Исследования в педагогике. / Большая Российская Энциклопедия. – М., 1993. – С. 384-385.
5. Полонский В.М. Методы исследования проблем образования. // Педагогика. – 1994. – №2. – С.10-15.
6. Науменко В.О. Про новий навчально-методичний комплект з читання для 2 класу. // Початкова школа. – 2003. – №6. – С.23-28.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ У ЗНЗ: МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Діяльність учителя спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу в сучасних умовах складна й багатоаспектна. Ситуації, в яких може опинитися вчитель, особливо молодий, у багатьох випадках не передбачувані, а тому їх важко змодельовати. *Досягнення мети дослідження зумовило необхідність розробки не лише змістовної моделі професійної компетентності вчителя іноземних мов, а й теоретичного обґрунтування та практичної апробації організаційно-структурної моделі розвитку професійної компетентності молодого вчителя* в спеціалізованому навчальному закладі та механізму управління цим розвитком.

Обрані методологічна основа та теоретичні підходи до розвитку професійної компетентності молодого вчителя дозволили визначити такі закономірності цього процесу:

- відповідність мети розвитку професійної компетентності соціальному замовленню суспільства та державним вимогам до кваліфікаційних характеристик учителя;
- трансформація кількісних змін в особистісних і професійних утвореннях молодих вчителів у нову якість;
- прямо пропорційний вплив

оточуючого середовища на зміст і структуру професійної компетентності вчителя;

- залежність ефективності розвитку від ступеня його ресурсного забезпечення;
- визнання цінності результатів процесу розвитку його соціальною значущістю.

За даними констатувального експерименту, до чинників індивідуального розвитку професійної компетентності молодих вчителів віднесено мотиви вибору професії та досягнення успіху в професійній діяльності, бажання професійного вдосконалення, ступінь соціальної та суспільної активності, якості характеру; до групових чинників – особливості організації діяльності вчителів у навчальному закладі, характер взаємин у колективі, ступінь допомоги адміністрації. Грунтуючись на наукових означеннях, сприятливими названо чинники, які “допомагають розвитку професійної компетентності”, несприятливими – чинники, “які цьому процесу заважають”. І.М. Трофімов виокремлює ще “підтримуючі й послаблюючі групи чинників”. До підтримуючих він відносить: енергетичні ресурси організму, вимоги соціально-професійного середовища, набутий досвід; до послаблюючих – зниження працездатності за рахунок стану здоров’я, дефіцит професійного спілкування, нестачу мотивації.

Результати констатувального експерименту та здійснений аналіз сучасних наукових

**Олена
ОНАЦЬ**

Директор СШ 41
ім. З.К. Слюсаренка м. Києва,
здобувач лабораторії управління освітніми закладами
Інституту педагогіки АПН України

розвідок дозволяє зробити висновок щодо взаємозв'язку між чинниками та умовами розвитку професійної компетентності молодих учителів: *позитивна динаміка спостерігається лише тоді, коли зовнішні чинники переходять у внутрішні умови розвитку. Крім цього, умови і чинники розвитку професійної компетентності молодого вчителя безпосередньо детермінують мотивацію його професійної діяльності.*

Якщо схематично об'єднати змістовні компоненти поняття “професійна компетентність учителя”, з умовами і чинниками розвитку, можна отримати модель розвитку професійної компетентності молодого вчителя, яка виражає структурний та організаційний взаємозв'язок зазначених понять (мал. 1).

Запропонована модель дозволяє планувати й реалізувати управлінський супровід – “запобігання порушенню чи руйнуванню налагодженої системи роботи” розвитку професійної компетентності молодого вчителя у спеціалізованому загальноосвітньому навчальному закладі: умови розвитку можна забезпечувати і таким чином підтримувати позитивну динаміку розвитку (через комплекс заходів “знизу”), чинники можна контролювати – перевіряти ступінь їх впливу на процес розвитку і вносити корекції при необхідності (завдяки адміністративним діям “зверху”). З урахуванням пріоритетних напрямів дій суб'єктів управлінської ланки спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу, які здійснюватимуть цей супровід через систему науково-методичної роботи, його можна представити схематично (див. мал. 2.).

Спираючись на педагогічні дослідження І.М. Богданової, В.О. Караковського, О.І.

ВІЗИТКА ШКОЛИ

*Спеціалізована школа № 41
ім. З.К.Слюсаренка м. Києва*

У школі всього вчителів – **46**, із них: Заслужений вчитель України – **1**; вчителі-методисти – **5**; старші вчителі – **4**; вища категорія – **14**; перша категорія – **6**; друга категорія – **4**; спеціалісти – **14**. Кількість учнів – **404**.

Школа має свою символіку: прапор, гімн, емблему. **1991–1992 роки** – зміна статусу: школа стала українськомовною;

1994 рік – відкрито 10-ті юридичні класи з поглибленим вивченням правознавства;

1996 рік – відкрито 8-9 суспільно-гуманітарні класи, де поглиблено вивчаються українська мова і література, історія, право, етика, англійська мова;

2001 рік – школа отримала статус спеціалізованої з поглибленим вивченням англійської мови, спеціалізовані-1-4 класи;

2003 рік – відкрито 10-й економічний клас з поглибленим вивченням економіки, основ підприємницької діяльності.

У школі вивчається українознавство, художня культура, основи інтелектуальної власності, права людини, валеологія. Експериментальні класи вивчають сенсомоторику, логіку, спілкування і партнерство, буквар економіки, самопізнання, раціональну поведінку, суб'єкти ринку.

Директор школи – Ониця Олена Миколаївна, заслужений учитель України, Відмінник народної освіти, Президент Асоціації керівників шкіл України, член колегії МОН, шеф-редактор газети “Директор школи”, член правління Європейської Асоціації керівників шкіл (ESHA).

Школа є базовою для НПУ ім. М.П.Драгоманова та педагогічного коледжу, співпрацює з Інститутом педагогіки (лабораторії управління закладами освіти та інновацій, географії). Велика увага у школі приділяється формуванню національної самосвідомості учнів, патріотичному вихованню, розвитку творчих здібностей, формуванню соціально зрілої особистості. Цьому сприяє шкільний музей бойової слави 56-ї гвардійської Васильківсько-Шепетівської, орденів Леніна, Червоного прапора, Суворова та Кутузова другого ступеня танкової бригади 3-ї гвардійської танкової армії Маршала Рибалка, який відкритий у 1967 році і має свої добрі традиції. Учні школи є активними учасниками ділових ігор та конференцій: “Від Магдебурзького права – до муніципального самоврядування”, “Україна. Крок – XXI століття: погляд молодих”, “Модель ООН в Україні” та ін.

Працюють гуртки та клуби за інтересами: “Юний залізничник”, хорový (у рамках угоди з симфонічним оркестром Роджера Макмеріна), театр “Сузір'я”, “Українська вишивка та писанка”, танцювальний, спортивні секції.

На базі школи часто проводяться семінари та зустрічі керівників шкіл України та Асоціації керівників шкіл Європи.

Школа пишається своїми випускниками. Серед випускників – відомі журналісти *Сергій Рахманін, Віталій Портников*, срібний чемпіон Європи з фігурного катання *Дмитро Дмитренко*, народний депутат України *Павло Рябікін* та інші.

ДО ТЕОРІЇ ПИТАННЯ

Як показав аналіз наукової літератури, у педагогічній науці поширеним є моделювання професіограм майбутнього вчителя з урахуванням отриманої спеціалізації (праці В.П. Беспалько, Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьоніна та ін.) або моделей навчальних закладів різних типів (праці Л.П. Большакової, А.Я. Данилюка, В.А. Ясвіна та ін.). Моделі розвитку професійної компетентності молодого вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі, зокрема спеціалізованому, відсутні. Саме тому одним із завдань дослідження обрано розробку такої моделі, цільовим призначенням якої є удосконалення змісту і засобів роботи з молодими вчителями у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах через систему науково-методичної роботи.

На основі досліджень Є.П. Білозерцева, А.К. Маркової, Н.Г. Ничкало, В.О. Сластьоніна можна стверджувати, що розвиток компетентності молодого вчителя відбувається під час його професійної діяльності в системі взаємодії з іншими суб'єктами навчального закладу і є складовою загального процесу формування "Я-концепції" вчителя. На цій підставі методологічною основою розвитку професійної компетентності молодого вчителя обрано психологічну теорію діяльності (П.Я. Гальперін, О.Н. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн), провідними науковими підходами – функціональний, полісуб'єктний та особистісний. Теоретичну основу розвитку професійної компетентності молодого вчителя, на якій будується науково-методична робота навчального закладу, складають положення андрагогіки (науки про навчання дорослих) та педагогічної акмеології (науки про шляхи досягнення професіоналізму).

З метою з'ясування закономірностей розвитку професійної компетентності молодого вчителя ми звернулися до основних положень біосоціальної теорії про природу розвитку людини. Згідно з дослідженнями Б.Г. Анан'єва, "людина у своєму розвитку проходить шлях від індивіда як носія психофізіологічних якостей до особистості як носія психосоціальних якостей і до суб'єкта діяльності як носія когнітивних якостей". Таким чином, напрямками розвитку кожної людини є: соціальний та діяльнісний. Оскільки професійна компетентність учителя, з одного боку, є соціальним утворенням, а з другого – результатом діяльності особистості, то визначені напрями можна вважати напрямками розвитку професійної компетентності молодого вчителя.

Цей висновок добре корелюється з результатами наукових пошуків Є.І. Рогова щодо динаміки та суті формування компетентності вчителя. Він уважає, що розвиток компетентності відбувається при:

- зміні мотиваційних установок вчителя (під час спілкування із суб'єктами діяльності) та удосконаленні особистості вчителя (під час формування професійного світогляду);
- зміні системи діяльності вчителя (під час просування за рівнями розвитку компетентності).

Савченко та інших учених, використання розробленої моделі розглядалося перш за все як метод опосередкованого теоретичного керування об'єктом дослідження суб'єктами управління. Можна схематично представити ієрархічну структуру суб'єктів управління (див. мал. 3), які одночасно є представниками відповідних організаційних структур науково-методичної роботи закладу.

Кожний із суб'єктів управління має власні функції, які визначають завдання і зміст його управлінської діяльності щодо розвитку професійної компетентності молодого вчителя. Аналіз наукових розвідок учених та результати констатувального експерименту дозволяють виокремити такі функції управління (див. табл. 1).

Застосовування діяльнісного підходу до способу виконання професійних функцій надало можливість виокремити такі *кваліфікаційні рівні розвитку професійної компетентності молодого вчителя*:

індивідуальний почерк →

індивідуальний стиль →

професіоналізм →

педагогічна майстерність.

Застосовування особистісного підходу до змісту педагогічної діяльності вчителя та врахування зв'язку між поняттями "рівень" і "ступінь" розвитку приводять до іншого ранжування – за ступенями розвитку професійної компетентності вчителя (при цьому поняття "ступінь" розуміється як "рівень виконання професійної діяльності").

Управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя, перш за все, ми розглядали як процес визначення стратегії й тактики досягнення заданого кваліфікаційного рівня. При цьому перспективні завдання науково-методичної роботи щодо діяль-

ності молодих учителів являють собою стратегію, а поточні – тактику розвитку їхньої професійної компетентності.

СУТНІСТЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу

У науковій літературі можна зустріти декілька визначень науково-методичної роботи:

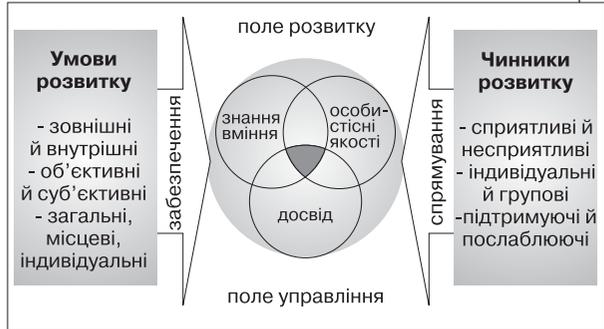
1) як “комплексу взаємопов’язаних заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу та професійної майстерності, підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників”;

2) як “цілісної системи взаємопов’язаних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагога, на розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, досягнення позитивних наслідків навчально-виховного процесу”.

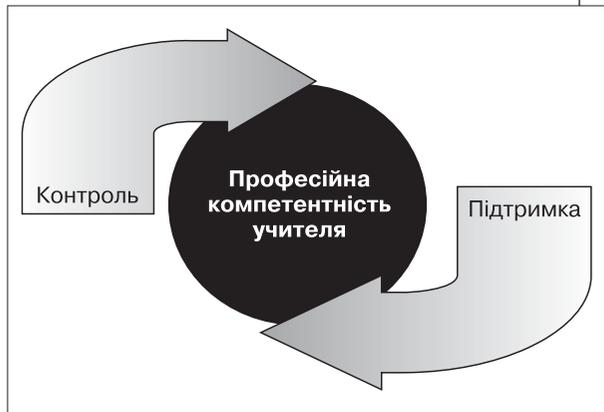
Сутність науково-методичної роботи спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу полягає у створенні простору для творчості педагога, а її безпосередня мета – у сприянні зростанню професійного рівня вчителя. Мета науково-методичної роботи конкретизується через систему завдань, які обираються відповідно до нормативно-правової бази, що визначає державну політику в галузі праці та післядипломної освіти вчителів. На підставі результатів констатувального експерименту, стратегічними завданнями науково-методичної роботи у спеціалізованому навчальному закладі щодо розвитку професійної компетентності молодих вчителів обрано:

- поглиблення філософсько-педагогічних знань;

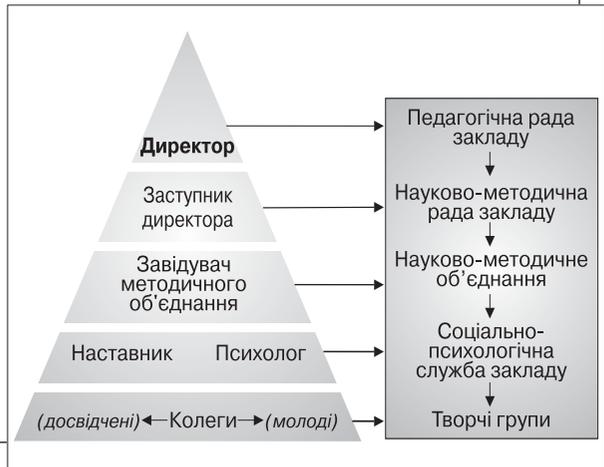
Мал. 1. Організаційно-структурна модель розвитку професійної компетентності молодого вчителя

Мал. 2. Схема управлінського супроводу розвитку професійної компетентності молодих учителів

Мал. 3. Ієрархічна структура суб’єктів управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя та організаційних структур науково-методичної роботи навчального закладу

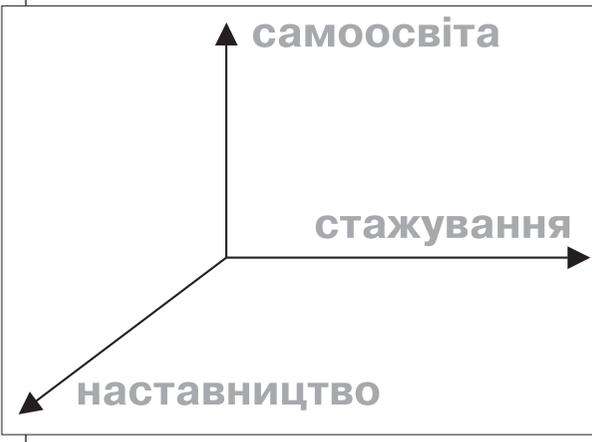
Мал. 4. Матриця співвідношення підходів, сфер і аспектів розвитку професійної компетентності молодих вчителів

Сфери розвитку	Наукові підходи	Аспекти розвитку
професійно-змістова	функціональний	предметно-логічний
професійно-діяльнісна	діяльнісний	структурно-діяльнісний
професійно-особистісна	особистісний	організаційно-комунікативний

Мал. 5. Структура стартової професійної компетентності молодого вчителя

Мал. 6. Базис розвитку професійної компетентності молодого вчителя

- освоєння методики викладання предмета;
- практичне застосування теоретичних положень дидактики.

Аналіз педагогічної літератури та результатів констатувального експерименту показав, що принципами, які можна розглядати в якості керівних ідей, що беруться за основу при виконанні завдань науково-методичної роботи, доцільно обрати такі принципи:

- **демократизації**, який виражає відкритість і прозорість всього управлінського циклу й забезпечує можливість для ініціативи та самореалізації;
- **мотивації** діяльності, що передбачає постійне зосередження уваги молодого вчителя на необхідності професійного зростання;
- **орієнтації** на спосіб, що спрямований на пошук оптимального способу здійснення педагогічної діяльності;
- **проектування**, який полягає у створенні ситуацій, у яких молодий учитель, спираючись на наявний досвід, знайде новий метод або спосіб їх вирішення;
- **залучення**, що обумовлений природою професійної діяльності вчителя як багатофункціональної полісуб'єктної діяльності;
- **передачі функцій**, який полягає у створенні умов, коли молодий вчитель самостійно контролює розвиток власної професійної компетентності.

ПРОЕКТУВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ

Дотримання цих принципів дозволяє фокусувати увагу молодих учителів на рефлексивних точках розвитку ком-

петентності, фіксувати перебіг етапів розвитку, керувати “просуванням” молодих учителів до якісно нового стану компетентності. Відповідно до цих принципів здійснюється проектування розвитку професійної компетентності молодих учителів, визначаються поточні завдання, організаційна структура науково-методичної роботи, добираються методи і прийоми управлінських дій у конкретних ситуаціях.

Здійснений аналіз педагогічної літератури та наявного досвіду показав, що науково-методична робота з молодими вчителями у спеціалізованому загальноосвітньому навчальному закладі може будуватися за такими типами організації: “лінійна” організація, яка передбачає поступове зростання професійної компетентності молодого вчителя у заданому напрямі та “нелінійна” організація, в якій реалізується диференційований підхід до визначення рівня сформованості компетентності кожного вчителя з наступною інтеграцією за групами. Результати констатувального експерименту свідчать, що найбільш ефективним є модульно-блочний тип організації науково-методичної роботи, коли кожний молодий вчитель, з одного боку, здійснює професійну діяльність у власному модулі розвитку, а з другого — входить до певного блоку групової чи колективної діяльності.

Констатувальний експеримент засвідчив, що при будь-якому типі організації науково-методичної роботи алгоритм управлінської діяльності суб'єктів управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі визначається змістом управлінського циклу і виглядає таким чином:

- визначення переліку напрямів розвитку професійної компетентності;
- відбір змісту і форм діяльності, яка може забезпечити розвиток;
- встановлення рівня сформованості компетентності на кожному етапі розвитку;
- розробка системи моніторингу розвитку.

Проектування розвитку професійної компетентності молодих учителів здійснюється згідно зі схемою управлінського супроводу розвитку професійної компетентності молодого вчителя (див. мал. 2). **Пріоритетним завданням науко-**

во-методичної підтримки при цьому вважається вироблення у молодого вчителя узагальненого способу професійної діяльності, на основі якого у майбутньому здійсниться його професійне зростання.

Для забезпечення успішного виконання зазначених завдань науково-методичної роботи навчального закладу та професійної діяльності молодого вчителя, *розвиток його професійної компетентності необхідно здійснювати у трьох провідних сферах — професійно-змістовій, професійно-діяльній та професійно-особистісній. З огляду на це, реалізація пріоритетного завдання науково-методичної підтримки молодого вчителя має відбуватися в трьох аспектах: предметно-логічному (при плануванні змісту діяльності), структурно-діяльносному (при визначенні організації діяльності), організаційно-комунікативному (при плануванні видів і форм спілкування).* Співвідношення між сферами й аспектами розвитку професійної компетентності молодого вчителя з урахуванням наукових підходів до цього процесу можна подати у вигляді матриці (див. мал. 4). Побудована матриця дозволяє узгоджувати адміністративні дії при виборі форм науково-методичної роботи, дотримуватися цільової спрямованості заходів.

Таким чином, *при побудові механізму управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя в спеціалізованому загальноосвітньому навчальному закладі ми виходили з припущення, що під час навчання у вищому навчальному закладі вона була сформована на потенційному рівні.* Структуру цього рівня професійної компетентності молодого вчителя, який ми назвали стартовим, можна представити схематично (див. мал. 5).

ВИСНОВКИ

Отже, професійна компетентність молодого вчителя є результатом ґрунтовної базової підготовки та неперервного підвищення його загальнокультурного та професійного рівня в різноманітних формах. На підставі результатів констатувального експерименту, провідними формами розвитку професійної компетентності можна обрати індивідуальні — самоосвіту, стажування та наставництво. З урахуванням цього роз-

виток професійної компетентності молодого вчителя відбувається у просторі, утвореному тривимірним базисом розвитку, який складають базові напрями індивідуальної роботи з молодими вчителями в загальноосвітніх навчальних закладах: самоосвіта, стажування, наставництво. Схематично базис розвитку професійної компетентності можна представити за допомогою векторів розвитку, які й утворюють “поле розвитку” (див. мал. 6).

Грунтуючись на результатах констатувального експерименту, можна стверджувати, що самоосвіта має суттєве значення для розвитку професійної компетентності молодого вчителя. Б. Тевлін критеріями готовності до самоосвіти називає “уміння молодого вчителя вибрати напрям пошуку, здатність працювати з педагогічним досвідом, потребу підвищення рівня власної педагогічної культури”. М. Ярмаченко наголошує на виключному значенні для самоосвіти “бачення життєвого сенсу в навчанні, свідомого визначення мети, здатності до самостійного мислення, самоорганізації і самоконтролю” молодого вчителя.

Сьогодні, коли в Україні значно розширилися міжнародні зв'язки, особлива увага приділяється питанням стажуван-

ня вчителів. Як було встановлено під час констатувального експерименту, воно може здійснюватися в різних формах: при вищих навчальних закладах (навіть за кордоном за грантовими програмами); на базі інститутів післядипломної освіти; на базі інших навчальних закладів (навіть в інших містах); у власному навчальному закладі під час педагогічного шефства з боку досвідченого вчителя. Усі форми стажування об'єднують реалізація таких функцій: професійно-освітньої – удосконалення професійних умінь, підвищення рівня загальнонаукової та методичної підготовки, розширення обізнаності з певною педагогічною проблемою; виховної – формування ціннісних орієнтацій, залучення до системи самоосвіти, стимулювання активності.

Як засвідчив констатувальний експеримент, стажування у власному навчальному закладі за своєю суттю є наставництвом. Воно дає можливість членам адміністративної ланки навчального закладу управляти процесом розвитку професійної компетентності молодого вчителя через такі етапи:

- **навчально-підпорядкований**, коли досвідчений учитель передає знання й досвід роботи, сприяє формуванню вмінь і навичок педагогічної діяльності;
- **репродуктивно-співвиконавський**, при якому наставник і стажер працюють у тісному контакті, спільно моделюють систему уроків з теми, позакласні заходи;
- **творчо-лідерський**, коли в молодого вчителя сформовано власний стиль професійної діяльності.

Таким чином, визначення напрямів, сфер, аспектів і базису розвитку професійної компетентності молодого вчителя, дозволяє моделювати цей процес і управляти ним через систему науково-методичної роботи спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу, яка охоплює всі галузі професійної діяльності вчителя:

- навчання (розвиток знань і вмінь щодо викладання фахових навчальних предметів);
- виховання (розвиток особистісних якостей);
- спілкування (розвиток комунікативної сфери особистості).

Таблиця 1

Функції управління розвитком професійної компетентності молодих учителів

Назва функції	Зміст діяльності
Професійно-освітня	допомога в підвищенні рівня загальнонаукової, фахової та методичної підготовки удосконалення професійних вмінь та навичок
Діагностична	діагностування особистісних якостей та здібностей молодих вчителів вивчення результатів діяльності молодих вчителів
Оцінювально-прогностична	діагностика наявного рівня професійної компетентності і прогнозування напрямів розвитку
Аналітична	аналіз інструктивних документів щодо особливостей викладання навчальних предметів аналіз шкільної документації, яка характеризує професійну діяльність молодих вчителів
Організаційно-координаційна	забезпечення умов для професійного розвитку і спрямування дії зовнішніх і внутрішніх чинників
Регулятивно-корекційна	рефлексія діяльності молодого вчителя й внесення оперативних змін
Контролююча	отримання інформації щодо кількісних та якісних змін у професійній компетентності молодих вчителів здійснення контролю за станом розвитку професійної компетентності

ПРОФЕСІОГРАМА ДИРЕКТОРА ШКОЛИ НОВОГО ТИПУ: ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ, КОЛЕГІУМУ

Управління
школою

Психолого-педагогічна література не дає завершеного визначення поняття “професіограма”. Приступаючи до аналізу цієї проблеми, вважаю за доцільне хоч у загальних рисах здійснити спробу сформулювати це поняття. Професіограма – це опис сукупності систематизованих, науковообґрунтованих, структурованих теоретичних знань і практичних умінь (в окремих випадках – навичок), які об’єктивно потрібні особистості для виконання тієї чи іншої спеціалізованої діяльності або посадових функціональних обов’язків, а також визначені моральні та психолого-фізіологічні риси, адекватні умовам праці і вимогам часу на конкретному історичному етапі розвитку суспільства. Методологічною основою складання професіограми є системно-функціональний аналіз змісту, умов, а також моральних і психолого-фізіологічних умов діяльності особистості конкретної професії чи посади.

Практична реалізація функцій директора школи нового типу висуває до його професіограми ряд об’єктивно потрібних вимог, які можна подати у вигляді моделі професійної компетентності, яка враховує його політичну культуру, патріотизм у поєднанні з повагою до інших народів і націй, високі моральні якості, суспільну активність, особисті якості.

Розглянемо кожну складову професіограми окремо.

Професіограма політичної культури директора школи нового типу включає ґрунтовну світоглядну підготовку; сформованість національних і державницьких ідеалів; готовність і здатність активно і творчо виконувати завдання, поставлені суспільством перед освітою; державницький підхід до вирішення принципових питань; здатність до свідомої орієнтації і розуміння змісту внутрішньої і зовнішньої політики держави; знання закономірностей і особливостей соціально-економічних процесів в українському суспільстві та за кордоном; політичну ерудицію й орієнтацію в концептуальних підходах різних суспільних рухів та партій.

Патріотизм – це: відданість ідеалам демократичної України; любов до Батьківщини, свого краю; повага до історичних та народних традицій суспільства в цілому та різних регіонів України; розуміння особливостей прогресивних рухів, знання

Іван ЖЕРНОШЕК

Професор

При написанні роботи було використано окремі дослідження професора Маслова В.І.

Директор школи, ліцею, гімназії № 4/2005

ПРОФЕСІЙНІ ЗНАННЯ

Знання Закону України “Про освіту”, Закону України. Про загальну середню освіту”, Національної доктрини розвитку освіти України, Державної національної програми “Освіта” (Україна XXI століття), Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад, Концепції середньої загальної освіти України, Декларації Прав дитини.

Знання типів навчальних закладів з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою, методику поглибленої загальноосвітньої підготовки учнів, спеціалізації навчання учнів за профілями, організації навчальноознайомлювальної практики, організації навчання в розгалуженій системі факультативів і спецкурсів за вибором, основ поглибленого навчання учнів з орієнтацією на завершення процесу професійного самовизначення, організації учнів у науково-пошуковій роботі та проєктивній діяльності, реалізації принципу індивідуалізації та диференціації навчання в школі нового типу та креативності (творчості) кожного учня, організації роботи над науково-методичною темою (проблемою) школи, успішного проходження індивідуальної пізнавальної траєкторії кожного учня відповідно до темпу фізичного і психологічного та інтелектуального становлення дитини, основ роботи наукових товариств та секцій, організації виробничої науково-ознайомчої практики, організації учнівського самоврядування в школі, використання в навчальному процесі новітніх інформаційних технологій, організації поглибленої навчальної дозвільської підготовки учнів, організації навчання за інтегрованими програмами, нових форм і методів управління модульно-розвивальною технологією, організації науково-дослідницької роботи учнів та проведення науково-практичних конференцій, документально-правового забезпечення навчально-виховного процесу й управлінської діяльності школи нового типу.

Знання психолого-педагогічної суті й закономірностей процесу виховання, концепцій формування виховних ідеалів громадянина демократичного суспільства та громадянина України, принципів і методів виховання громадянина України, концептуальних підходів до формування національної ідеї, системи побудови змісту виховної роботи в сучасній школі, основ формування світогляду школярів, основ формування активної життєвої позиції і основ виховання свідомого ставлення до праці, змісту та методики організації профорієнтації учнів, суті морального вихо-

вання, вироблення свідомої дисципліни та культури поведінки школярів, основ патріотичного і національного виховання громадянина України, основ виховання на духовній спадщині, національних традиціях народу України.

Знання закономірностей високого рівня розумового розвитку учнів шкіл нового типу, методів наукового дослідження та вміння їх застосовувати на практиці, технології особистої кар’єри, високої самоорганізації, свідомого дотримання етичних норм і темпераменту й характерологічних особливостей, системи виховання школярів, яка б забезпечила формування їх соціальної активності й відповідальності через залучення до процесу державотворення і формування суспільних стосунків, суті реформування державного та галузевого управління, суті державної політики в галузі освіти та умов її реалізації в управлінській діяльності, суті управління загальноосвітнім навчальним закладом, автономності діяльності школи нового типу згідно з чинним законодавством у галузі освіти, забезпечення співробітництва з науковими установами і органами громадського самоврядування.

Знання особливостей статевого виховання учнів та підготовки їх до сімейного життя, основ естетичного, фізичного виховання школярів, основ санітарно-гігієнічного виховання учнів, змісту і форм правового та екологічного виховання школярів.

Знання статутів та виховних можливостей громадських та юнацьких організацій і об’єднань України, принципів положень різних релігійних конфесій України та їх урахування в педагогічному процесі, особливостей функціонування учнівського колективу як засобу виховання школярів, ролі особистості в колективі та шляхів її формування, форм спілкування школярів і педагогів, психолого-педагогічних основ самовиховання, педагогічних основ учнівського самоврядування в школі, змісту і форм спільної роботи школи та сім’ї і громадськості з виховання школярів, шляхів попередження правопорушень неповнолітніми, основ сімейного виховання, критеріїв оцінки виховної роботи.

Знання технології керівництва виховною роботою в школі, методик соціально-педагогічних досліджень в області збирання інформації щодо виховного процесу з метою діагностування і прогнозування розвитку процесів виховання школярів, технології планування виховної роботи в школі, методики педагогічного керівництва учнів-

ським самоврядуванням, методики організації роботи учнівських організацій і наукових товариств, методики роботи з класними керівниками, методів вивчення рівня виховної роботи в школі і окремих підрозділах, методики роботи з талановитими та обдарованими.

Знання навчальних планів (за якими працює школа нового типу), основних вимог до підбору і розстановки педагогічних кадрів, володіння глибокими знаннями в галузі управління школою, різнопланових комп'ютерних і ТЗН та їх призначення, змісту навчальних програм школи, норм оцінок (знань, умінь і навичок), закономірностей процесу навчання, вимог до ведення навчальної документації школи, організаційних форм навчально-виховної роботи в українській школі нового типу, класифікації методів навчання, суті й засобів оптимізації процесу навчання, психологічних основ диференційованого й індивідуального підходу в процесі навчання, типів уроків та структури і особливостей їх проведення, основ планування навчально-виховного процесу (тематичного, поурочного), організація індивідуальних та групових і колективних форм науково-методичної роботи з педкадрами, змісту і предмета науки управління, основних закономірностей управління, суті і видів стилів керівництва, правових аспектів управління, форм участі трудових колективів в управлінні школою, вимог до особистості керівника, основ організації роботи керівника, принципів підбору та виховання і навчання педагогічних кадрів, форм застосування технічних засобів управління, основ зарубіжних концепцій теорії управління та найновіших тенденцій в зарубіжному управлінні, типів закладів освіти в Україні, основних функцій і аспектів управління школою, методів і етапів розробки управлінських рішень, змісту і форм організації роботи з педкадрами, змісту і технології атестації педкадрів, основних напрямів роботи Ради школи, основ НОП в управлінні школою, освітніх вимог до ведення шкільної документації, суті лінійної і функціональної організації управління в школі, основ фінансово-господарської діяльності директора школи, змісту і форм взаємодії директора школи з різними державними і громадськими організаціями, видів і порядку здійснення матеріального і морального стимулювання колективу, видів та форм і методів внутрішньошкільного контролю, критеріїв оцінки діяльності школи, основних напрямів роботи директора школи щодо зміцнення матеріальної бази.

Знання теорії управління соціально-педагогічними системами, елементів теорії

суміжних галузей наук (філософії, соціології, економіки, педагогіки, психології, медицини, інформатики тощо), управлінських функцій та шляхів їх реалізації, основних видів управлінської діяльності, розробки й реалізації альтернативних авторських навчальних програм, запровадження в практику роботи педагогічних інновацій, критеріїв оцінювання навчальних досягнень за 12-тибальною шкалою оцінювання, самоаналізу власної педагогічної діяльності та оцінки її ефективності, сформованості особистісних цінностей та позитивної соціальної позиції, умов формування інтелектуальної активності учнів та способу їх реалізації у навчально-виховному процесі, умов реалізації триєдиної функції навчання (освітньої, виховної, розвивальної), розробки та запровадження авторських інтегрованих курсів з урахуванням профілю школи.

Знання структури органів управління освітою, соціального замовлення і мети підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в умовах оновлення освіти і розбудови української національної школи, активних методів управління (ділові і рольові ігри, ситуативні задачі та ін.), методики вивчення та поширення передового педагогічного досвіду, системи запровадження досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду в практику роботи шкіл, моделювання і цілеспрямованої організації передового педагогічного досвіду, розробки і підготовки до видання матеріалів з досвіду роботи школи, методів соціальних і педагогічних досліджень, основ наукової організації педагогічної праці, практики організації виховної роботи з учнями, теорії формування дитячого колективу, психології здібності й індивідуальних особливостей учнів, методики диференційованого навчання учнів, форм заохочення і покарання учнів, методів виховання свідомої дисципліни школярів, норм культури поведінки, основ створення психологічного клімату єдиного колективу, теорії сімейного виховання, фінансово-господарських питань освіти, теоретичних питань профорієнтації, проблем забезпечення медичного обслуговування учнівського і педагогічного колективу, орієнтації на забезпечення максимально ефективного результату педагогічної діяльності, збалансованості у педколективі кількості педагогів жіночої та чоловічої статі, відповідності стану приміщення школи нового типу нормативним вимогам щодо його утримання, перспективи зміцнення і розширення та вдосконалення матеріальної бази та методичного оснащення школи.

ПРОФЕСІЙНІ ВМІННЯ

Уміння здійснювати аналіз урядових і нормативних документів та педагогічної літератури й визначати на цій основі конкретні мету і завдання роботи школи, вести соціально-педагогічні дослідження з проблем діяльності школи, визначати програму і шляхи реалізації завдань школи, аналізувати інформацію про стан виховного процесу і робити діагностико-прогностичні висновки, визначати місце кожного вчителя в навчально-виховній роботі та на основі урахування його психофізіологічних та педагогічних можливостей визначати основні напрями роботи з самоосвіти педагогічних кадрів, визначати проблеми виховання учнівського колективу й окремих учнів, прогнозувати можливі тенденції й напрями в розвитку учнівського колективу, планувати роботу школи і надавати методичну допомогу працівникам школи в складанні ними планів.

Уміння формувати і підтримувати соціально-педагогічний клімат в педагогічному колективі, вивчати й узагальнювати та впроваджувати в практику роботи педагогічного колективу передовий педагогічний досвід з питань навчально-виховної роботи, направляти роботу методичних об'єднань і педагогічних кафедр, надавати допомогу в плануванні роботи органів самоврядування учнівських організацій, батьківського комітету та Ради школи, готувати педради та ради при директорі, готувати накази з проблем навчально-виховної роботи, організувати суспільно-корисну працю й літній відпочинок школярів, направляти роботу батьківського комітету і Ради в школі, направляти роботу різних учнівських об'єднань, організувати роботу з класними керівниками.

Уміння створювати в школі стійку і постійно діючу систему збирання інформації щодо стану навчально-виховного процесу, аналізувати якість навчально-виховних заходів та аналізувати уроки з точки зору реалізації принципу єдності навчання і виховання, готувати документи за результатами вивчення стану навчально-виховної роботи, контролювати виконання "Правил поведінки" та "Єдиних педагогічних вимог", контролювати реалізацію основних напрямів навчально-виховної роботи в школі, здійснювати поточний та періодичний і підсумковий аналіз основних наслідків роботи в школі і вносити необхідні корективи.

Уміння правильно формулювати і вибирати проблему для діяльності педколективу, обґрунтовано приймати управлінські рішення, чітко визначати мету діяльності колективу школи, визначати механізм досягнення мети, компетентно виконувати свої функціональні обов'язки, делегувати частину повноважень своїм заступникам, створювати гармонію у взаємовідносинах адміністрації, забезпечити технологічне оснащення важливих управлінських рішень, регулювати хід навчально-виховного процесу і координувати діяльність школи з різними позашкільними та державними і громадськими організаціями, закріплювати учительські кадри за класами з урахуванням індивідуальних особливостей вчителя й учнів, направляти роботу з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, направляти роботу з батьками і громадськістю на забезпечення навчальної діяльності учнів, організувати забезпечення навчальних кабінетів сучасними засобами навчання, направляти роботу бібліотеки, ор-

і глибоке розуміння ідей, традицій, реалій життя інших народів.

Професіограма високих моральних якостей — це: моральна стійкість; наявність соціальнозначущих позитивних ідеалів; впевненість, вірність демократичним і гуманістичним ідеалам, історичним традиціям українського суспільства; здатність активно відстоювати свої переконання; правдивість, повага до людей; наявність морального досвіду поведінки; активна життєва позиція; боротьба з антигуманістичною мораллю і її проникненням у школу; непримиренність до всіх порушень суспільної моралі і протидія їм; колективізм, готовність і здатність до колегіальної і колективної діяльності.

Професіограма суспільної активності повинна характеризуватися творчою активною участю в роботі громадських організацій школи нового типу, а також в районі, місті, області, регіоні тощо; особистою участю в суспільних заходах; чітким визначенням мети і мотивів суспільно корисної діяльності і організацією своєї діяльності з повагою до громадської думки; відповідальністю за свої дії перед суспільством і навколишнім середовищем; творчим ставленням до справ; високим професіоналізмом; безперервним підвищенням професійної компетентності; потребою в систематичному отриманні нових знань у сфері педагогіки, психології, політології; прагненням до поновлення практичних умінь на основі

досягнень психолого-педагогічної науки і передового досвіду; пошуком нових шляхів вирішення стратегічних і поточних посадових завдань; непримиренністю до волюнтаризму, бюрократії, формалізму, шаблонів; здатністю до розробки і підтримання висунутих інших ініціатив, корисних для школи; вміння організувати колектив учнів і вчителів на вирішення завдань, викладених у державних та регіональних документах з питань розвитку освіти.

Професіограма особистих якостей повинна характеризуватися: повагою до особистості людини; любов'ю до учнів; педагогічним тактом; здатністю дотримуватись етики службових відносин, вмінням з повагою ставитися до протилежних думок, позитивних учинків вчителів та учнів; готовністю практично проводити в життя педагогічно-раціональні новації; володінням фундаментальними знаннями не тільки в сфері посадово-фахової діяльності, а й у сфері філософії, загальної та національної історії, літератури, мистецтва, економіки, екології, науки і техніки, суспільних проблем; цілеспрямованістю й оперативністю у вирішенні виробничих питань; особистою дисциплінованістю; працелюбністю, здатністю до самоконтролю.

Окрім загальних вимог до професіограми особистості директора школи нового типу у її розробці мають бути враховані і психолого-педагогічні якості, об'єктивно потрібні керівнику школи нового типу.

ганізувати і контролювати ефективність навчально-виховної і науково-методичної роботи, аналізувати і узагальнювати підсумки навчально-виховної діяльності школи нового типу, складати правила внутрішнього розпорядку в школі, розподіляти обов'язки і доручення в педколективі з урахуванням індивідуальних конкретних умов, створювати умови для розвитку творчості в педколективі, створювати здоровий психологічний клімат у педколективі, спрямовувати діяльність колективу на виконання педагогічних завдань, зміцнювати матеріально-технічну базу школи, організовувати проведення капітального і поточного ремонту, організовувати залучення додаткових коштів на потреби школи, забезпечувати збереження і реєстрацію матеріальних цінностей.

Уміння контролювати виконання законодавчих і нормативних документів, планування і своєчасну організацію виконання планів усіх ланок роботи школи, правильно і своєчасно вести звітність школи, діловодства, правильно заповнювати державні документи, вести фінансово-господарську документацію і бюджет школи, дотримуватись законодавства про працю, правил внутрішнього розпорядку в школі, контролювати стан і дотримання правил техніки безпеки праці співробітників і учнів, забезпечувати матеріально-технічну базу, дотримувати правил протипожежної безпеки, санітарно-гігієнічного режиму, проводити ремонтно-господарські роботи, здійснювати диференційований підхід до оцінки роботи кадрів у процесі контролю за їхньою діяльністю, застосовувати соціально-психологічні методи досліджень для збирання інформації з управлінської діяльності, визначати перспективні педагогічні проблеми розвитку школи, визначати перспективні напрями роботи школи та шляхи і форми оптимізації співвідношення громадських і адміністративних витоків в управлінні школою, володіти основними методами організації роботи колективу, контролювати і коректувати реалізацію системи планів усіх ділянок роботи школи, розробляти нові управлінські рішення на основі аналізу підсумкової інформації.

Уміння планувати і здійснювати виробничу діяльність у єдності її управлінсько-педагогічного і науково-методичного компонентів, здійснювати експериментальні педагогічні і соціально-педагогічні дослідження діяльності школи, користування діагностикою труднощів у діяльності школи, володіти методикою визначення рівня методологічної психолого-педагогічної підготовки педагогічних кадрів, визначати структуру науково-методичної роботи в школі, трансформувати теоретичні психолого-педагогічні положення в науково-методичні рекомендації школи, розподіляти шкільні асигнування, планувати перспективи матеріально-технічного розвитку школи, робити висновки відвіданих уроків та інших навчальних заходів, складати кошторис і його реалізувати, створювати інтелектуальне, культурно-освітнє та науково-творче середовища в закладі освіти, позитивні традиції у педагогічному колективі школи нового типу, організовувати співробітництво та кооперацію зусиль педагогічного та учнівських колективів закладу освіти, забезпечувати бухгалтерську та статичну звітність про фінансово-економічну діяльність школи нового типу перед батьками і установами інфраструктури району (міста) та органами державного управління і контролю.

Практична реалізація функцій директора школи нового типу висуває до його професіограми ряд об'єктивно потрібних вимог, які можна подати у вигляді моделі професійної компетентності

Професіограму директора школи нового типу (лицею, гімназії, колегіуму, колежу) умовно можна поділити на:

- **професійні знання** (див. вріз на с. 90),
- **професійні вміння** (див. вріз на с. 92)
- **професійні навички.**

ПРОФЕСІЙНІ НАВИЧКИ

Навички організації навчально-виховного процесу в школі нового типу, керування плануванням роботи з розвитку й удосконалення та забезпечення навчально-виховного процесу, підготовка документації про хід і результати навчально-виховної діяльності, аналізу уроків, контролю складання розкладу навчально-виховної роботи, ведення шкільної документації, організації і контролю стану науково-методичної роботи в школі, узагальнення і аналізу підсумків навчально-виховної і науково-методичної діяльності школи, розробки на основі принципів планування різних планів (перспективні, на рік, календарні, оперативні), впровадження в практику роботи школи наукової організації праці, підготовки і проведення: науково-методичної ради, педагогічних рад, нарад, зборів; ведення ділової документації, аналізу якісного складу учнів, за результатами контрольних робіт і знань учнів, за виконанням навчальних планів і програм, систематичної організації перспективного педагогічного досвіду, швидкої орієнтації в психологічних ситуаціях колективу, своєчасного і правильного складання статистичних звітів.

Навички культури управління школою: культура адміністративного апарату (певні ділові якості і високий професіоналізм, знання теорії управління), культура процесу управління (високий рівень інформаційної культури, високий аналітичний рівень управління, культура спілкування з підлеглими, прийому відвідувачів, розмов по телефону, проведення педрад, нарад, зборів), культура умов праці (обладнання робочих місць адміністрації, вчителя), культура документації (система обліку, класифікації і пошуку документів), підготовка наказів про розподіл функціональних обов'язків між членами педагогічного колективу, швидка орієнтація в психологічних ситуаціях колективу, ефективність виборного стилю керівництва, ораторського мистецтва, фінансування методичних розробок та видання (підручників, методичних посібників, словників, довідкової літератури, дидактичних матеріалів), володіння культурою мови та вміння робити обґрунтовані й доказові судження, виявлення креативності та уміння використовувати різноманітні джерела для вирішення пізнавальних завдань, прояву наполегливості та рішучості і вміння долати перешкоди на шляху до мети і здатність розумно ризикувати та відстоювати свою точку зору, бути лідером і вміння на поведінковому рівні володіти лідерськими якостями, володіти методиками, технологіями та механізмами управління закладам освіти, вести диспут і діалог.

ПРОЕКТНО-ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ: КАСКАДНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Управління
школою

Проблема розробки ефективних програм розвитку навчальних закладів та систем освіти є однією з найбільш актуальних проблем теорії і практики управління в освіті. В умовах інтенсивних змін у зовнішньому середовищі і внутрішньому просторі освітніх систем закономірним виглядає бажання управлінців мати інструмент управління розвитком на противагу адаптивним технологіям, коли нововведення в освітніх системах є наслідком їх пристосування до зовнішніх змін. Пасивна “гармонія” із зовнішнім світом не може бути бажаним станом, адже освітні системи повинні здійснювати і випереджаючи інтервенцію нових цінностей, які здатні задавати напрям перетворень та виступати ресурсами для процесів оновлення у зовнішньому середовищі.

В арсеналі освітнього менеджменту є дві управлінські технології, які дозволяють забезпечувати спрямований розвиток навчальних закладів та освітніх систем: програмно-цільове управління [2] та проектно-цільове управління [3]. Теоретичні засади цих технологій детально описано в педагогічній літературі. Але цілком виправданими є ба-

жання практиків щодо представлення зразків конкретних програм розвитку навчальних закладів та освітніх систем для більш глибокого й повного ознайомлення із запропонованими підходами.

Як відомо, програми розвитку у форматі програмно-цільового управління можуть мати від кількох десятків до сотень сторінок, але познайомитись із ними широкій педагогічній громадськості практично неможливо через тверду позицію в цьому питанні авторів методики. Так, на запитання директора-початківця, яка сумлінно прослухала лекції і вивчила за книжками методику розробки програми розвитку школи, – “Чому б не опублікувати зразки програм становлення (створення, розвитку) різних типів інноваційних шкіл?”, автори відповідають: “Ми не через недогляд чи забудькуватість не публікуємо готові програми розвитку. Це наша принципова позиція” [6, с.10]. І далі: “Тільки ледачий може, маючи в руках так детально розроблену методику, не підготувати програму розвитку. От чому ми вважає-

**Іван
ОСАДЧИЙ**

Начальник відділу освіти Ставищенської райдержадміністрації, кандидат педагогічних наук

Директор школи, місцею, змінації № 4/2005

мо, що від заданого запитання так неприємно “віє” до болю знайомою горезвісною совковою психологією – скрізь, де можна, не діяти, не створювати, не заробити, а одержати, як кажуть, “на халяву” [6, с.10-11].

Але більше всього причина дещо в іншому. Програми розвитку є індивідуальними, неповторними, а тому мають для широкого загалу низьку презентаційну привабливість; кожна “позиція” програми вимагає детальних пояснень, інколи за обсягом значно більших за саму програму. Але для практиків повні коментарі не потрібні, адже вони розуміють, що для кожної “позиції” програми були вагомі й неповторні підстави.

Програми розвитку освітніх систем у форматі проектно-цільового управління вже було опубліковано в педагогічній пресі: програма розвитку освітньої системи Ставищенського району Київської області “Обличчям до дитини” [4] та програма розвитку освіти м. Києва [1]. У цій статті представлено одну з комплексних програм модернізації Ясенівської ЗОШ І-ІІ ст. Ставищенського району Київської області.

Перед ознайомленням із нею потрібно зробити кілька загальних зауважень. Як відомо, освітні системи є складними та ієрархічними, а їх підсистеми – відносно автономними і самодостатніми. Кожний ієрархічний рівень складається з великої кількості вузлів та функціональних модулів, які можуть самовільно або під дією зовнішніх впливів переходити в якісно новий організаційно-функціональний стан. Такі переходи є біфуркаційними, тобто допускається кілька (точніше спектр) варіантів виходу зі старого стану. Спрогнозувати наслідки самопереходу (саморуку) принципово неможливо. І лише реалізація локального цільового проекту може вивести вузол або функціональний модуль на потрібний конкретний результат. Якщо ж реалізувати кілька таких проектів одночасно, то можна забезпечити спрямований перехід системи (під-

системи) в новий організаційно-функціональний стан. Сукупність таких цільових проектів доцільно назвати каскадом, а самі програми розвитку – каскадними. Після аналізу нового стану системи, пошуку і налагодження каналів ресурсного забезпечення переходять до розробки та реалізації нового каскаду цільових проектів або нової програми розвитку.

Використання каскадних програм дозволяє зробити процес природного розвитку освітніх систем прогнозованим і керованим, але лише в межах одного якісного переходу, оскільки наслідки таких переходів є імовірнісними. Створити ж лінійну програму розвитку складної ієрархічної системи, як це передбачається методикою програмно-цільового управління, неможливо в принципі, і такі способи є марнуванням часу та ресурсів.

Теоретичні засади технології створення та застосування каскадних програм розвитку розкрито в попередніх публікаціях автора [5]. Нижче представлено програму розвитку конкретного навчального закладу.

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЯСЕНІВСЬКОЇ ЗОШ І-ІІ ст. на 2004-2006 роки.

Мета програми: Забезпечення подальшого розвитку навчального закладу як повноцінного освітнього простору для навчання, виховання і розвитку учнів, максимального врахування при цьому їхніх природних особливостей та обдарувань; створення безпечних і комфортних умов для учнів та працівників навчального закладу; зміцнення матеріально-технічної бази школи.

Особливості здійснення програми: Програма розрахована на 3 роки і передбачає здійснення 19 проектів. Перед включенням цільових проектів до річного плану роботи школи команда проекту на чолі з керівником розробляє повний текстовий варіант цільового проекту, до якого входять смислова й операційна частини, а також

ресурсне забезпечення: кадри, фінанси, матеріальна база тощо. Тоді ж визначається і конкретна дата початку здійснення проекту та його тривалість.

У структурі навчального закладу доцільно виділяти кілька відносно автономних систем. У цьому випадку – це дидактична і виховна системи, система збереження і зміцнення здоров'я учнів, методична система та матеріально-технічна база. Тому цільові проекти комплексної програми модернізації згруповано за відповідними системами навчального закладу. Це дозволяє, не руйнуючи цілісності, забезпечувати їх спрямований розвиток. Схематично комплексну програму модернізації представлено в таблиці 1.

Для прикладу проілюструємо кожну з систем характерним для неї проектом (див. вріз на с. 99)

Контроль за виконанням програми:

Контроль здійснюється в процесі моніторингу виконання річного плану роботи навчального закладу. Наслідки цього контролю заслуховуються в робочому порядку та щорічно в серпні на засіданні ради школи. Загальний контроль за здійсненням програми покладається на директора школи.

Розробку програми розвитку навчального закладу розпочинають у кінці попереднього навчального року або за 2-3 місяці до очікуваного початку її реалізації. Її доцільно виготовляти у вигляді брошури формату А5 і мати кілька екземплярів. Після того, як програму розвитку затвердить власник або рада навчального закладу, окремі цільові проекти переносять до річного плану роботи. Якщо програми розвитку більше нагадують складальні креслення, то цільові проекти, перенесені до річного плану роботи, мають значно збільшений обсяг (3-7 сторінок) і більше схожі на робочі креслення. Як правило, програми розвитку навчального закладу розраховані на реалізацію протягом 2-3 років.

ВИСНОВКИ

Каскадні програми розвитку є ефективними інструментами управління розвитком навчальних закладів та освітніх систем. Вони можуть забезпечувати спрямований розвиток лише в межах одного якісного переходу, а тому не допускають нагромадження помилок. Після завершення реалізації одного каскаду цільових проектів потрібно розробляти новий каскад або нову програму розвитку. До каскадних програм легко вносити зміни і доповнення. І що дуже важливо – проблеми з реалізацією конкретного цільового проекту і навіть його невиконання не ведуть до зупинки або руйнування всієї програми. В умовах відсутності стабільного ресурсного забезпечення та динамічного зовнішнього середовища ця властивість каскадних програм розвитку є надзвичайно цінною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жебровський Б. Столична освіта у вимірі новітніх перспектив. //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №1. – С.4-11.
2. Лазарев В.С., Поташник М.М. Как разработать программу развития школы: Методическое пособие для руководителей общеобразовательных учреждений. – М.: Новая школа, 1993. – 48 с.
3. Осадчий І.Г. Основи методики проектно-цільового планування роботи загальноосвітньої школи. /Порадник методиста. – К.: КНІУВ, 1995. – С.22-26.
4. Осадчий І.Г. Цільова комплексна програма “Обличчям до дитини”. //Завуч. – 2001. – №8.
5. Осадчий І.Г. Як розробити програму розвитку навчального закладу? Поради нестороннього. //Управління освітою. – 2004. – №15-16.
6. Поташник М., Мойсеев О. Управління сучасною школою. //Підручник для директора. – 2003. – №1. – С.3-34.

Таблиця 1. КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЯСЕНІВСЬКОЇ ЗОШ І-ІІ СТУПЕНІВ НА 2004-2006 рр.

Системи навчального закладу перетворень		Дидактична система	Виховна система	Система збереження та зміцнення здоров'я	Система методичної роботи	Матеріально-технічна база
		1	2	3	4	5
						
1	Збереження	<p>Проект 1.1.1 „Кругозір” 2004-2006 рр. Керівник Мішин В.І.</p> <p>Проект 1.1.2. „Свідомий вибір” 2004-2006 рр. Керівник Мацола Л.Є.</p>	<p>Проект 2.1.1. „Соціальна активність” 2004-2006 рр. Керівник Нартікова Г.О.</p>	<p>Проект 3.1.1. „Медичний огляд” 2005 Керівник Осадча Г.В.</p>	<p>Проект 4.1.1. „Педагогічні читання” 2004 р. Керівник Шинкаренко Н.М.</p> <p>Проект 4.1.2. „Новинки педагогічної преси” 2004-2005 рр. Керівник Шинкаренко Н.М.</p>	
2	Змінення	<p>Проект 1.2.1. „Культура мовлення” 2004р. Керівник Титаренко Н.І.</p>	<p>Проект 2.2.1. „Виховуємо читача” 2004р. Керівник Шинкаренко Н.М.</p>	<p>Проект 3.2.1. „Зручна парта” 2004 Керівник Музиченко М.О</p>	<p>Проект 4.2.1 „Відкритий урок” 2004 р. Керівник Шинкаренко Н.М.</p>	<p>Проект 5.2.1. „Міні-котельня” 2004 р. Керівник Осадча Г.В.</p> <p>Проект 5.2.2. „Комфорт” 2005р. Керівник Осадча Г.В.</p> <p>Проект 5.2.3. „Ремонт ТЗН” 2005 р. Керівник Осадча Г.В.</p> <p>Проект 5.2.4. „Шкільний ландшафт” 2004-05 рр. Керівник Демич Л. Д.</p>
3	Створення		<p>Проект 2.3.1. „Творимо красу” 2004 2005р.р. Керівник Лозінська М.Л.</p>	<p>Проект 3.3.1. „Наші друзі лікарські рослини” 2005р. Керівник Іванчук Г.Д.</p>	<p>Проект 4.3.1. „Каліграфія” 2004-2005 рр. Керівник Шинкаренко Н.М.</p>	<p>Проект 5.3.1. „Нове життя шкільної майстерні” 2005р. Керівник Осадча Г.В.</p> <p>Проект 5.3.2. „Краєзнавчий музей” 2005-2006 рр. Керівник Осадча Г.В.</p>

1. ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА

(зразок)

Проект 1.1.2.

Назва проекту: **Свідомий вибір**

Мета і основні завдання: Здійснити поглиблену диференціацію навчально-виховної роботи з учнями 8-9 класів за нахилами та рівнями сформованості здібностей, потрібних для вибору майбутньої професії.

Зміст: На основі розроблених методик здійснити поглиблену диференціацію навчально-виховної роботи з учнями 8-9 класів

відповідно до їхніх інтересів, нахилів та рівнів мислення; інформувати учнів про особливості різноманітних професій, шляхи одержання професійної освіти в сучасних умовах та особливості економічного життя країни.

Дата: 2004-2006 рр.

Відповідальні особи: класні керівники 7-9 класів.

Керівник проекту: Л.Є. Мацола.

2. ВИХОВНА СИСТЕМА

Проект 2.1.1.

Назва проекту: **Соціальна активність**

Мета і основні завдання: Забезпечити процес цілеспрямованого формування соціального досвіду учнів, виховувати юних громадян України.

Зміст: Процес формування індивідуального соціального досвіду здійснюється через організацію діяльності дітей у таких спільнотах:

Я- людина; Я-житель села;
Я- член сім'ї; Я-житель Київщини;
Я- учень школи; Я- громадянин України;
Я-житель планети Земля.

Дата: 2004-2006 рр.

Відповідальні особи: класні керівники, класоводи, педагог-організатор, адміністрація школи.

Керівник проекту: Г.О. Нартікова.

3. СИСТЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Проект 3.1.1.

Назва проекту: **Медичний огляд**

Мета і основні завдання: Забезпечити якісне проходження медичного огляду учнями школи та ефективно використовувати його результати у навчально-виховній роботі.

Зміст: забезпечити збір максимально повної інформації про стан здоров'я дітей до медогляду; організувати стовідсоткове проходження учнями медичного огляду; інформувати вчителів та батьків

про результати огляду; провести інформування вчителів щодо особливостей стану здоров'я кожної дитини; постійно використовувати інформацію про стан здоров'я кожної дитини при організації навчально-виховного процесу.

Дата: 2005 р.

Відповідальні особи: педагогічні працівники, адміністрація школи.

Керівник проекту: Г.В. Осадча.

4. СИСТЕМА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Проект 4.1.2.

Назва проекту: **Новинки педагогічної преси**

Мета і основні завдання: Систематично й оперативно ознайомлювати педагогічних працівників школи з новинками вітчизняної та зарубіжної педагогічної преси.

Зміст: Один раз на місяць проводити

інформаційні години для педагогічних працівників. Представлені матеріали подавати у вигляді каталогів та методичних бюлетенів.

Дата: 2004-2005 рр.

Відповідальні особи: адміністрація школи.

Керівник проекту: Н.М. Шинкаренко.

5. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА

Проект 5.2.4.

Назва проекту: **Шкільний ландшафт**

Мета і основні завдання: Створити естетично цінне природне середовище школи, яке є комфортним для учасників навчально-виховного процесу і зосереджує увагу на красі й самодостатності природи.

Зміст: Упорядкувати територію шко-

ли шляхом створення паркових зон, декоративних огорож, розбивки квітників тощо.

Дата: 2005-2006 рр.

Відповідальні особи: педагогічні працівники.

Керівник проекту: Л.Д. Демич.

Управління
школою

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ В ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

ПРО НАУКОВУ БІБЛІОТЕКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова є найбільшою серед бібліотек педагогічних закладів освіти України.

Становлення бібліотеки університету почалося з п'ятитисячного книжкового фонду, отриманого з Психологічної семінарії при Університеті Св. Володимира, Педагогічного музею Київського навчального округу, бібліотеки Кам'янець-Подільського Українського університету та з інших місць.

У фондах бібліотеки збереглися раритетні видання XIX століття, серед яких перше видання *“Кобзаря”* Тараса Шевченка 1840 року, збірки творів великого поета, видані в Санкт-Петербурзі у 1883, 1886, 1899 роках; прижиттєві видання Івана Франка *“Апокрифи і легенди”* в 4-х томах (Львів, 1896, 1899, 1902, 1906 рр.); *“Сборникъ матеріаловъ для исторической топографіи Києва и его окрестностей”* (1874 р.); *“Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ”* (за редакцією М.С. Грушевського, А.Ю. Кримського,

1914 р.) та багато інших (див. вріз на с. 101).

При реорганізації Інституту народної освіти бібліотеку частково було передано Інституту соціального виховання, а зі створенням у 1933 році Київського педагогічного інституту вона стала його підрозділом. Знаменною віхою для розвитку бібліотеки став 1934 рік, коли педагогічний інститут було переведено на бульвар Тараса Шевченка, 22/24. Тут під бібліотеку було виділено гарне приміщення – 9 кімнат площею близько 350 кв.м. У 30-ті роки швидко збільшувався книжковий фонд. До 1935 року в бібліотеці працювало сім осіб. Вперше було відкрито читальний зал на 30 місць. Перед Великою Вітчизняною війною у книгозбірні налічувалося вже 170 тис. книг і журналів.

Створювалися нормальні умови для організації самостійної роботи студентів – у нове просторе приміщення на четвертому поверсі було переведено читальний зал на сто двадцять місць.

Фашистська окупація Києва завдала великих втрат бібліотеці. Зникли цінні видання з фонду; частину книжок, що зберігалися в підвальному при-

**Ельга
ТАТАРЧУК**

Директор бібліотеки НПУ ім. М.П. Драгоманова, заслужений працівник культури України

До Всеукраїнського дня бібліотекаря

міщенні, було затоплено через пошкодження водопровідної системи. З поновленням діяльності інституту після визволення Києва поступово відновлюється і бібліотека. Десять її працівників: Г.Т. Власенко, Д.І. Грушкіна, В.А. Зост, К.Ф. Кивенко, С.М. Котляренко, З.М. Лисицина, З.А. Мартинова – тривалий час працювали в підвальних неопалюваних приміщеннях, відбираючи ті видання, якими можна було ще користуватися.

Очолюють бібліотеку в перші післявоєнні роки М.С. Мароховська і Д.Ю. Серветник. Нетривалий час завідувачем бібліотеки був Микола Лукаш, який пізніше, у 70-80 роках, став відомим як видатний перекладач, блискучий знавець багатьох європейських мов.

У повоєнні роки швидкими темпами зростає книжковий фонд. Вже в 1953 році було зібрано 250 тис. томів.

Починаючи з 1954 року, впродовж двадцяти трьох років (до 1977 р.) бібліотеку очолювала Ганна Севаст'янівна Разумова, яка доклала багато зусиль для розширення й розвитку бібліотеки. У ці роки збільшується штат бібліотеки, приходять нове покоління працівників – О.С. Антоненко, О.І. Вербицька, С.В. Вінник, Н.Я. Вовченко, О.В. Гуськова, Л.Є. Івкіна, О.Ю. Мирошникова, А.А. Пінчук, І.В. Позднякова, Н.М. Розуменко, А.П. Сопільнюк, О.Ю. Сопільнюк, І.Б. Трикозенко, А.С. Чачко, Л.Г. Черевко та

У бібліотеці історичного факультету НПУ:
Олена ГУСЬКОВА
і Людмила
ІВКІНА

Предметом
гордості є
видання
XIX століття

інші. Більшість цих трудівниць і сьогодні працюють на різних ділянках, забезпечуючи оперативне і кваліфіковане задоволення інформаційних запитів студентів, аспірантів, викладачів, співробітників університету, а також багатьох науковців з інших міст, які звертаються до бібліотеки.

70-80 роки – період розширення ВНЗ – побудовано новий корпус для гуманітарних факультетів, в окреме приміщення (вул. Освіти, 6) переводиться історичний факультет (див. вріз на с. 101). Відповідно до розташування факультетів змінюється структура бібліотеки – організуються спеціалізовані читальні зали і абонементи видачі літератури. У ці роки триває формування книжкового фонду відповідно до профілю ВНЗ. Щорічне поповнення – 40-50 тис. видань з природничих і гуманітарних наук. Особлива увага звертається на комплектування літератури з психології, педагогіки, окремих методик викладання навчальних предметів у школі. У структурі бібліотеки формуються відділи: обслуговування, бібліографії, комплектування і обробки книг. Серед бібліографічних видань цього періоду – “Бібліографічний збірник КДПІ ім. О.М. Горького” (друковані праці співробітників інституту за 1944-1957 рр.), пізніше “Бібліографічний покажчик друкованих праць співробітників КДПІ ім. О.М. Горького за 1958-1989 рр.” (випуски 1976, 1981, 1991 років).

У 1974 р. Міністерством освіти України на бібліотеку Київського державного педінституту покладаються функції методичного центру для бібліотек педагогічних навчальних закладів України.

Дев'яності роки принесли багато нового в діяльність бібліотеки. Відбулися якісні зміни в книжковому фонді. Надійшли твори українських істориків, діячів культури, педагогів – М. Грушевського, Д. Яворницького, М. Драгоманова, С. Русової та інших. Замість застарілої літератури, яку було вилучено з фонду, з'явилася знач-

на кількість книг з українського народознавства; оновився фонд художньої літератури – було придбано твори раніше заборонених або забутих письменників. Дружні зв'язки з українською діаспорою в Канаді дали змогу університету отримати гуманітарну допомогу – близько 5 тис. примірників англomовної літератури, потрібної для студентів факультету іноземної філології. Серед цих книг є дуже цінні монографії з психології, дефектології, методик викладання окремих дисциплін у школі. Особливо цінним придбанням стало кілька десятків примірників нового видання всесвітньо відомого словника Вебстера.

У 90-х роках, коли в університеті відкривалися нові факультети і спеціальності, основна увага приділялася створенню масивів навчальної, методичної та наукової літератури, яка мала забезпечити нові освітньо-кваліфікаційні програми.

Упродовж останнього десятиліття бібліотека перебуває в стані технічного переоснащення, що зумовлено швидким розвитком інформаційних технологій. З 1992 р. формується електронний каталог книг і статей. Створюються бази даних “*Книгозабезпеченість освітніх програм*”, “*Наукові праці викладачів НПУ імені М.П. Драгоманова*”, “*Іноземна книга*” та ін.

Разом із бібліотекою Київського національного університету імені Тараса Шевченка і Національного технічного університету “Київський політехнічний інститут” **бібліотека НПУ ім. М.П. Драгоманова** взяла участь у конкурсі проектів міжнародного фонду “Відродження” і **виборола грант** на реалізацію проекту “*Автоматизований зведений каталог періодичних видань бібліотек ВНЗ м. Києва*”. Від фонду “Відродження” було отримано комп'ютерну техніку і програмне забезпечення.

Невід'ємною частиною діяльності бібліотеки НПУ ім. М.П. Драгоманова є науково-дослідна робота. У бібліотеці готуються бібліографічні

огляди педагогічних праць М.П. Драгоманова (Н.І. Тарасова), розробляється тема “Формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами інформаційно-бібліотечних технологій” (Л.В. Савенкова); починаючи з 1991 року, видається науково-допоміжний щорічник “Українська педагогічна бібліографія”, який є першим в Україні виданням, що інформує науково-педагогічних працівників, учителів, студентів навчальних закладів про літературу з питань освіти і педагогічної науки. Засновано серію бібліографічних покажчиків “Учені НПУ ім. М.П. Драгоманова”. Уже вийшли друком роботи, які висвітлюють науково-педагогічну діяльність В.П. Андрущенко, М.І. Шкіля, І.Т. Горбачука, О.П. Реєнта, В.М. Бровдія, В.П. Сергієнка.

Уже майже 20 років у педагогічному університеті діє “Літературна вітальня”, організатором якої стала заступник директора бібліотеки Г.І. Шаленко. За цей час у “Літературній вітальні” студенти зустрілися з видатними, письменниками, митцями України. Серед гостей були В. Коротич, Г. Чубач, В. Канівець, Б. Олійник, І. Шведов, О. Дмитренко, Г. Булах, М. Джигуль, Н. Крюкова, Т. Малишевська, П. Громоєнко та багато інших.

Сьогодні **книжковий фонд бібліотеки** Національного педагогічного університету становить **понад 1 240 000 друкованих одиниць** з різних галузей знань. Видання психолого-педагогічної те-

матики у фонді бібліотеки є найбільш повним зібранням в Україні. На полицях книгозбірні понад **2000 дисертацій**, захищених в університеті впродовж декількох десятиліть. Бібліотека має розгалужену систему обслуговування студентів і професорсько-викладацького складу. Працюють **6 абонементів** видачі літератури додому, **8 читальних залів** у навчальних корпусах і гуртожитках, де одночасно можуть працювати **770 читачів**. Щодня відділи бібліотеки відвідують від **1900 до 2200 студентів**, викладачів, аспірантів, докторантів; впродовж року їм видається понад **1 млн. книжок**, дисертацій, журналів, газет.

Основні напрями діяльності бібліотеки очолюють провідні фахівці: Л.В. Савенкова, Г.І. Шаленко, С.О. Задорожна, Т.Д. Гром'як, О.В. Пекур, Л.М. Стеблина, Н.І. Тарасова, А.О. Ткаченко, Т.І. Чайковська.

У 2004-му році для читачів придбано комп'ютерний клас, у якому працюють студенти університету, здійснюючи пошук потрібної інформації у світовій мережі *Internet*.

Як навчальний, науково-інформаційний, культурно-освітній підрозділ педагогічного університету, **бібліотека відіграє важливу роль у підготовці сучасного учителя для шкіл України.**

**Бібліотекар
— це не
професія.
Це — стан
душі!**

**30 ВЕРЕСНЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ
ДЕНЬ
БІБЛІОТЕКАРЯ**

*Вітаємо наших
колег і друзів
журналу
зі святом!*

Управління
школою

Віртуальний круглий стіл редакції: СЕРПНЕВІ НАРАДИ ОСВІ- ТЯНСЬКИХ КЕРІВНИКІВ

ОБМІРКУЙМО РАЗОМ. ЗАПРОШЕННЯ ДО РОЗМОВИ

**Лілія
ДОНСЬКА**

Директор гімназії №30
“ЕкоНад” Дніпровського
району міста Києва

Слава Богу, що попри всі розбіжності у поглядах на політику, економіку, релігію, культуру тощо у нас в Україні зостається єдина беззаперечно консолідуюча ланка суспільного життя — школа. Може, саме тому її першOVERесневий поклик пробуджує в кожного з нас щемливе почуття любові і провини, як перед матір'ю, якій кожен з нас не в силах віддячити сповна.

Домінантними у варіаціях на шкільну тему зараз на всіх рівнях є питання матеріально-технічного оснащення шкіл, підготовки до навчального року систем водопостачання, опалення, каналізації, стану шкільних дахів і фасадів, придбання меблів і обладнання. Активно обговорювались ці питання і на нещодавньому засіданні столичної колегії міськдержадміністрації, де київський голова О.О. Омельченко дав доручення всім структурним підрозділам на міському і районному рівнях зробити все можливе й неможливе для створення в школах нормальних умов для навчання та рівного доступу до нього всіх київ-

ських школярів і зробити це саме до першого вересня. Нещодавно, перебуваючи на навчанні у США, запитала у директора школи з американської глибинки про те, коли у його школі проходить ремонт, той відповів: “Щодня”.

З боєм перераховувати матеріальні проблеми та нестатки будь-хто з нас, директорів, міг би довго — живемо ми ще небагато, навіть у столиці, але давайте поговоримо про проблему найважливішу — проблему вчителя, а точніше, його відсутності. Хто навчатиме дітей фізики, інформатики, іноземних мов, фізкультури? Такі вакансії в школах важко заповнити, бо вчителі цих предметів шукають собі долі й більш достойних заробітків у інших сферах. Але не тільки це бентежить мене напередодні навчального старту, коли аналізуєш кадрові зміни.

Якщо можна говорити про кількісний бік “погашення” вакансій у школах, найменні київських, то якісний бік цієї справи викликає серйозне занепокоєння.

Спитаймо себе, який вчитель потрібен нашій сьогоднішній школі? У відповіді на це запитання ми разом з нашим романтичним суспільством та його не

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2005

До продовження
розмови на сторін-
ках нашого журна-
лу запрошуємо й
Вас, шановні читачі

менш романтичною пресою даємо волю своїй фантазії і змальовуємо образ красивої, шляхетної, високопрофесійної, високоморальної, надзвичайно ерудованої, прекрасно освіченої, абсолютно безкорисливої людини, яка, забуваючи про власну родину, або навіть краще, не маючи її, щоб не заважала роботі, і вдень, і вночі замість нас піклується про наших дітей і при цьому погоджується приймати на себе всю повноту провини і відповідальності в разі наших батьківських невдач. До цього слід додати, що вона має задовольнятися мізерною зарплатою, пам'ятаючи, що “не хлібом єдиним...”. Реальні люди, яких ми порівнюємо з еталонним образом, такого порівняння не витримують та й не можуть витримати. Звідси наше масове розчарування у педагогах й педагогіці, звідси низький престиж учительської професії та її невисока популярність серед київської молоді. Чи може докорінно змінити ситуацію не нинішнє, а посправжньому суттєве підвищення зарплати? Не впевнена, хоча його, безумовно, необхідно зробити. Очікую від нашого Міністерства освіти та науки концептуально нових підходів до підготовки майбутніх учителів, що мають базуватися перш за все на

індивідуальних методиках та формуванні світоглядних і загальнокультурних засад, що допоможе уникнути вузької “предметності” – одного з гальм нашої шкільної освіти.

Говорячи про приєднання України до Болонського процесу, якось не враховуємо, що маємо готувати майбутнього вчителя як людину і громадянина з почуттям високої власної гідності, бо тільки така людина здатна через свою професійну діяльність сприяти створенню в Україні громадського суспільства, яке ми поки що лише декларуємо. Але про яку гідність можна говорити, коли молодий дипломований спеціаліст з педагогічним дипломом провінційного університету, не маючи роботи вдома, поневіряється по столічних школах на умовах строкових угод без надії отримати своє житло або заробити на нього? Для серпня цього року ця ситуація типова і, я зауважу, драматична. Думаю, що й тут є надчим поміркувати нашому рідному міністерству, враховуючи регіональні попит і пропозицію на педагогів.

А поки лишається вірити і сподіватися, що надзвичайна вагомість для майбутнього нашої шкільної справи та славнозвісне вчительське подвижництво будуть нарешті оцінені нашим суспільством адекватно.

ЧАС ЗМІН

Ринок праці і розвиток технологій висунули перед усіма освітніми системами світу нові вимоги, зокрема, формування в учнів ключових компетентностей, тобто здатності успішно діяти “тут і тепер”, мати цілий набір придатних до практичного використання навичок, умінь і здібностей. Інакше кажучи, нам потрібно підготувати учнів, які не лише щось знають, а здатні самостійно здобувати потрібні знання, **думати, діяти, співпрацювати, накопичувати досвід, змінюватися**. Разом з тим, особливої актуальності набуває питання, а що є *практичним* результатом навчання? Як цей результат, або якість освіти

зафіксувати, виміряти, економічно оцінити?

Великі сподівання у визначенні якості, подоланні хабарництва та корупції в освіті України покладаються на зовнішнє оцінювання результатів навченості випускників. Новий уряд і Президент особисто вважають запровадження зовнішнього тестування на національному рівні пріоритетною зміною в системі освіти. Очевидно, що це надзвичайно складний і відповідальний крок, який потребує не лише величезних коштів, але й своїми наслідками зачіпає інтереси мільйонів людей. Проте вже в цьому навчальному році випускники, які бажають

продовжити навчання у вищій школі, повинні будуть обов'язково проходити незалежне тестування. Відповідно до указу Президента № 1013/2005 від 4.07.2005, прийом до всіх ВНЗ України у 2006 році здійснюватиметься виключно за результатами незалежного зовнішнього тестування. А через кілька років тестування має повністю замінити підсумкову державну атестацію у школі.

Як і будь-яка кардинальна зміна, запровадження зовнішнього тестування на національному рівні має своїх палких прихильників і затятих опонентів. На думку багатьох моїх колег, найкращий спосіб оцінити учня – це особисте спілкування, врахування його індивідуальності, що зводить до мінімуму помилкову оцінку, якої не уникають при тестуванні. Напевно, помилки в нашій роботі були, є і будуть, але беззаперечний факт, що при масовій оцінці людей ми можемо керуватися лише об'єктивними даними, які можуть дати лише тестові технології. А сучасні технічні засоби дозволяють зробити процедури тестування швидкими і прозорими. У цьому переконалися на власному десятилітньому досвіді вчителів Київського ліцею бізнесу. Ми зробили висновки з невдалого експерименту з тестування випускників у 1994 році і почали шукати власний шлях. Розпочали з вивчення основ тестології, ознайомилися із зарубіжним досвідом і ще раз переконалися – аль-

тернативи немає. Кожен учитель сам навчився укладати їх зі свого предмета, оцінювати за ними учнів. Важко приживалося нововведення, було багато скептиків, учителі не вміли користуватися комп'ютером. Але вже за декілька років наші напрацювання лягли в основу всеукраїнського експерименту Академії педагогічних наук з впровадження тестових технологій у школі. Сьогодні в ліцеї розроблена й успішно діє унікальна система оцінювання навчальних досягнень учнів на основі тестових технологій. Вона має такі основні характеристики: форма організації тестування – бланкова з комп'ютерною обробкою результатів; форма зберігання бази тестових матеріалів – комп'ютерна з друком на паперовому носії (банк тестів); кількість навчальних предметів, з яких проводиться тестування, – 17 (усі предмети державного стандарту та профільні для ліцею); обсяг бази тестових завдань – 14 577; обробка результатів – комп'ютерна з аналізом як результатів тестування, так і якості тестових матеріалів. Усі роботи з організації та проведення тестувань виконуються структурним підрозділом ліцею – відділом тестування. В середньому за рік кожен учень проходить тестування більше ніж 100 разів. Крім вхідного, поточного і тематичного тестування, яке проводять учителі, тричі на рік здійснюється внутрішнє “незалежне” директорське оцінювання рівня навченості учнів за тестами, про зміст яких учителі не знають. Окремо здійснюється оцінювання

Людмила ПАРАЩЕНКО

Директор Київського ліцею бізнесу, голова Асоціації керівників шкіл м. Києва, кандидат педагогічних наук

рівня досягнень учнів у профільній підготовці.

І що дуже важливо, ці індивідуальні досягнення наших ліцеїстів відразу стають відомі батькам. Батьки щодня в Інтернеті на сайті ліцею можуть знайти конфіденційну інформацію про те, які оцінки і за які тести отримала і як себе поводи́ла в цей день їхня дитина (www.lecos.org). Результати усіх складових моніторингу накопичуються протягом усього періоду навчання учня і дають можливість відслідковувати індивідуальну освітню траєкторію ліцеїстів.

Важливою передумовою реалізації системи тестування в ліцеї бізнесу була розробка технічного інструментарію, зокрема спеціальної комплексної інформаційної системи (КІС), яка забезпечує збирання, зберігання та обробку значної кількості різних видів інформації, що стосуються організації навчального процесу та показників роботи кожного учня. Її також створили вчителі інформатики нашого ліцею.

За результатами тестувань адміністрація ліцею визначає реальний стан навчального процесу за основними показниками та динаміку його змін протягом досліджуваного періоду; визначає “зони тривоги” стосовно якості роботи вчителів, рівня знань та досягнень ліцеїстів і з’ясовує їх причини; приймає необхідні обґрунтовані управлінські рішення щодо підвищення якості навчання ліцеїстів та педагогічної майстерності вчителів.

Систематичне накопичення результатів тестувань та аналіз даних стимулює вчителів до професійного розвитку, пошуку і запровадження ефективних методик навчання тощо. До речі, ми розгорнули на базі ліцею Школу тестування, в якій рівень своїх знань можуть перевірити всі учні. Щорічно ми проводимо незалежне оцінювання учасників збірної міста Києва з історії перед початком змагань на всеукраїнських олімпіадах. Директори деяких шкіл столиці, зокрема №№ 24 та 73, скористалися нашою системою тестування для зовнішнього оцінювання роботи своїх

педагогічних колективів та навчальних досягнень учнів.

Що ж, з огляду на виконання Указу Президента, можемо поставити на порядок денний цього навчального року ми, освітяни столиці?

Передусім, **це впровадження сучасних технологій**, і, особливо, комунікаційних. Конче необхідно в столиці створити, розвивати й підтримувати єдину комунікаційну освітню мережу, яка допоможе вирішувати навчальні, управлінські й моніторингові завдання. Додамо до цього створення кожної школою власного сайту і розміщення його в Інтернеті. По-друге, **це – активне використання тестових технологій**. Крім того, що це підвищує якість роботи вчителів, знімає безліч питань щодо суб’єктивності оцінювання деякими вчителями, нам ще й потрібно елементарно тренувати учнів до проходження тестових процедур, зняти у них страх і стрес перед невідомим. Для цього необхідно створити єдину базу тестових завдань із кожного предмету, якою можуть завдяки Інтернету користуватися і вчителі, й учні. Така база може укладатися з тестових завдань, напрацьованих у різних навчальних закладах, у тому числі й вищих, завдань шкільних збірників та тематичних атестацій. Зокрема, потужна тестова база Київського ліцею бізнесу могла б стати основою для відповідних розробок. Великий обсяг такої єдиної бази не дозволить учням зачувати відповіді на кілька десятків чи сотень завдань, але дасть можливість потренуватися в написанні тестів учням, а вчителям перевірити об’єктивність власного оцінювання.

Зрозуміло, що виконання цих завдань потребує додаткових коштів. Однак неможливо вирішувати вищезазначене, покладаючись лише на державний чи міський бюджет. Тому особливого значення набуває зміцнення **партнерства школи й громади**. Тільки в залученні батьків, бізнесу, випускників, розгортанні ефективної діяльності піклувальних рад ми справді реально можемо змінити наші школи.

Щоправда, виконавши **найважче, але найдешевше завдання – захотіти змінювати себе**.

ПАРАДОКСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Я будь-яку школу пізнаю за директором

Зупинюся на **цифрі 7** (бо вона є знаковою і магічною), хоча можна було б назвати і 77 парадоксів.

Східна мудрість лише ворогам бажає жити в епоху змін, а Ми з Вами приречені працювати в найбільш динамічній галузі, адже тільки в сфері пізнання про людину з 1990 року з'явилося майже 90% нової наукової інформації. До того ж, міняються Міністри, Концепції, Парадигми. Одні Реформують, другі Модернізують, а в кінці кінців усі Перебудо-

вують.

● А Освіта жива, бо водночас є найбільш консервативною галуззю. **Цей парадокс (динамізму і консерватизму)** нагадує мені вислів одного з відомих європейських діячів ХХ століття Франца Штрауса, який зазначав, що *бути консерватором – це маршувати на чолі прогресу*. Де ж та стратегія, яка забезпечить розвиток освітньої системи та успіх кожної дитини?

Наш міністр відповідає: коротка суть нової філософії освіти *“Від слова до діла”*. Я поділяю в цій частині точку зору Станіслава Миколайовича і з приводу псевдоосвіти також.

● Сьогодні одні нас ведуть до *“європейської освіти”* (хоча такого терміну і не існує), є поняття європейського простору, куди

увійшла й Україна (19.05.05 року в Бергені, Нідерланди, на конференції міністрів європейських держав), **другі** запроваджують суцільні вальфдорські школи та школи Монтесорі, забуваючи слова Великого Поета *“...І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь.”* У **третій** – Інновації. А школі як інституції понад 5 тисяч років і спробуйте створити щось унікально нове. Ми, як правило, *“творимо велосипед”*. А **четверті** описують, передають і запроваджують *“передовий досвід”*, ніби вся освіта на фінішній прямій: хтось попереду, а хтось позаду. Насправді ж кожна школа, кожний учитель – це індивідуальний власний досвід, він твориться розумом, інтелектом і працею колективу чи окремої людини і з нього можна *“взяти”* лише ідею. **Парадокс між псевдоосвітою і освітою розв'язується досадно просто: творимо школу сучасну, орієнтовану на випереджальний розвиток.**

● **Парадокс третій.** Галузь, яка дає найбільшу віддачу, готуючи майбутніх Президентів, Прем'єрів, Міністрів, Науковців... до сих пір не є пріоритетною, стратегічною галуззю найбільших інвестицій. Освіта сьогодні в Україні має розглядатися як інтегрований фактор національної безпеки. **Сила багатих країн – в освіті.** Є правило: якщо низька якість освіти, низький рівень вихованості мо-

**Ганна
САЗОНЕНКО**

Директор Українського гуманітарного ліцею, заслужений учитель України кандидат педагогічних наук,

лоді, непоцінування науки поза межами влади, то її якнайшвидше треба позбутися. І сьогодні сучасна влада випробовується освітою. Культура влади (не лише відомчої) – у ставленні до нашої сфери, пам'ятаючи, що після хліба найважливішою є школа. Черчілль зазначав, що якщо держава перестане будувати школи, вона буде тюрми. Якщо проаналізувати фінансування освіти, то воно, як і за радянських часів, відбувається за залишковим принципом, коли кошти вкладались не в учня, а в школу, не в студента, а в ВНЗ... Зазначу, що в європейських країнах на одного учня на рік в бюджеті від 2 тис. \$ (Польща) до 4,5 тис. \$, у США в середньому 6 тисяч (залежно від штату), а в Японії 13328 \$ на учня старшої школи, у нас ця цифра не дотягує до 1000 грн. І лише сьогодні звучить із уст Президента (Полтава): “гроші мають йти за дитиною, учнем, студентом”. Тому **назріла необхідність розробки Концепції фінансування освіти** (економіки розвитку освітянської галузі), а не відсоткове підвищення, що “з’їдається” інфляцією.

● **Парадокс четвертий.** Нас переслідують цифра 12: 12-бальна система оцінювання (до того ж усі оцінки позитивні!) – виходить майже за Крупською: нема поганих учнів, є погані вчителі та школи. За такого підходу оцінка знань має бути об’єктивною, а не критичною. А де традиції української освіти?! З оцінюванням пов’язаний ще один парадокс: у жодній галузі її продукт не оцінюється самим виробником, ми ж самі оцінюємо учня. Тому я за зовнішнє тестування, в ньому криється багато переваг.

Ми вводимо 12-річну школу, бо не “дістатись” до Ради Європи. У той час на терені України не існувало 12-літньої школи. Досвід зарубіжний перенесено на український ґрунт. А чому ми були так неуважні до Програми Президента про повернення до 10-річної школи. Досвід власний та й зарубіжний доводить життєвість цифри 10 (вона має стати обов’язковою

для всіх школярів), а останні два роки – професійна школа (ПТУ – нам конче потрібні кваліфіковані робітники) або академічний ліцей як підготовка до ВНЗ (Франція, Німеччина, Великобританія тощо).

● **Парадокс п’ятий у розумінні “виховання як система” до вихованості особистості.** Від радянських часів і до сьогодні плануються “виховні заходи” чи “освітні заходи”. З якою метою? Аби провітувати про їх виконання. А який результат цих заходів, коли в одному з районів Києва в день Крутянських подій провели КВК? Шановні колеги, Ви читали інформаційний збірник МОНУ № 19-20 за 2005 рік? Раджу – прочитайте план заходів щодо виконання Програми Кабміну “Назустріч людям”.

Знаю точно: ми маємо відійти від педагогіки заходів, прийти до педагогіки дії, тільки тоді можна впливати на процес виховання. Сьогодні у світі існує близько 40 систем виховання. І те, що французу чи німцю добре, українцю не завжди підходить. Кожна нація, держава, йде до творення власного національного досвіду. Ми ж боїмось слів: **національна держава, національна освіта, національне виховання.** Традиції українського виховання – в глибинній народній етнопедагогіці, основою якої є родинне виховання. НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України досліджено і розроблено Концепцію національної школи-родини. Нашим ліцеєм розроблено Концепцію національного виховання “Громадянин України XXI століття”, вона видрукувана в журналі “Освіта і управління” ще в 1998 році і є життєздатною й сьогодні, бо поєднує в собі національне і громадянське виховання. Чому повертаємось до вітчизняного досвіду? Бо соціологічні дослідження свідчать про те, що український батько лише 5 хвилин на добу (у середньому) приділяє вихованню, американський – 44 хвилини, а китаєць – 55 хвилин. У розмовах з батьками ліцею одні скаржаться на необхідність заробляти

(працюють на 2 і 3 роботах), інші відкруповуються від дітей через гувернерів і репетиторів. А про яке виховання можна говорити в родині алкоголіків? Історія доводить: “Чим нижчий у суспільстві потенціал загальногуманітарних і моральних цінностей, тим більше зростає соціальне сирітство”. Запропонований Закон “Про виховання” на обговоренні Верховною Радою не був підтриманий не лише педагогами, а й батьками, *бо препарувати процес виховання, розкласти на параграфи і статті неможливо*. Ми добре знаємо: якщо в сім’ї одна дитина – це один закон, якщо дві – це два закони. Виховання – настільки індивідуальний і творчий процес, що не вміщається в прокрустове ложе Закону. **Отже, найперше – родинне виховання та відповідальність батьків.**

● **Парадокс шостий** – у наявності вертикалі в управлінні й відсутності автономії школи, диверсифікації повноважень у структурах освітянської влади. Ми постійно звітуємо, інформуємо РУО, Головуно, і *створюється враження активної управлінської діяльності*. Насправді ж будь-яке управління починається і закінчується в конкретному навчальному закладі. От і видає Міністерство освіти наказ “Про подолання проявів бюрократизму в освіті” (наказ від 17.05.2005 року). *Але бюрократизм в освіті незнищенний. Модель державно-громадського управління передбачає перехід від “освіти пригноблених” до “освіти лідерів, організаторів і підприємців”*. Тому в центрі управління має стати директор, перефразувавши слова Івана Франка (“Учителем школа стоїть”) та один з пріоритетів Міністерства “щасливий учитель – щасливий учень”, а би сказала “**Директором школа стоїть**”, бо він мозковий центр будь-якої школи, головний її ідеолог із стратегічним проектним мисленням. **Зробіть в українській школі директора щасливим і знайдете серед них нині живущих сухомлинських, захаренків і не лише. Я будь-яку школу пізнаю за директором.**

Потрібне оптимальне поєднання свободи автономії з педагогічним керівництвом і державним управлінням.

● **Парадокс сьомий** – між відомчим характером освіти і її публічністю. Кожен четвертий українець є учасником і суб’єктом освітнього процесу. А тому має бути **творення публічної освіти на партисипативних засадах**: участі та співучасті учнів, батьків, громадськості. На мою думку, жодне з питань розвитку освіти не повинно прийматись без обговорення за участю учнів (це вимога ЮНІСЕФ), громадськості (але *такі засідання колегій, де ми виступаємо в ролі статистів сьогодні не потрібні, малоефективні, так само як і парламентські слухання*) та ЗМІ (передачі для дітей на українському телебаченні становлять від 1,5 до 3,5 % – це нонсенс).

І ще раз до ролі батьків: що б ми не вигадували – “Піклувальна рада”, “Рада ліцею”, “Шефи”, а вже не кажу про Батьківську раду (комітети) – це все ВОНИ – Батьки. *Сьогодні треба чесно визнати, що у багатьох школах столиці підготовку до нового навчального року перекладено на плечі батьків і директора. Треба це визнати на рівні влади і подякувати батькам.*

І насамкінець: **закінчується дія програми “Столична освіта”**. Ми хочемо бачити в новому проекті:

- перехід від знанневої освіти до компетентнісної;
- від виховання формального (педагогіки заходів) – до самовиховання (вихованості);
- від школи знань, умінь і навичок – до вискоєфективного продуктивного навчання (педагогіки успіху);
- від освіти на все життя – до освіти через усе життя;
- від копіювання (компіляції) чужого та зарубіжного досвіду – до творення власного, національного, персоніфікованого досвіду;
- пріоритетне соціальне забезпечення столичного вчителя, директора.

З ДУМОЮ ПРО ШКОЛУ: СОН, ЩО МАЄ СТАТИ РЕАЛЬНІСТЮ

Влада нарешті не на словах, а на ділі має зрозуміти значущість нашої галузі і *не підвищувати вкрай мізерне подаяння, а забезпечити такою платнею, щоб вже і на думку нікому не спадало говорити: “ума нет – иди в пед”!* За таких умов можна сподіватися, що в освітню галузь захочуть прийти найкращі, здорові, сильні тілом і духом, духовно багаті, красиві, справжні люди, на яких захотілося б молоді бути схожими – одним словом, цвіт української нації. **Наслідком стане оздоровлення нашого суспільства на всіх його рівнях:**

- зникне поняття хабарництва в освіті (і не буде потреби витрачати дорогоцінний час нашого життя на проведення усіляких антикорупційних форумів),
- освіта стане безкоштовною і якісною, з рівним доступом до неї усіх дітей,
- діти захочуть вчитися, бо зрозуміють роль знань у своєму житті,
- Учитель стане зразком для наслідування;
- знання, вміння, людські якості стануть престижними, і на думку не спаде ідея купити диплом.

Українська школа стане школою особистостей: маленьких і дорослих!

- Зрозумілою буде й радість батьків: вони зможуть примножувати своєю працею багатство нашої Неньки в тих галузях, де вони працюють.
- Кожен у державі буде займатися тією справою, де він професіонал. Від цього виграє все суспільство, бо і влада – професійна (а не за квотами різних партій, які

мало піклуються про свій народ і державу в цілому), і армія – професійна, все суспільство – самі професіонали. **Такого світ ще не бачив!**

Чи є підстави для цих мрій? Скажу прямо: ми, українці, надзвичайний народ! У народній творчості ця наша особливість добре усвідомлена: *де два українці, там три гетьмани*. До цього можна поставитися легко-важно, а можна зробити й серйозні висновки. Закордонні країни витрачають значні кошти, щоб розвинути у своїх громадянах лідерські якості, ми ж маємо справу з дарунком від самого Господа. *Українці – обрана й обдарована лідерським талантом нація*. Тому нам і важче відбутися як суспільству, як самостійній державі. Лідерам важко підкорятися, кожен хоче бути “гетьманом” – і так на всіх рівнях у державі!

Нам би зрозуміти себе, почати цінувати себе й інших, таких же геніальних, усвідомити, що від цього залежить, бути Україні як державі, чи ні! Україна вперше стала самостійною, а скільки наймудріших наших предків поклали своє серце (ми ж з вами – кордоцентрична нація!), щоб бачити Неньку вільною. А нам, сьогоднішнім нащадкам українців, випала честь зробити це.

Що я розповідаю? Сон? – Так, можливо, й сон, але ж він може стати реальністю вже в недалекому майбутньому, якщо сьогодні спроможемося прийняти по-державницьки правильні управлінські рішення щодо освіти, й у першу чергу – щодо педагога, вчителя.

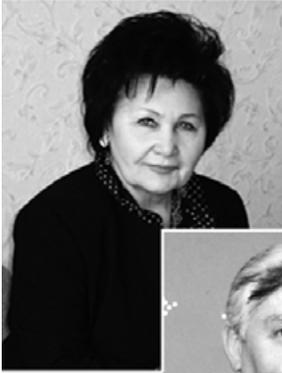
Ольга ВИГОВСЬКА

Головний редактор журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”, доцент, докторант, кандидат педагогічних наук

**Освіта,
вчителі,
суспільство
чекають по-
державницьки
вивірених
управлін-
ських рішень.**

**Тож, від слів
до діла!**

Наші ювіляри

Галина Павлівна ШЕВЧЕНКО,
член-кореспондент Академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, директор Інституту духовного розвитку людини, завідувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Іван Дмитрович БЕХ,
академік Академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, директор Інституту проблем виховання АПН України.

Тетяна Андріївна БОРЗЕНКОВА,
заступник директора з науково-методичної роботи гімназії № 136 м. Києва, член редакційної ради нашого журналу.

Євген Васильович КОРШАК,
завідувач кафедри методики викладання фізики Національного педагогічного університету ім. Михайла Драгоманова, професор, кандидат педагогічних наук.

*Бажаємо нашим дорогим ювілярам
Щастя безхмарного,
Настрою гарного,
Здоров'я від джерельної
криниці, Сили Дніпрової,
Творчості чудової,
Злету орлиного,
Віку соколиного!*

